

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra politologie

Role Íránu v bezpečnostním komplexu Perského zálivu

Diplomová práce

Josef Kraus

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Šmíd, PhD.

UČO: 144106

Obor: Politologie

Imatrikulační ročník: 2007

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou práci na téma Role Íránu v bezpečnostním komplexu Perského zálivu vypracoval samostatně pod vedením Mgr. Tomáše Šmída, PhD. a uvedl v seznamu literatury všechny použité literární, odborné či jiné zdroje.

V Brně dne 11. 5. 2009

Josef Kraus

Poděkování

Chtěl bych poděkovat vedoucímu této práce Mgr. Tomáši Šmídovi, PhD. za odborné vedení, cenné rady během konzultací a trpělivost při odpovídání na mé dotazy. Poděkovat bych chtěl také lidem ve svém okolí, kteří mě během mého výzkumu i psaní podporovali a snažili se přispět k dobrému pracovnímu zázemí.

Obsah

Úvod.....	5
1 Teoretický rámec bezpečnostní analýzy	8
1.1 Bezpečnostní komplexy, regiony a jejich změny	8
1.2 Sektory analýzy	10
1.2.1 Vojenský sektor.....	10
1.2.2 Politický sektor.....	11
1.2.3 Ekonomický sektor.....	11
1.2.4 Societální sektor	12
1.2.5 Environmentální sektor	13
2 Vymezení regionu, pojmů a aktérů	15
3 Vojenská bezpečnost	20
3.1 Představení hlavních vojenských konfliktů v regionu	20
3.2 Srovnání ozbrojených sil států Perského zálivu	22
3.2.1 Vojenská kapabilita států GCC	23
3.2.2 Vojenská kapabilita Íránu.....	24
3.2.3 Íránský jaderný program	27
3.2.4 Íránská vojenská hrozba	28
4 Politická bezpečnost.....	30
4.1 Role Íránu v postsaddámovském Iráku	32
4.2 Íránské provincie Bahrajn	36
5 Ekonomická bezpečnost.....	38
5.1 Uzavření Perského zálivu.....	39
5.1.1 Abu Musa a Velký a Malý Tunb.....	39
5.1.2 Hormuzská úžina.....	42
5.2 Spor o Šatt al Arab	44
5.3 Sporná naleziště surovin.....	46
6 Societální bezpečnost	48
6.1 Šiitský půlměsíc	49
6.1.1 Šiité v Bahrajnu.....	53
6.1.2 Šiité v Saúdské Arábii	56
6.2 Nacionalismus	61
7 Environmentální bezpečnost	64
Závěr.....	67
Přílohy	75
Seznam zkratk	79
Seznam použitých zdrojů	80
Literatura	80
Internetové zdroje.....	84

Počet znaků: 185 898

Anotace

Perský záliv je jedním z nejvýznamnějších regionů na světě kvůli svým značným zásobám nerostných surovin (především ropy a zemního plynu). Tyto suroviny jsou vyváženy do celého světa a globální ekonomika je na nich závislá. Perský záliv je tvořen státy s dlouhou historií vzájemných interakcí a vztahů přátelství a nepřátelství. Existuje zde také rozdělení na národnostní bázi mezi Araby a Peršany a na náboženské bázi mezi sunnity a šíity. Největší a nejlidnatější zemí oblasti je Írán, který je specifický svým teokratickým zřízením. Írán způsobuje napětí uvnitř regionu svými pokusy o vývoz revoluce, podporou šíitských menšin v okolních státech a snahou o získání dominantní pozice v oblasti.

Annotation

Persian Gulf is one of the most important regions in the world because of its huge reserves of mineral resources (especially oil and natural gas). These materials are exported to a whole world and make the global economy dependent on it. The area of Persian Gulf is formed by states which have a long history of mutual interactions and relations of friendship and hostility. There are also a national based division between Arabs and Persians and a religion based division between Sunni and Shia Muslims. The biggest and the most populous country of this area is Iran, which is specific by its theocratic regime. Iran causes tensions within region by its attempts of exporting revolution, by supporting Shia minorities in neighbouring states and by its effort of getting the dominant position in the area.

Klíčová slova

Sekuritizace, bezpečnostní komplex, ropa, Perský záliv, Írán, islám, islámská revoluce

Keywords

Securitization, Security complex, oil, Persian Gulf, Iran, Islam, Islamic revolution

Úvod

Íránská islámská republika je velkým, téměř sedmdesátimilionovým státem s významnou geografickou polohou a značnými zásobami nerostných surovin. Z nich nejvýznamnější je ropa, které má Írán podle odhadů druhé největší zásoby na světě, a zemní plyn, s nímž dokonce vévodí celosvětovému žebříčku. Írán je také důležitý svým teokratickým politickým zřízením a svým působením na mezinárodní scéně, kde je často nazýván darebáckým státem podporujícím terorismus. Administrativa George W. Bushe jej dokonce označila jako součást tzv. osy zla. Írán rovněž představuje celosvětové náboženské centrum pro šíitskou větev islámu, což je dáno tím, že země je z drtivé většiny obývaná obyvatelstvem tohoto vyznání a hlavní slovo v íránské politice mají šíitští duchovní. Írán je součástí významného regionu označovaného jako Perský záliv. Ten je důležitý především kvůli svým značným zásobám ropy a zemního plynu. V Perském zálivu se nacházejí až dvě třetiny veškerých celosvětových zásob těchto surovin. Ty jsou v oblasti hojně těženy, zpracovávány a vyváženy prakticky do celého světa, kde představují hlavní zdroje energie. Přímou ovlivňují národní ekonomiky jednotlivých států a jejich dodávky se tak stávají součástí bezpečnostních politik dovážejících zemí. Závislé na ropě a zemním plynu jsou ale i ekonomiky států Zálivu, protože právě export surovin tvoří většinu HDP těchto zemí.

Historicky patří Írán spolu se Saúdskou Arábií a Irákem mezi politicky, vojensky i ekonomicky nejdůležitější země v Perském zálivu. Během 20. století se z Íránu stal dominantní aktér celé oblasti a tato pozice byla ještě posílena za vlády šáha Muhammada Rezy Pahlavího, který představoval hlavního spojence Západu (resp. USA) v Perském zálivu. Největším zlomem v bezpečnostní dynamice regionu byla islámská revoluce v roce 1979 pod vedením šíitského duchovního ajatolláha Chomejního, která donutila šáha k opuštění země a nastolila nový režim vedený šíitským klérem. Nový, výbojný, revoluční, šíitský Írán vzbuzoval u ostatních sunnitských a konzervativních států pocit přímého ohrožení. Ten byl ještě umocněn mnohými íránskými pokusy o vývoz revoluce do okolních států, podporou šíitských menšin a snahou Íránu o pozici hegemona v regionu. Tento stav fakticky trval až do začátku 90. let, kdy po smrti ajatolláha Chomejního došlo k posunu íránské zahraniční politiky směrem k větší pragmatičnosti a rezignaci na snahu o vývoz revoluce. Navzdory íránskému úsilí o sblížení se státy regionu tyto země pociťovaly vůči islámské republice i nadále nedůvěru a vnímaly ji stále jako ohrožení. Hrozbu v Íránu vidí i Západ, především pak Spojené státy a také Izrael. Íránský režim je vnímán jako nepřátelský vůči západní

civilizaci, jako hlavní podporovatel terorismu, jako destabilizační prvek regionální bezpečnosti a také jako hrozba pravidelným dodávkám strategických surovin.

Íránská hrozba je výrazně artikulovaná i v současnosti, kdy v čele země od roku 2005 stojí kontroverzní prezident Mahmúd Ahmadínežád.¹ Ten je znám svým silně konzervativním cítěním, až fundamentalistickým náboženským založením, značným populismem v domácí politice, výroky zlehčující holocaust, rétorickými útoky na Izrael a Spojené státy a podporou íránského jaderného programu. Problém v hodnocení íránského režimu v současnosti spočívá v tom, jestli představuje reálnou hrozbu svým regionálním sousedům, nebo se jedná pouze o umělý mediální obraz a propagandu ze strany Íránu nepřátelských států. Úkolem této práce je přiblížit čtenáři bezpečnostní situaci v oblasti Perského zálivu a íránskou roli v ní. Toho chci dosáhnout především odpovědí na výzkumné otázky, **zda se Írán snaží hrát roli hegemonu v oblasti Perského zálivu a zda představuje tato snaha pro ostatní státy regionu hrozbu.**

Toto téma není v českém prostředí téměř vůbec probádáno. Oblast Perského zálivu i Írán samotný jsou českými sociálními vědci spíše opomíjeny a chybí zde hlubší analýzy bezpečnostního, mezinárodně-vztahového i politologického rámce. Situace v zahraničí je v tomto kontextu o něco lepší. V současnosti se pozornost sociálních vědců a bezpečnostních analytiků zaměřuje především na Irák, ale i Írán a Saúdská Arábie bývají často předmětem politologických a bezpečnostních analýz. V případě Íránu lze jmenovat především práce W. Buchty, M. Moslema či N. Keddiové. Co se oblasti Perského zálivu týče, tak zde lze vyzdvihnout především vědecký přínos prací H. Fürtiga, který se specializuje na vztahy mezi jednotlivými státy v regionu a zejména na mocenské soupeření mezi Íránem a Saúdskou Arábií. Bezpečnostními otázkami regionu Perského zálivu se zabývají konference pravidelně pořádané Kolumbijskou univerzitou v New Yorku, ze kterých vycházejí sborníky editované L. Potterem a G. Sickem. Bezpečnosti nejen Perského zálivu se svými výzkumy věnuje pracovník Centra pro strategická a mezinárodní studia (Center for Strategic and International Studies – CSIS) A. Cordesman. Jeho práce jsou důležitými zdroji informací při analýze tzv. hard security (vojenské bezpečnosti).

Práce a výzkumy výše uvedených odborníků představují hlavní zdroj informací tohoto textu. Cenným pramenem byly i zahraniční odborné časopisy, zejména The Middle East Quarterly, The Middle East Journal a Middle East Policy. Informace byly získávány i z médií a tiskových agentur, jako jsou íránská tisková agentura Fars News Agency a Islamic Republic

¹ V době psaní této práce probíhá v Íránu příprava na prezidentské volby, které se uskuteční 12. června 2009. Mahmúd Ahmadínežád bude s největší pravděpodobností prezidentský post obhajovat.

News Agency (IRNA), íránská zpravodajská stanice Press TV či americký deník The New York Times a další.

Při psaní této práce bylo nutné rovněž vyřešit otázku přepisu geografických názvů, pojmenování organizací i osobních jmen. Vzhledem k tomu, že íránský jazyk farsí i arabština nepoužívají latinku a obsahují hlásky českému jazyku neznámé, lze se u toponym i jmen setkat s různými variantami transkripce. V tomto textu byl použit takový přepis, který se v českém prostředí vyskytuje nejčastěji nebo je jeho varianta zažitá. U méně známých a frekventovaných názvů a jmen, kdy nebyl český překlad k dispozici, bylo použito fonetizace anglické transkripce do češtiny. Příloha 1 obsahuje seznam těchto toponym a jmen tak, jak jsou použity v textu v češtině, a nachází se zde pro lepší orientaci v anglicky psaných textech původní anglická transkripce.

Pro vypracování tohoto textu byl zvolen koncept tzv. Kodaňské školy (analytici Kodaňského institutu pro výzkum míru – Copenhagen Peace Research Institute). Tento koncept pracuje s celkem pěti sektory bezpečnosti – vojenským, politickým, ekonomickým, sociálním a environmentálním. Těchto pět sektorů také tvoří kostru celé této práce. Hlavní zdroj teoretického rámce představovala kniha *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* od autorů Buzana, Wævera a Wildeho. Při tvorbě tohoto textu bylo užito především historické a deskriptivní metody. Použita byla ale také diskurzivní analýza a celá práce je vytvořena v duchu empiricko-analytického přístupu. Zkoumaná problematika je natolik široká, že její plné uchopení předpokládá interdisciplinaritu, kdy bude použito znalostí nejen z politologie, ale také z bezpečnostních studií, ekonomie i mezinárodních vztahů.

Text je strukturován podle Buzanova návrhu do kapitol týkajících se jednotlivých sektorů. Těmto kapitolám předchází část věnující se teoretickému rámci analýzy, která seznamuje čtenáře s konceptem Kodaňské školy. Poté následuje kapitola uvádějící do problematiky regionu Perského zálivu, kde je tento bezpečnostní komplex představen a vymezen. Dochází zde rovněž ke spojení teoretického rámce s konkrétní situací v oblasti, přičemž jsou definováni hlavní referenční objekty, aktéři sekuritizace i funkcionálních aktéři. Následující kapitoly pak představují jednotlivé sektory bezpečnosti – vojenský, politický, ekonomický, sociální a environmentální. Ke konci práce se pak pokusím text shrnout a odpovědět na vytyčené otázky.

1 Teoretický rámec bezpečnostní analýzy

Hlavním pojmem, který se pojí s tématem této práce, je bezpečnost. Jednou ze základních bezpečností je i bezpečnost státu, která je často uváděna jako národní bezpečnost. Buzan pak v tomto kontextu uvádí, že bezpečnost je synonymem pro přežití tedy zachování samotné existence objektu. Přítomnost existenční či bezpečnostní hrozby pak s sebou přináší použití mimořádných prostředků k jejich zvládnutí. Existenční hrozbě nelze porozumět jinak než ve vztahu k referenčnímu objektu a v konkrétní nastalé situaci. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 31 – 31)

Pro bezpečnostní analýzy vymezuje Kodaňská škola tři typy jednotek, se kterými výzkumník pracuje. Jedná se o pojmy – *referenční objekty*, *aktéři sekuritizace* a *funkcionální aktéři*. Referenční objekty lze definovat jako entity, které jsou existenčně ohroženy a můžou si nárokovat právo na přežití. Tradičním referenčním objektem bezpečnosti je stát či národ. Přežití pro stát znamená zachování suverenity a pro národ zachování identity. Za referenční objekt je ale možné označit téměř cokoli v závislosti na tématu a zaměření analýzy. Aktéry sekuritizace pak Kodaňská škola charakterizuje jako aktéry, kteří prohlašují referenční objekty za existenčně ohrožené. Jedná se tak zpravidla o politické lídry, byrokratické aparáty, vlády a další skupiny osob. Funkcionální aktéři pak působí na dynamiku bezpečnostních vztahů v sektoru a významně ovlivňují politická rozhodnutí na poli bezpečnosti, aniž by byli referenčním objektem nebo aktérem sekuritizace. Buzan dává za příklad funkcionálního aktéra firmu, která znečišťuje životní prostředí. Tato firma není referenčním objektem a ani se nesnaží o sekuritizaci své činnosti, spíše naopak. (tamtéž: 48 - 54)

1.1 Bezpečnostní komplexy, regiony a jejich změny

V klasické teorii bezpečnostních komplexů defínuje Kodaňská škola bezpečnostní komplex jako skupinu jednotek (států), jejichž hlavní bezpečnostní náhledy a starosti jsou natolik provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně. Mezi státy uvnitř bezpečnostního komplexu je vzájemná bezpečnostní závislost mnohem intenzivnější než u států nacházejících se vně komplexu. Tato závislost je ovlivněna rozložením moci i historicky danými vztahy přátelství a nepřátelství. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 27)

Zmíněná teorie však narážela na limity v podobě aplikace pouze na sektor vojenský a politický. Pokud chceme zahrnout do výzkumu i další sektory (ekonomický, sociální a environmentální), nevyhne se úpravě klasické teorie bezpečnostního komplexu. V novém analytickém rámci již nelze bezpečnostní komplexy omezovat pouze na vnitrostátní

a mezistátní vztahy nebo na politicko-vojenská témata. Kodaňská škola proto přišla se změnou definice, když charakterizuje bezpečnostní komplex jako skupinu jednotek, jejichž nejvýznamnější sekuritizační či desekuritizační akty jsou natolik provázané, že bezpečnostní problémy každé z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či řešit odděleně. V rámci klasické teorie bezpečnostních komplexů politicko-vojenská vztahy silně závisí na zeměpisné vzdálenosti. Hrozby tohoto typu mnohem účinněji působí na vzdálenost kratší než delší. U států coby referenčních objektů tak záleží, koho mají za své sousedy (viz Galatík 2008). Politická, vojenská i ekonomická moc států pramení z jejich teritoriální suverenity. Ostatní sektory ale už méně podléhají vlivu geografické vzdálenosti. To ale neznamená, že by při aplikaci nového analytického rámce nebylo možné využívat regionální systém. Buzan představuje tři hlavní důvody, proč zůstane regionální úroveň v pozornosti bezpečnostních analýz. Prvním je předpoklad, že největší vliv na politické dění budou mít i nadále státy, jejichž reakce budou vyrůstat z teritoriální identity. Druhým důvodem je poznatek, že dynamika regionální bezpečnosti zůstává celosvětově významná v sektorech, ve kterých jsou bezpečnostní vztahy nejvíce závislé na geografické vzdálenosti. Tedy kde jsou dominantními sektory vojenský a politický. Třetím důvodem je pak skutečnost, že některá environmentální

a ekonomická témata díky své strukturaci dále posilují již existující regionální bezpečnostní komplexy. Jedná se např. o sdílení vodních zdrojů, participaci na dodávkách či transportech surovin skrze ropovody a plynovody a další. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 227 - 233)

V jakémkoli regionálním bezpečnostním komplexu dochází k nejrůznějším změnám, kdy mocenské vztahy mezi jednotlivými subjekty procházejí vývojem a to i ve vztazích přátelství a nepřátelství. Kodaňská škola vymezuje čtyři kategorie pro posouzení dopadů změn na region. První je *zachování statu quo*, kdy rozložení moci, vztahy přátelství a nepřátelství a další základní atributy zůstaly neporušené. Nastalé změny tedy ve finále neovlivnily hlavní strukturu komplexu. Dále může dojít k *vnitřní transformaci*, která znamená proměnu základní struktury, aniž by to mělo dopad na stávající vnější hranice regionu. Vnitřní transformaci může způsobit regionální politická integrace, zásadní zlomy v rozložení sil či posuny ve vztazích přátelství a nepřátelství. Třetí kategorií je *vnější transformace*, která nastává v důsledku změny vnějších hranic. Malé změny nemusejí mít výraznější dopad, ale přidání, nebo naopak ztráta nějaké významné jednotky budou mít vliv velmi podstatný. Poslední kategorií je *překrytí*. Překrytí popisuje situace, kdy do fungování regionálního komplexu vstupuje jedna nebo více vnějších sil a svou přítomností potlačí přirozenou lokální

dynamiku bezpečnostních vztahů. Nejedná se ale o standardní proces krátkodobých velmocenských intervencí. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 23)

1.2 Sektory analýzy

Sektory Kodaňská škola definuje jako náhledy na mezinárodní systém, které staví do popředí jeden konkrétní aspekt vztahů a interakcí mezi veškerými jeho jednotkami. Analytickým smyslem sektorového přístupu je pak rozlišení jednotlivých druhů interakcí – vojenských, politických, ekonomických, sociálních a environmentálních. U sektorového přístupu se dá očekávat, že některé jednotky a hodnoty budou vázány na konkrétní sektor, přestože mohou být přítomny i v sektorech jiných, a strategie přežití a povaha hrozeb se budou lišit sektor od sektoru a od jednotky k jednotce. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 38)

1.2.1 Vojenský sektor

Ve vojenském sektoru dominuje na pozici referenčního objektu stát, přestože nemusí být jediným referenčním objektem. To je způsobeno tím, že státy obvykle disponují největšími vojenskými prostředky. Stát si také monopolizuje legitimní právo na použití síly uvnitř svých hranic i mimo ně. Základem moderního státu je suverenita. Jejím potvrzením je právě uhájení zmíněného práva na použití síly proti ozbrojené opozici uvnitř i vně daného území. Referenčními objekty kromě státu mohou být také kmeny, národy, soukromé armády či s jistými omezeními i náboženství. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 62 a 65)

Aktéry sekuritizace jsou pak vládnoucí elity státu, které hovoří jeho jménem a mají na starost jeho vojenskou bezpečnost. Za obránce národní bezpečnosti mohou být považovány i tajné služby, které sběrem informací získávají přehled o situaci a prosazují poté vlastní bezpečnostní politiku (viz Todd, Bloch 2003). V jistých situacích můžou být za aktéry sekuritizace označeny i mafie, kmeny nebo povstalecká a separatistická hnutí. Za funkcionální aktéry lze považovat především vojenské složky, silová ministerstva či vojenský průmysl. Představovat jej mohou ale i žoldácké organizace (viz Jäger, Kümmel 2007). Z hlediska hrozeb je akcentováno vzájemné působení vojenského potenciálu dvou jednotek a stupeň přátelství či nepřátelství mezi nimi. Vojenské hrozby a zranitelnost bývají vnímány především z hlediska vojenských schopností možných agresorů. Vliv na hodnocení hrozeb má i zeměpisná poloha vlastní i protivníka, která se skládá ze dvou veličin – vzdálenosti a charakteru terénu. Právě geografické hledisko má velký vliv na regionální zaměření teorie

bezpečnostních komplexů. Státy se obvykle více obávají svých sousedů než vzdálených mocností, které mají kapacity pro jejich napadení třeba i z opačného konce světa. Svou roli zde hraje i dějinný kontext, který se projevuje v podobě minulých zkušeností a jejich vlivu na současné vnímání bezpečnosti. Historické zkušenosti se vztahy přátelství a nepřátelství či vojenské konflikty budou jistě přispívat k vyhodnocování hrozeb. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 68 - 73)

1.2.2 Politický sektor

Hlavním referenčním objektem v politickém sektoru je stát. Jako další případné referenční objekty lze označit organizace, které stát nahrazují, nebo fungují paralelně s ním. Jedná se o vznikající kvazisuperstáty jako Evropská unie, některé samostatně organizované společenské skupiny bez státnosti (kmeny, národnostní menšiny apod.) a transnacionální hnutí s dostatečnou loajalitou přívrženců, jako jsou některá světová náboženství (v minulosti např. katolická církev) či méně významné náboženské sekty. V politickém sektoru se vyskytuje i prvek systémového referenčního objektu, který se váže na mezinárodní společnost. Kromě států participujících v mezinárodních organizacích a institucích mohou být za systémový referenční objekt považovány mezinárodní nevládní organizace i vůdčí světová média (viz O'Heffernan 2001). Definovat aktéry sekuritizace v politickém sektoru jde podle Buzana velice jednoznačně. Za stát v tomto ohledu hovoří jeho politická reprezentace (vláda). Totéž platí i pro další referenční objekty, které mají vždy poměrně lehce rozpoznatelné politické vůdce. Hrozbu v politickém sektoru představuje především útok na suverenitu státu. Jedná se o existenční ohrožení i v případech, kdy jde o málo významná narušení suverenity. Terčem hrozeb tak může být existující vládní struktura případně zpochybnění ideologie, která jí zajišťuje legitimitu, dále územní integrita státu skrze podporu separatistických aktivit a také existence samotného státu zpochybněním jeho práva na autonomii nebo nezávislost. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 170 - 175)

1.2.3 Ekonomický sektor

Ekonomický sektor je charakteristický pestrá škálou a větším množstvím možných referenčních objektů od jednotlivců, přes společenské třídy, státy až k systému samotného světového trhu. Paradox spočívá v tom, že firma, která je jinak dle liberální logiky nejvýraznější jednotkou sektoru, má velmi omezený nárok na postavení referenčního objektu

bezpečnosti. Stát se tak může pouze ve dvou případech. Zaprvé, pokud krach firmy vede k lokálním vysoce negativním dopadům na obyvatelstvo a obce, mohou se jednotlivci, představitelé měst či celostátní vlády snažit o záchranu podniku tak, že hrozbu zániku zahrnou do své bezpečnostní agendy. Zadruhé, pokud by bankrot firmy dopadal na celostátní úroveň v průmyslové základně státu, kterou celostátní představitelé považují za klíčovou pro zajištění např. soběstačnosti pro případ vojenské mobilizace. Za aktéry sekuritizace v ekonomickém sektoru jsou pak považováni zejména zástupci státu, mezinárodních organizací a v určitých případech i firem. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 118 - 122)

Hlavními referenčními objekty jsou státy. Bezpečnost se tak vztahuje především ke státům, nikoli firmám. Hlavní příčiny toho se mohou nacházet mimo ekonomický sektor. Jedná se zpravidla o obavy o zachování vojenské kapability země, o znepokojení z hrozeb narušujících politický status země (upadající hegemon) nebo nebezpečí politických pák, za které je označováno zneužití postavení ze strany dodavatelů strategických statků a surovin (viz Klare 2001). Pokud za referenční objekt bereme jednotlivce, tak ekonomická bezpečnost představuje naplnění jeho základních lidských potřeb. Problematika se tedy posouvá do roviny zabezpečení dostatku potravin, pitné vody, oblečení, přístřeší a vzdělání. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 120 - 123)

Problém při definování hrozeb v rámci ekonomického sektoru nastává dle mínění Kodaňské školy proto, že se ekonomická témata přelévají do ostatních sektorů. Ekonomická bezpečnost tak dle Buzana znamená ohrožení přežití v jiných sektorech, nikoliv v sektoru ekonomickém. Schopnost státu uchovat si nezávislou mobilizační kapabilitu či zabezpečit dovoz strategických dodávek je v době existence globálního trhu a převisu nabídky vyřešitelná využitím těchto dvou faktorů. Obavy, že globální trh vyprodukuje větší počet „poražených“ než „vítězů“, nejsou existenční hrozbou, a nepatří tak do kategorie bezpečnostních témat. Hrozby týkající se obchodu s drogami a zbraněmi hromadného ničení spadají dle Buzana do oblasti sociopolitické a vojenské bezpečnosti, takže jediným problémem ekonomické bezpečnosti zůstává hrozba, že mezinárodní ekonomiku jako celek zachvátí krize. (tamtéž: 137 - 138)

1.2.4 Societální sektor

Referenčními objekty v societálním sektoru jsou jakékoli větší skupiny, jimž podřízené subjekty prokazují loajalitu, obsahující společnou identitu, kterou považují za ohroženou. Nejvýznamnějšími referenčními objekty současnosti jsou v tomto sektoru kmeny, klany,

národy a národu podobné etnické skupiny, civilizace, náboženské systémy a rasy. Vymezení národů se za určitých okolností může shodovat s hranicemi států. V těchto případech se na národ odvolávají osoby v čele státní autority (viz Kohn 1955). Překrývání mezi referenčními objekty a aktéry sekuritizace je v sociálním sektoru zřejmé. Nepřekrývá-li se vymezení státu a národa, stane se menšinový národ referenčním bodem pro celou škálu aktérů - elitou menšiny usilující o odtržení či získání nezávislosti počínaje a skupinami hájící menšinovou kulturní identitu či politickou pozici konče. Za náboženské skupiny často vystupuje náboženský vůdce, který si nárokuje hovořit jménem celé náboženské komunity. Stává se také, že takováto hierarchie neexistuje a nejrůznější skupiny si mohou samovolně přisvojovat právo mluvit za celou skupinu. Významným sekuritizačním aktérem jsou také bezpochyby média, která neřídka formulují zjednodušené zprávy a příběhy v termínech „my“ a „oni“. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 143 - 145)

Sociální bezpečnostní ohrožení lze podle Kodaňské školy dělit na tři druhy. Tím prvním je *migrace*, kdy svazek osob X je přetížen nebo naleptáván přílivem osob Y. Mění se tak identita osob X, což je vnímáno jako hrozba. Dalším je *horizontální soupeření*, ve kterém jsou osoby X nuceny měnit svůj způsob života kvůli převažujícímu kulturnímu i jazykovému vlivu sousedního společenství Y. Posledním druhem hrozby je *vertikální soupeření*, které je definováno tím, že lidé se přestanou vnímat jako skupina X kvůli dvěma různým příčinám. Tou první je integrační politický projekt a tou druhou naopak projekt separatistický či regionalistický. Čtvrtým možným druhem by eventuálně mohl být úbytek obyvatelstva v důsledku epidemie, války, hladomoru či řízené genocidy (viz Shaw 2007). Úbytek obyvatelstva ohrožuje identitu skupiny skrze existenční ohrožení nositelů této identity. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 141 - 142)

1.2.5 Environmentální sektor

Referenčním objektem environmentální bezpečnosti je hlavně životní prostředí jako takové. Za druhý referenční objekt bývá označeno zachování současné civilizační úrovně. Hrozba tak stojí na premise, že lidstvo přijde o dosaženou civilizační úroveň a vrátí se do časů primitivních společenských vztahů. Aktéry sekuritizace mohou být státy, ale spíše se poukazuje na environmentální vědeckou komunitu, která vytváří a následně předává agendu médiím i politickým elitám. Vůdčími aktéry politické agendy jsou nejrůznější aktivisté a lobbisté nevládních organizací (viz Mintzer 1992). Pestrou škálu představuje výčet funkčních aktérů. Velkou skupinu tvoří ekonomičtí aktéři, jako jsou nadnárodní

korporace, státní podniky, zemědělský, chemický či jaderný průmysl atd. Na aktivitě těchto aktérů je životní prostředí přímo závislé. Jejich konání má také na ekosystém přímý vliv. Další skupinu tvoří vlády, vládní agentury a mezinárodní organizace. Tyto skupiny stanovují ekonomickým aktérům pravidla jednání ve vztahu k životnímu prostředí a dohlížejí na dodržování těchto pravidel. (Buzan, Wæver, de Wilde 2005: 92 - 96)

Environmentální bezpečnost může čelit podle Kodaňské školy třem typům hrozeb. První jsou hrozby lidské civilizaci, které vzešly z přírodního prostředí a nebyly způsobeny lidskou aktivitou. Pod touto skupinou si lze představit např. zemětřesení, záplavy apod. Druhým typem jsou hrozby zapříčiněné lidskou aktivitou a postihující přírodní systémy či planetární struktury, které znamenají existenční ohrožení lidské civilizace nebo jejích částí. Na globální úrovni se jedná typicky o emise skleníkových plynů. Na regionální úrovni se hrozby vztahují k nadměrnému zatěžování přírody nad rámec kapacity ekosystému – intenzivní těžba, skladování odpadu či náhodné poškození. Poslední skupinou jsou hrozby vzešlé z lidské aktivity a postihující přírodní systém ale neznamenající existenční ohrožení lidské civilizace. Jedná se hlavně o vyčerpávání nerostných zdrojů či vymírání živočišných druhů. (tamtéž: 97)

2 Vymezení regionu, pojmů a aktérů

Oblast Perského zálivu je typickým bezpečnostním komplexem podle modelu Kodaňské školy. Představují jej státy s dlouhou historií vzájemných interakcí a vztahů přátelství a nepřátelství. Obdobně na sebe působí dvě hlavní skupiny v pozici národů – Arabové a Peršané – a dvě hlavní větve islámu – sunnitská a šiitská. Perská menšina je přítomna v každém dalším státu regionu, zatímco jihozápadní iránskou provincií Chúzestán obývá arabská minorita. V každém státě Perského zálivu kromě Ománu je přítomná početná skupina šiitů, přičemž až do pádu Saddáma Husajna v Iráku byl Írán jedinou zemí, ve které se šiité podíleli na vládnutí. Každý stát v oblasti pak měl územní spory s jiným státem, přičemž některé z nich nejsou vyřešeny do dnešních dní. Mocenské vtahy mezi jednotkami regionu rovněž procházely častou vnitřní transformací a přítomný je i prvek překrytí v důsledku první a zejména druhé války v Zálivu², které znamenaly výraznou vojenskou přítomnost vnějšího aktéra (USA) v regionu a rovněž svržení politického režimu Iráku, který je jedním z klíčových států oblasti. Jedná se také o region, který je největší zásobárnou i vývozcem ropy a zemního plynu na světě. Samotný Perský záliv a Hormuzská úžina, která odděluje Záliv od světového oceánu, představují hlavní transportní kanál pro vývoz těchto důležitých surovin.

Definování regionu Perského zálivu není napříč vědeckou obcí jednotné a různí autoři a organizace jej vymezují jinak. Pro potřeby této analýzy jsem se rozhodl držet se vymezení regionu Perského zálivu tak, jak jej vnímá Henner Fürtig. Oblast se skládá ze třech velkých států a regionálních mocností – Íránu, Iráku a Saúdské Arábie - tvořících mocenský trojúhelník.³ K mocenskému centru Saúdské Arábie dále patří menší státy Zálivu, které dohromady tvoří Radu pro spolupráci zemí Perského zálivu (Gulf Cooperation Council, GCC), jejímiž členy jsou zmíněná Saúdská Arábie a také Spojené arabské emiráty (dále SAE), Bahrajn, Kuvajt, Katar a Omán (viz Fürtig 2006). Fürtigovo vymezení je logické a obhajitelné hned ze dvou různých pohledů. Tím prvním je pohled mocensko-politický, kdy

² Přestože někteří autoři (např. Henner Fürtig) označují za první válku v Zálivu irácko-iránský konflikt v letech 1980 – 1988 a za druhou válku v Zálivu invazi irácké armády do Kuvajtu a její následné vyhnání koalicí pod vedením Spojených států v letech 1990 – 1991, v této práci se budu držet rozšířenějšího označování konfliktů v oblasti Perského zálivu, které za první válku v Zálivu označuje napadení Kuvajtu Irákem a operace Desert Shield (Pouštní štít) a Desert Storm (Pouštní bouře) v roce 1990 a 1991 a za druhou válku v Zálivu spojeneckou invazi do Iráku pod označením Operace Irácká svoboda v roce 2003. U irácko-iránského konfliktu z osmdesátých let dvacátého století se budu držet označení irácko-iránská válka.

³ O mocenském trojúhelníku v oblasti Perského zálivu tak, jak jej definoval Henner Fürtig, bude řeč v části věnující se politickému sektoru bezpečnosti.

region tvoří tři hlavní mocenské body – Írán, Irák a GCC. Druhý pohled je geografický. Perský záliv omývá pobřeží celkem osmi států. Jedná se o Írán, Irák, Saúdskou Arábii, Kuvajt, Bahrajn, Katar, SAE a Omán.⁴ Tyto státy tedy tvoří region Perského zálivu podle Fürtiga, jehož vymezení se budu dále v textu držet. Oproti tomu pak např. Michael Klare započítává do Perského zálivu i Jemen (viz Klare 2001: 55). Ten je v mnoha ohledech blízký ostatním zemím oblasti, nicméně je vně geografického vymezení Zálivu a rovněž není politicky integrován do GCC. Jiný přístup má např. organizace Energy Information Administration (EIA), která ve svém vymezení Perského zálivu oproti Fürtigově konceptu nezačleňuje do regionu Omán. (Energy Information Administration 2000) Ten je navzdory spornému geografickému hledisku důležitým členem GCC a má nemalý vliv na dění v oblasti.

U bezpečnostního komplexu Perského zálivu je patrné přelévání hrozeb a sekuritizačních témat mezi jednotlivými sektory. Multidimenzionální hrozby způsobují problém při jejich zařazení do konkrétních sektorů. Pro potřeby této práce proto bude konkrétní hrozba zařazena do toho sektoru, ve kterém představuje největší ohrožení bezpečnosti referenčního objektu s tím, že bude poukázáno na její další dimenze a přítomnost v sektorech ostatních. Vzhledem k tématu i výzkumným otázkám tohoto textu budu považovat za možnou hrozbu a funkcionálního aktéra Írán. Od toho se dále odvíjí definování referenčních objektů, aktérů sekuritizace i dalších referenčních objektů v jednotlivých sektorech.

Ve vojenském sektoru je dle Buzana nejdůležitějším referenčním objektem stát. V případě této práce budou referenčními objekty státy GCC a Irák, které mohou být z vojenského hlediska Íránem ohroženy. Za aktéry sekuritizace je možné považovat zejména zástupce ohrožených států. Významní aktéři sekuritizace se ale nacházejí vně regionu bezpečnostního komplexu. Jedná se hlavně o vlády a zpravodajské složky Spojených států a Izraele, které zveřejňují bezpečnostní zprávy týkající se vojenské kapability Íránu a jeho činnosti v oblasti jaderného výzkumu. Obdobně funguje i další aktér sekuritizace Národní rada íránského odporu (National Council of Resistance of Iran – NCRI), což je organizace napojená na íránskou opoziční skupinu Lidoví mudžahedíni.⁵ Aktérem sekuritizace je i Mezinárodní agentura pro atomovou energii (International Atomic Energy Agency - IAEA), která monitoruje íránské jaderné aktivity v souladu se Smlouvou o nešíření jaderných zbraní (Nuclear Non-Proliferation Treaty - NPT) a vydává zprávy o svém dozoru a vyšetřování.

⁴ Z geografického hlediska občas nebývá mezi státy Perského zálivu počítán Omán, který na pobřežní linii zálivu participuje pouze svojí exklávou Musandam.

⁵ Mudžahedín-e Chalk (známá pod zkratkami PMOI, MEK či MKO) je opoziční skupina vůči íránskému režimu, která je v řadě zemí vedená na seznamu teroristických organizací.

Mezi funkcionální aktéry lze zařadit především vlády států Perského zálivu a jejich ozbrojené síly. Do hry zde svou výraznou vojenskou přítomností vstupují i Spojené státy.

I v politickém sektoru jsou hlavními referenčními objekty Irák a státy GCC, které pociťují ohrožení státní suverenity, územní celistvosti a legitimacy vlády. Aktéry sekuritizace jsou v tomto sektoru vlády jednotlivých států a také vláda USA, která je hybatelem procesu sekuritizace v rámci politické bezpečnosti Iráku, kde se vojenské, policejní, administrativní a další složky Spojených států podílejí na správě a zabezpečení země. Za funkcionálního aktéra v politickém sektoru lze označit především vládu Íránu, jejíž aktivity jsou aktéry sekuritizace vyhodnocovány coby hrozba. Nelze opomenout ani vliv íránského kléru, který je z pozice své vysoké autority v zemi aktivní zejména v rétorické rovině. V určitých případech je možné za funkcionálního aktéra považovat i íránské Revoluční gardy⁶, které svým do jisté míry autonomním postavením představují dalšího hráče při tvorbě íránské zahraniční politiky.

Jedinou hrozbou v ekonomickém sektoru je dle Kodaňské školy zachvácení mezinárodní ekonomiky krizí. Referenčními objekty jsou i v tomto případě státy GCC a Irák. Ekonomika těchto zemí je tvořena především vývozem ropy a zemního plynu, který se ve většině uskutečňuje přepravou skrze Perský záliv a jeho vyústění do světového oceánu v podobě Hormuzské úžiny. Jestliže se budeme držet Buzanova závěru, tak export surovin z oblasti Perského zálivu má přímý vliv na celosvětovou ekonomiku. Pokud by tento vývoz byl ohrožen, zasáhlo by to mezinárodní hospodářství, které by tím mohlo upadnout do krize.

Jakkoli jsou Irák a státy GCC závislé na světové ekonomice, jejich hlavní motiv k zabezpečení exportu ropy a zemního plynu leží jinde. Zde je proto třeba vyvrátit závěry Kodaňské školy. Hlavním cílem zemí Perského zálivu obávajících se svého hospodářského ohrožení ze strany Íránu je zajistit naplnění základních lidských potřeb obyvatelstva (tím se přesouvá referenční objekt ze státu na jednotlivce uvnitř něj) a také zachovat vojenskou kapabilitu země (zde nastává částečné přelévání do vojenského sektoru). Oba dva cíle spolu navzájem souvisí a především závisí na exportu ropy a zemního plynu. Buzanovy námitky k označování těchto cílů za hrozby s tím, že schopnost států uchovat si mobilizační kapabilitu a bezpečnost dodávek je možné vyřešit pomocí globálního trhu, lze v případě ohrožených zemí Perského zálivu odmítnout, protože u těchto států v současnosti neexistuje jiná možnost, jak zabezpečit své vojenské schopnosti a životní potřeby obyvatel, než exportem nerostných surovin. Je zřejmé, že hrozby a bezpečnost v ekonomickém sektoru se přelévají i do ostatních

⁶ Sepáh-e Pásdárán-e Enqeláb-e Islámí – doslova Armáda strážců islámské revoluce. Jsou známé také pod názvy Sepah či Pásdárán nebo pod zkratkou IRGC (The Islamic Revolutionary Guard Corps). Revoluční gardy byly založeny ajatolláhem Chomejním ihned po islámské revoluci v roce 1979 k ochraně nově nastoleného islámského pořádku.

sektorů, zejména vojenského (udržení vojenské kapability země) a politického (zachování legitimacy vlády, která je závislá na akceptaci obyvatelstvem, které ve větší či menší míře participuje na ziscích z vývozu nerostného bohatství). Přesto původcem sekuritizace je možné ohrožení ekonomické oblasti, proto se zabezpečením exportu ropy a zemního plynu budu zabývat právě v části týkající se ekonomického sektoru.

Aktéry sekuritizace jsou především vlády států označených za referenční objekty. Výrazným aktérem sekuritizace jsou ale i Spojené státy, které jsou závislé na dodávkách ropy z Perského zálivu. Od tzv. Carterovy doktríny je dokonce celá oblast považována za klíčovou pro bezpečnost USA. Tehdejší prezident Spojených států Jimmy Carter ve své řeči o stavu unie z ledna 1980 řekl: „Aby byla naše pozice zcela jasná – jakýkoli pokus vnějších sil o získání kontroly nad regionem Perského zálivu bude považován za útok proti životním zájmům Spojených států a takový útok bude odražen všemi nutnými prostředky včetně vojenské síly.“ (Carter 1980)

Funkcionálními aktéry jsou v ekonomickém sektoru iránská vláda a jí podřízená iránská armáda, které mohou ohrozit schopnost exportovat suroviny ostatním státům Perského zálivu. Svou roli zde opět hrají Revoluční gardy. Z určení funkcionálních aktérů je patrné přelévání hrozby do sektoru vojenského. Nicméně ekonomická dimenze hrozby zde převažuje.

Referenční objekty v sociálním sektoru charakterizuje Kodaňská škola jako skupiny obsahující společnou identitu, kterou považují za ohroženou, s plnou loajalitou podřízených subjektů. Referenčními objekty v Perském zálivu jsou dvě takovéto skupiny. Ta první je postavena na bázi národnostní či etnické. Jedná se o arabský národ (arabská umma)⁷, který je přítomen ve všech státech Perského zálivu. Druhá skupina se identifikuje na náboženském základě. Jedná se o tzv. sunnity, což jsou zastánci jedné z dvou hlavních větví islámu.⁸

Aktéry sekuritizace jsou v případě národnostního objektu arabské státy regionu, tedy všechny s výjimkou Íránu, kterého je třeba (jako hrozby perského nacionalismu) se dle sekuritizačních aktérů obávat. Roli aktéra sekuritizace zde hraje i arabská menšina v iránské provincii Chúzestán. Z hlediska náboženského jsou aktéry sekuritizace vlády států, kde jsou u moci sunnitské elity. Jedná se tak o všechny státy v Zálivu s výjimkou Iráku a samozřejmě

⁷ Umma značí společenství nebo národ podle Koránu 3:106/110: *Vy jste národ nejlepší, jenž kdy povstal mezi lidmi; vy přikazujete vhodné, zakazujete zavrženímhodné a věříte v Boha.* (Korán, překlad Ivan Hrbek) Arabská umma pak byla často panarabistickou rétorikou používána k označení celého arabského světa.

⁸ Druhou hlavní skupinou jsou Šiité. Šiitská verze islámu je dominantním náboženstvím v Íránu. Tato problematika bude detailněji rozebrána v kapitole týkající se sociální bezpečnosti.

Íránu. Za funkcionální aktéry je možné považovat Írán jako stát, Íránce jako národnost a dále pak šíitské duchovenstvo.

V environmentálním sektoru Buzan považuje za hlavní referenční objekty životní prostředí a zachování civilizace v závislosti právě na životním prostředí. Sekuritizace se v regionu Perského zálivu týká především hrozeb způsobených činnostmi člověka. Aktéry sekuritizace jsou hlavně státy, které se obávají dopadů environmentálních hrozeb na ně samotné. Za aktéry sekuritizace lze považovat environmentální vědeckou komunitu a nevládní organizace zejména západní provenience. Dalším výrazným aktérem je OSN skrze svůj Program OSN pro životní prostředí (United Nations Environment Programme - UNEP), který zkoumá dopady konfliktů na životní prostředí a snaží se nalézt řešení pro minimalizaci environmentálních hrozeb. Funkcionálních aktérů je zde pestrá škála. Tuto roli hrají společnosti těžící a přepravující ropu, ozbrojené složky schopné napadnout a poničit zařízení, která v důsledku toho způsobí přírodní katastrofu, dále pak i samotné státy coby vlastníci či zřizovatelé zařízení potenciálně či přímo ohrožujících životní prostředí.

3 Vojská bezpečnost

3.1 Představení hlavních vojenských konfliktů v regionu

V oblasti Perského zálivu se za posledních třicet let odehrály tři větší konflikty. Tím prvním a současně největším, nejdelším a nejkrutějším byla irácko-iránská válka v letech 1980 – 1988. Tato válka měla několik příčin. Mezi ty hlavní patřila situace Íránu po islámské revoluci v roce 1979, která svrhla šáha Muhammada Rezu Pahlavího a vynesla do čela ajatolláha Rudolláha Chomejního a jeho režim vedený šíitským klérem. Revoluce způsobila obavy v celém regionu, že dojde k jejímu přelítí do ostatních států. Tento tlak nejvíce cítil Irák, který krom početného šíitského obyvatelstva podporovaného Teheránem, čelil i rétorickým útokům ze strany Chomejního napadajícího legitimitu vládnoucí strany Baas a především prezidenta Iráku Saddáma Husajna, kterého bylo podle iránských duchovních třeba svrhnout. S porevolučním chaosem se pojil i plán Saddáma Husajna využít oslabeného Íránu a zmocnit se iránské provincie Chúzestánu, která krom početné arabské menšiny disponuje i bohatými nalezišti ropy. Důležitým byl i faktor Šatt al Arabu – řeky, která tvoří hranici s Íránem a představuje klíčovou dopravní cestu spojující Irák s Perským zálivem. O tuto řeku se historicky Irák s Íránem dělí. Po invazi irácké armády do Íránu v roce 1980 ale Irák vyhlásil celé povodí řeky za své území. (Brož 2007: 28)

Válka, která vypukla 22. září 1980, postupně zatáhla do hry na straně Iráku i další státy Perského zálivu, které se obávaly iránské vojenské, revoluční i šíitské hrozby. Nejvíce se v konfliktu angažovala Saúdská Arábie, která okamžitě po jeho započetí povolila iráckému letectvu využití svých základen. V průběhu války, kdy to vypadalo, že by mohl být Irák vojensky poražen, začala Saúdská Arábie mobilizovat arabskou finanční podporu Iráku, na níž se z většiny podílela sama. (Fürtig 2007: 629)

Irácko-iránská válka se v svém průběhu ukázala být silně devastující pro obě válčící země. Takřka patový stav na frontové linii se obě strany snažily prolomit nejrůznějšími prostředky. Mezi ty nejstrašnější patřilo irácké použití chemických zbraní, iránská taktika lidských vln, kdy byli špatně vyzbrojení a vycvičení vojáci posíláni v houfech proti iráckým pozicím v několika vlnách s tím, že časem lidská masa protivníkovo obranné postavení prorazí, a především pak používání dětských vojáků čistících minové pole na iránské straně. Žádná z těchto taktik ale neměla rozhodující vliv a tak bylo přistoupeno k tzv. válce tankerů

a válce měst.⁹ Zejména válka tankerů způsobila větší zapojení USA a západních mocností do konfliktu (vysláním válečných plavidel do oblasti), které do té doby materiálně podporovaly Irák¹⁰, a nyní se obávaly o zajištění dodávek strategických surovin z oblasti Perského zálivu. Vyčerpání obou zemí z nikam nevedoucí války nakonec donutilo obě strany k podepsání příměří 20. srpna 1988. (GlobalSecurity^a) Konflikt si na irácké straně vyžádal 200 000 životů, 400 000 zraněných a 70 000 zajatých. Značné byly i ekonomické škody. Válečné výdaje vytvořily zahraniční dluh ve výši 80 miliard dolarů, což představovalo v té době zhruba dvojnásobek HDP. (Karsh 2002: 89) Íránské ztráty se pak odhadují na zhruba milion padlých či zmrzačených. (GlobalSecurity^a)

Druhým významným konfliktem byla tzv. první válka v Zálivu. V srpnu 1990 vtrhli iráckí vojáci na území Kuvajtu. Bleskový úder se irácké armádě podařil a během jednoho dne dokázala obsadit celou zemi a začala rozmisťovat své obrněné divize na hranici se Saúdskou Arábií. Jakkoli v prvních dnech Irák oznamoval, že se brzy z Kuvajtu stáhne, již 8. srpna Saddám Husajn veřejně vyhlásil připojení Kuvajtu k Iráku. (Tétreault 2000: 67) Husajna k tomuto kroku dohnala především tíživá ekonomická situace Iráku po skončení vyčerpávající války s Íránem. Kuvajt byl blízkým státem, který měl s Irákem společnou historii, dlouhodobé spory ohledně vytyčení společných hranic a disponoval dostatečným nerostným bohatstvím. (Hiro 2003: 96 – 97)

Írácká invaze vyvolala pobouření nejen na jednání Arabské ligy a GCC, ale také v OSN. Bezpečnostní rada vydala rezoluci požadující okamžité stažení iráckých vojsk a poté vyhlásila proti Iráku ekonomické sankce. Manévry iráckých sil a jejich hromadění na hranicích donutily saúdského krále Fahda požádat o pomoc Spojené státy a další spojence při ochraně území i ekonomiky Saúdské Arábie. Do země se začaly přesouvat západní i arabské jednotky, které pod velením amerického generála Schwarzkopfa vytvořily obranou operaci s kódovým označením Desert Shield (Munro 2005: 53 a 58) Do hry opět vstoupila Rada bezpečnosti OSN, která vydala rezoluci 678 opravňující členské státy spolupracující s Kuvajtem použít jakékoli potřebné prostředky k tomu, aby byla naplněna předchozí rezoluce požadující stažení iráckých vojsk z Kuvajtu, pokud tak Irák sám neučiní do 15. ledna 1991, a obnovit mezinárodní mír a bezpečnost v oblasti. (Rezoluce Rady bezpečnosti 678 (1990))

⁹ Ve válce tankerů se válčící strany snažily systematicky ničit protivníkovy ropné tankery v Perském zálivu, které byly klíčovým prvkem pro vývoz ropy a tím i získání finančních prostředků pro vedení války. Válka tankerů se postupně dotkla i dalších států Perského zálivu, kdy íránské ozbrojené složky útočily zejména na tankery pod kuvaitskou a saúdskoarabskou vlajkou. Válka měst pak spočívala v ostřelování velkých měst protivníka za použití raket země-země.

¹⁰ Výjimku tvoří známá aféra Iran-Contra (viz Walsh 1998).

Protože ke stažení iráckých sil nedošlo, byla v noci z 16. na 17. ledna zahájena operace Desert Storm, v jejímž rámci se povedlo spojeneckým vojskům vyhnat Iráčany z Kuvajtu během pouhých čtyř dní. (Hiro 2003: 319) Hlavním důsledkem této války pro vojenský sektor regionu Perského zálivu byla americká vojenská přítomnost. Spojené státy využily hrozby Saddáma Husajna i Íránu a vytvořily bezpečnostní svazky se Saúdskou Arábií i dalšími menšími zeměmi GCC, kde zřídily své vojenské základny. (Russell 2005: 82) Na konci 90. let tak měly Spojené státy velitelství námořních sil v Bahrajnu, velení leteckých sil v Saúdské Arabii (odkud bylo v roce 2003 přesunuto do Kataru), velitelství pozemních sil v Kuvajtu, zásobovací a logistické základny v Kataru a Kuvajtu, leteckou základnu v Ománu a letecké zásobovací oddělení ve Spojených arabských emirátech. (Russell 2007: 144)

Třetím významným vojenským konfliktem v oblasti Perského zálivu se stala invaze spojeneckých vojsk pod vedením USA do Iráku v roce 2003. Po událostech 11. září 2001 se začaly uvnitř americké administrativy množit obavy z režimu Saddáma Husajna, který byl vnímán jako režim podporující terorismus a vlastníci zbraně hromadného ničení, zejména chemické (které Irák použil v irácko-iránské válce) a biologické. Washington také podle svých slov měl informace o tom, že Irák usilovně pracuje na vývoji jaderných zbraní. (Murray 2003: 41)

V březnu 2003 začala invaze spojeneckých vojsk, která měla rychlý a nečekaně hladký průběh. Již 9. dubna spojenci vstoupili do Bagdádu. Na operaci pod kódovým označením Irácká svoboda se přímo či nepřímo podílely i státy Perského zálivu. Spojenecké jednotky vstoupily do Iráku z Kuvajtského území a ústřední velitelství operace (United States Central Command – CentCom) bylo umístěno v Kataru. (Allawi 2007: 89 – 90) Na koalici, kterou tvořilo zhruba 300 000 vojáků, se podílely kromě USA i Velká Británie a Austrálie. Přítomní zde byli rovněž polští, španělští a dánští vojáci a operaci podporovaly i další země, byť v podstatně menší míře. Pozemní invaze se přímo zúčastnila síla 100 000 mužů, kteří čelili čtyřnásobně větší Irácké armádě. (Lansford, Pauly 2004: 117) Do oblasti Perského zálivu se tak dostala velká vojenská síla především USA, která je do současnosti koncentrována v Iráku a představuje důležitého hráče ve vojenském sektoru regionu.

3.2 Srovnání ozbrojených sil států Perského zálivu

Země Perského zálivu jsou značně různorodé svou geografickou rozlohou a především pak počtem obyvatel. Státy regionu lze tak pro lepší orientaci rozdělit na velké a lidnaté (Írán, Irák a Saúdská Arábie) a malé s menším počtem obyvatel (Bahrajn, Katar, Kuvajt, Omán

a Spojené arabské emiráty). Disproporčnost mezi jednotlivými státy je opravdu značná a především počet obyvatel má logicky podstatný vliv na velikost ozbrojených složek jednotlivých států. Zatímco nejlidnatější Írán v současnosti obývá téměř 66 milionů lidí, např. Bahrajn jich má pouze 718 tisíc, přičemž 235 tisíc tvoří cizinci (zahraniční pracovníci). Druhým nejlidnatějším státem je Irák těsně následovaný Saúdskou Arábií, kdy obě země mají zhruba 28 milionů obyvatel, z nichž pět a půl milionu v Saúdské Arábii nemá státní občanství. Spojené arabské emiráty mají cca. 4 600 000 obyvatel, Omán 3 300 000, z nichž půl milionu nemá ománské občanství, Kuvajt 2 600 000 lidí, přičemž plný milion a dvě stě tisíc tvoří cizinci, a konečně Katar má přes 800 000 obyvatel. (Central Intelligence Agency)

Vojenské síly v Perském zálivu lze historicky rozdělit na tři základní póly. Jeden představuje Írán, druhý Irák a třetí GCC, kde nejvýznamnějším hráčem je Saúdská Arábie. V současnosti je ale problém s označením irácké vojenské síly za klíčového hráče v regionu, kterým bezesporu byla až do roku 2003. Spojenecká invaze, svrnutí režimu Saddáma Husajna a rozpuštění irácké armády v praxi znamenalo eliminaci irácké vojenské hrozby pro ostatní státy regionu. Irácká vojenská síla byla nahrazena vojenskou silou USA, která je velké koncentraci přítomna nejen v Iráku, ale i v dalších zemích Zálivu. Z tohoto důvodu se v této práci nebudu zabývat vojenskou kapabilitou Iráku.

3.2.1 Vojenská kapabilita států GCC

Státy GCC, které jsou zde v pozici referenčních objektů, cítily po invazi Iráku do Kuvajtu velkou vojenskou hrozbu ze strany Saddáмова režimu, ale rovněž se značně obávaly silného Íránu, který do té doby představoval hrozbu číslo jedna. Tyto obavy vedly k masovému zbrojení států GCC v 90. letech 20. století. Velká zásoba petrodolarů umožňovala těmto zemím ohromné investice do nejmodernějších vojenských technologií a importu zbraní zejména ze zemí stálých členů Rady bezpečnosti OSN. Například v roce 1998 investovaly státy GCC do vojenské oblasti 37 miliard dolarů, což představovalo jedenáct procent celkového hrubého domácího produktu těchto zemí. Vojenský rozpočet Saúdské Arábie se stal jedním z nejvyšších na celém světě a v roce 1998 představoval téměř šestnáct procent HDP. (Lotfian 2002: 120) Po invazi do Iráku z roku 2003 tak zůstala hrozbou pro státy GCC pouze vojenská síla Íránu.

Přestože GCC není přímo vojenským obranným uskupením, obsahuje jistou vojenskou regionální integraci členských států, což z něj tvoří jediný kolektivně bezpečnostní prvek

v Perském zálivu, přestože tak původně koncipován nebyl. V roce 2000 ale došlo k přijetí obranného paktu (nebyl nikdy plně zveřejněn), který krom závazku společné obrany při napadení jednoho z členů GCC obsahoval i příslib navýšení armádních sil a vytvoření společné vojenské jednotky ve výši 25 000 mužů. (Russell 2005: 78)

V rámci GCC je jednoznačně nejsilnějším státem Saúdská Arábie, která má v určitých směrech vojenskou kapabilitu srovnatelnou se všemi ostatními státy dohromady a v některých směrech ji dokonce značně předčí. Pozemní armádu Saúdské Arábie tvoří síla čítající téměř 200 000 mužů, zatímco ostatní státy GCC jich dají dohromady pouze 131 000. Vyrovnaný počet lze nalézt např. u bojových tanků, kdy saúdské síly čítají 1 055 kusů a ostatní státy mají společně 1 164. Značnou disproporci představuje také počet obrněných transportérů – 3 190 ku 1 833 ve prospěch Saúdské Arábie (viz Příloha 2).

Obdobné tendence lze pozorovat i v případě vzdušných a námořních sil. Letectvo Saúdské Arábie tvoří 18 000 mužů a ostatní státy GCC dají dohromady 14 000. Poměr všech bojových letadel je již mnohem vyrovnanější a pohybuje se kolem tří set na obou stranách. Saúdská Arábie pak nemá konkurenci se svými 106 stíhacími letouny, což je nejvyšší počet v celém Perském zálivu. Dominantní sílu Saúdská Arábie představuje ve střelách země-vzduch, kterých má 5 284, zatímco u ostatních států GCC se počítají na desítky. Námořní síla v saúdských službách čítá 15 500 mužů. Menší země GCC dávají dohromady necelých 12 000. Počet hlídkových člunů je mezi Saúdskou Arábií a ostatními členy GCC téměř vyrovnaný, zatímco saúdské námořnictvo je jediné z GCC, které disponuje např. minovými čluny (viz Příloha 2).

3.2.2 Vojenská kapabilita Íránu

V dobách šáha Muhammada Rezy Pahlaviho vlastnil Írán jednoznačně největší a nejmodernější vojenskou sílu v oblasti Perského zálivu. Íránská armáda byla postavena na vojenských technologiích západních zemí, zejména USA. Po islámské revoluci však byl přísun zbraní i technologií ze Západu zastaven a irácko-íránská válka vyčerpala vojenský potenciál země. Dovoz zbraní především z Číny a Ruska nedovedl plně nahradit výpadek zásobování ze Spojených států. Potřeby ozbrojených sil nedokázala uspokojit ani vlastní vojenská produkce. V současnosti se odhaduje, že import a vlastní výroba a vývoj zbrojních technologií dokážou pokrýt pouhých 35 – 50 % potřeb íránských sil pro obnovu a modernizaci. Z toho také vyplývá absence pokročilých způsobů velení, řízení, komunikace

a komputerizace ozbrojených sil a neschopnost tolik důležité modernizace letectva a protiletadlové pozemní obrany. (Cordesman 2005: 6 - 9)

Íránské ozbrojené síly lze rozdělit na dvě samostatně fungující části, mezi nimiž je třeba rozlišovat. Tou první je regulérní íránská armáda zvaná *Arteš*. Tu druhou představují Revoluční gardy. Po islámské revoluci v roce 1979 začalo mít vládnoucí duchovenstvo potřebu vlastních ozbrojených sil, které by podléhaly přímo jeho velení, udržovaly nově nastolený islámský pořádek v zemi a především ochraňovaly vládní garnituru. Na tomto základě vznikly Revoluční gardy (IRGC), jejichž primárním úkolem byla ochrana revoluce. Írácká invaze ale zvýšila potřebu nasazení všech ozbrojených složek na obranu země, čímž došlo k přesunu Revolučních gard na frontovou linii. V roce 1985 pak došlo na přímý příkaz ajatolláha Chomejního k vytvoření pozemní armády, letectva i námořnictva Revolučních gard, čímž se naplnilo vytvoření plně funkční paralelní armády oddané pouze nejvyššímu duchovnímu vůdci. (Byman 2001: 31 – 35)

Jakkoli jsou íránské ozbrojené síly považovány za chabě a nemoderně vybavené, je třeba rozlišovat mezi íránskou armádou a právě zmíněnými Revolučními gardami. Chomejní totiž převedl pod správu IRGC prakticky celý zbrojní průmysl, pod který také spadají obrovské podniky jako Íránský elektronický průmysl a Íránská korporace vyspělé technologie. Firmy pod kontrolou Revolučních gard také aktivně působí v petrochemickém průmyslu a do vysoké míry kontrolují produkci, transport i export ropy a zemního plynu. Revoluční gardy jsou také zapojeny do šedé ekonomiky země, kdy především díky kontrole hranic, dopravních uzlů a některých letišť dovážejí i vyvázejí nejrůznější zboží bez jakékoli daňové či celní kontroly. IRGC také pašují za hranice země íránskou vládou dotovaný benzin a prodávají jej se ziskem 200 až 300 %. Odhaduje se, že takto IRGC kontrolují až 68 % celého íránského exportu. (Alfoneh 2007: 2 – 5) Všechny tyto aktivity zajišťují Revolučním gardám obrovské finanční prostředky, kterými je zajišťováno vybavení a chod této armády. Není proto překvapením, že jsou Revoluční gardy označovány za nejlépe vybavenou a zásobovanou součást íránských ozbrojených sil.

Írán, coby největší a nejlidnatější země Perského zálivu, oplývá také nejsilnější armádou, co se počtu vojáků týče. Hlavní výhodou íránských ozbrojených sil oproti armádám ostatních států Perského zálivu je především značná lidská síla. Pozemní vojsko Íránu čítá 545 000 vojáků, což je téměř dvojnásobek toho, co dají dohromady všechny státy GCC. Obdobná situace nastává i v porovnání lidských sil letectva, kde Írán má k dispozici 52 000 vojáků. V oblasti námořnictva již nepoměr není tak vysoký, přesto má Írán se svými 38 000 muži o deset tisíc víc než státy GCC (viz Příloha 2). Je ale nutné dodat, že íránská lidská síla

je z velké části nedostatečně vycvičena a chybí jí praktické zkušenosti i samotné znalosti v oblasti moderního vedení, kontroly, logistiky i průzkumu. Nízká je rovněž míra elektronické vojenské kapability. (Cordesman, Kleiber 2007: 196)

Co se bojové techniky týče, tak zde již pozice Íránu není zdaleka tak dominantní. Jeho vojenská kapabilita je v tomto ohledu srovnatelná se saúdskoarabskou a v mnoha ohledech je dokonce nižší. Írán svého současného hlavního rivala dramaticky předčí především v počtu minometů, zatímco znatelně ztrácí při porovnání počtu obrněných transportérů, protitankových střel a střel země-vzduch (viz Příloha 2). Problém íránské bojové techniky také spočívá v jejím stáří, špatné údržbě a nedostatečném zásobování náhradními díly a nástroji potřebnými pro opravy. Odhaduje se, že pouze třetina íránských tanků je dostatečně moderní na to, aby mohla být účinně použita v současném technologicky vyspělém boji. O mnoho lépe na tom není ani letectvo, u něž se předpokládá použitelnost 50 – 60 % jeho síly. (Cordesman, Kleiber 2007: 196)

V porovnání s ostatními státy Perského zálivu ale Írán znatelně pokročil ve vývoji balistických raket. Synonymem íránské raketové hrozby se staly rakety s označením Šaháb, což znamená „Padající hvězda“. Šaháb prošel dlouhou cestou vývoje, který měl počátek již v irácko-íránské válce. Íránskému raketovému programu ale výrazně pomohla spolupráce se Severní Koreou. Od té koupil Írán komponenty a know-how k výrobě raket No-Dong. Z těch postupně vyvinul vlastní raketu označenou jako Šaháb-3 (Šaháb-1 a Šaháb-2 jsou modifikované rakety Scud) s doletem 1 450 – 1 600 km. (Ritter 2006: 46) Šaháb-3 je schopna zasáhnout celé území všech států Perského zálivu (viz Příloha 3). Postupem času byla vyvinuta raketa Šaháb-3B, která by měla disponovat ještě delším doletem a také přesnějším zaměřováním. Hovoří se rovněž o možném vývoji či výrobě raket Šaháb-4, Šaháb-5 a Šaháb-6, které by již byly na úrovni mezikontinentálních balistických střel. Toto je ale pouze na úrovni dohadů a spekulací. Nicméně prokázané rakety Šaháb-3 a Šaháb-3B jsou známy notorickou nespolehlivostí a nepřesností. Není také vůbec jasné, jestli by tyto rakety mohly být nosičem nekonvenčních hlavic. (Visingr, Kotrba 2007) Dalším výrazným posunem v íránském raketovém vývoji bylo vypuštění první íránské družice na vlastním nosiči do vesmíru provedené 2. února 2009 k příležitosti třicátého výročí islámské revoluce. Satelit nazvaný Omid (Naděje) byl na oběžnou dráhu vynesena raketou Safir 2. (Fars News Agency 3. 2. 2009) Schopnost vysílat satelity do vesmíru znamená značný pokrok v íránském raketovém vývoji, který tak může být jen malý krůček od vyvinutí mezikontinentálních balistických střel.

3.2.3 Íránský jaderný program

Jakkoli je íránský jaderný program velice diskutovanou záležitostí, tato problematika značným způsobem vybočuje z definovaných hranic bezpečnostního komplexu Perského zálivu. Dokončení a spuštění kompletního jaderného palivového cyklu nebo dokonce výroba jaderných zbraní Íránem je záležitostí, která se týká vztahů Íránu se Spojenými státy, Izraelem a Mezinárodní agenturou pro atomovou energii, resp. OSN. Nicméně nelze tuto důležitou problematiku v bezpečnostní analýze pominout. Zaměřím se zde proto na situaci, kterou íránské jaderné aktivity vyvolávají ve vymezeném regionu, a na reakci ostatních zemí Perského zálivu.

Íránský jaderný program je záležitostí velice kontroverzní a ve velké míře stojí především na dohadech zahraničních zpravodajských služeb a na oficiálních prohlášeních íránské vlády. Ta vehementně popírá jakýkoli záměr vyrobit jaderné zbraně a trvá na mírovém účelu svého jaderného výzkumu. Ten má sloužit především ke kompletaci palivového cyklu nutného k soběstačnosti země při výrobě energie v jaderných elektrárnách. (Amuzegar 2006: 90) Íránské odmítnutí tvrzení o vývoji jaderných zbraní dokládá i fatwa (náboženský edikt), kterou vydal v září 2004 během pátečních modliteb nejvyšší duchovní vůdce a první muž Íránu ajatolláh Sajjid Alí Chameneí. Ve fatwě, která má povahu islámského zákona, stálo, že výroba, skladování či použití jaderných zbraní odporuje islámu a Íránská islámská republika takové zbraně nikdy vlastnit nebude. (Ritter 2006: 206)

Írán je pečlivě sledován i Mezinárodní agenturou pro atomovou energii v rámci Smlouvy o nešíření jaderných zbraní. Ta ale dokáže monitorovat pouze věci, které jí smlouva s Íránem umožňuje, a vyhodnocovat data, která jí íránská vláda dá k dispozici. Na základě pozorování a získaných informací IAEA nemůže v současnosti prokázat íránský vývoj jaderných zbraní a může monitorovat pouze práce na kompletaci palivového cyklu pro rozvoj jaderné energetiky, jakkoli poukazuje na nedostatky v íránské spolupráci i poskytnutých datech (viz zpráva IAEA 19. 2. 2009).

Navzdory výše uvedeným skutečnostem cítí státy Perského zálivu hrozbu dosažení jaderných zbraní Íránem jako reálnou. Aktéry sekuritizace jsou především představitelé států GCC. Saúdský ministr zahraničí princ Saúd al Fajsál na začátku roku 2006 prohlásil, že jaderné ambice Teheránu mohou způsobit katastrofu v celém regionu. Státy GCC proto začaly volat po tvrdší akci vůči Íránu a to i na půdě OSN. (The New York Times 1. 2. 2006) Na konci roku 2006 požadovala rada GCC ve svém prohlášení vytvoření zóny bez zbraní hromadného ničení v oblasti Perského zálivu. K tomu také vyzvala členské státy k účasti

na vlastním jaderném výzkumu, který by byl pro mírové účely a plně v souladu s mezinárodními smlouvami (Gulf Cooperation Council 2006). Je očekávatelné, že v případě iránského úspěchu při vývoji jaderných technologií budou země GCC a především pak Saúdská Arábie chtít disponovat stejným potenciálem. Jiný postup na začátku roku 2009 zvolily Spojené arabské emiráty, které se demonstrativně vzdaly svého práva na vývoj jaderného palivového cyklu jako signál Íránu, aby postupoval stejně a z Perského zálivu se tak stala pokud možno bezjaderná oblast. (Press TV 21. 1. 2009)

Není pochyb o tom, že vlastnění jaderných zbraní Íránem by znamenalo značné zvýšení jeho vojenské i politické síly.¹¹ Rovněž by to byla známka technické vyspělosti a nadřazenosti země vůči ostatním státům Zálivu. Jaderný Írán by se stal dominantním hráčem v oblasti Perského zálivu a znatelně by tak předčil význam Saúdské Arábie v regionu. Tato situace by pravděpodobně vyvolala masivní zbrojení na straně GCC a ještě větší přimknutí těchto států k USA. Íránská jaderná bomba by byla novým symbolem šíitské větve islámu, protože z muslimských zemí disponuje jaderným arzenálem pouze Pákistán, který je ale ovládán sunnity. Prestiž šíitských skupin by vzrostla a dostalo by se jim většího významu v celém regionu.¹² Vlastnictví jaderných zbraní by v neposlední řadě znamenalo pro iránský režim pocit většího zajištění bezpečnosti jak vůči vnitřní opozici, tak především vůči vnějšímu ohrožení. Ten posilují zejména příklady Iráku a Severní Koreje, kdy se Severní Koreou disponující jadernými zbraněmi je jednáno diplomaticky, zatímco irácký režim bez jaderného arzenálu byl svržen vojenskou intervencí.

3.2.4 Íránská vojenská hrozba

Přestože jsou iránské ozbrojené složky, měreno množstvím lidské síly, bezkonkurenčně největší, charakterizuje je také nedostatečná vybavenost pokročilou bojovou technikou, špatné zásobování vojenským materiálem všeho druhu, neznalost a nezkušenost s moderními způsoby velení, průzkumu i logistiky a také slabě vycvičená základna vojska nižšího ranku. Oproti tomu méně početné armády států GCC jsou vybaveny nejmodernějšími zbraňovými technologiemi a spolupracují ve vojenské oblasti se Spojenými státy.

Výrazný faktor představují geografické podmínky oblasti, kdy Írán po zemi sousedí pouze s Irákem. K napadení států GCC by Írán potřeboval především dostatečnou

¹¹ Zde je patrné přelévání do sektoru politické bezpečnosti, protože vlastnění jaderných zbraní by znamenalo posílení i politické pozice a prestiže Íránu v rámci regionu.

¹² Zde dochází k přelévání této problematiky do sektoru sociální bezpečnosti. Vojenský aspekt bezpečnosti je ale v tomto případě dominantní.

technologickou vyspělost a kapacitu námořnictva a letectva. Masivní pozemní armáda je v tomto případě spíše druhořadým faktorem. Logistická, koordinační i velicí náročnost takového kroku momentálně neodpovídá iránským schopnostem. Napadení Iráku či použití jeho území k pozemní invazi do států GCC by znamenalo přímý střet s vojenskou silou Spojených států, která je v Iráku ve značném počtu přítomna. Tento scénář se proto v současnosti jeví jako vysoce nepravděpodobný. Z tohoto hlediska Írán pro ostatní země regionu nepředstavuje významnější vojenskou bezpečnostní hrozbu.

Zbrojní a technologickou výhodu Íránu proti ostatním státům Perského zálivu tvoří jeho balistické rakety Šaháb 3, které jsou schopny zasáhnout celé území všech států regionu. Ty však především představují hrozbu coby nástroje odplaty při případném napadení Íránu. Přestože státy GCC veřejně prohlašují, že se nebudou podílet na eventuálním útoku Spojených států na Írán, iránské představitelé s touto možností počítají a hrozí v případě jejího naplnění vojenskou odplatou vůči těmto státům. Ta by byla pravděpodobně provedena právě za pomoci raket Šaháb 3. Strach z možné iránské odvety pak přiměl státy GCC k masivnímu nákupu protiraketového systému Patriot, který poskytuje jistou míru ochrany proti raketovému útoku. (Mattair 2007: 135 – 136)

Výrazným posunem v rozložení vojenských sil v regionu by bylo vlastnění jaderných zbraní Íránem. Vezmeme-li v úvahu, že Írán disponuje i raketami, které by byly schopné jaderné hlavice donést k cílům v oblasti celého Perského zálivu, pak by se jednalo o jasnou potenciální hrozbu pro všechny ostatní státy regionu. Možnost odplaty Íránu vůči státům GCC by tak nabyla ničivých rozměrů. Írán by také nemusel udržovat tak velké konvenční síly a ušetřené prostředky by naopak mohl investovat do jejich modernizace. Minimalizoval bych svůj technologický handicap a ještě více zdůraznil svou dominantní pozici ve vojenské oblasti. Na tuto situaci by musely samozřejmě zareagovat i ostatní státy Zálivu. Dá se předpokládat, že by se státy GCC (zejména právě Saúdská Arábie) snažily získat vlastní jaderný arzenál. Celá situace by pravděpodobně vedla ke zvýšení investic do vojenské oblasti a vyhrocení vztahů mezi státy GCC a Íránem.

4 Politická bezpečnost

Po druhé světové válce se vytvořilo v Perském zálivu rozložení sil, které Henner Fürtig nazývá mocenským trojúhelníkem, kde na každém jeho vrcholu byla jedna lokální mocnost. Mezi ně patřily největší, nejlidnatější a nejmocnější státy – Irák, Írán a Saúdská Arábie. Tyto tři státy tvořily mocenskou rovnováhu, kterou se vyvažoval narůstající vliv či hrozba jednoho z nich. V 60. a 70. letech tvořily šáhův Írán a Saúdská Arábie hráz proti radikálnímu iráckému nacionalismu (panarabismu) a socialismu podporovaného státy Varšavské smlouvy. Po iránské revoluci znamenal hlavní mocenskou hrozbu v regionu Írán. Hlavní roli při zdržování šíření revoluce hrál Irák, který Írán napadl. Saúdská Arábie se v tomto konfliktu zřetelně postavila za Irák, který významně podporovala finančně i logisticky. Na začátku 90. let ale opět došlo k proměně mocenských vztahů, když Irák obsadil Kuvajt a začal představovat pro Saúdskou Arábii hrozbu číslo jedna. To vedlo k dočasnému uvolnění napětí a rozvinutí dialogu mezi Saúdskou Arábií a Íránem. (Fürtig 2006: 8) Americká invaze do Iráku v roce 2003 ale znamenala eliminaci jednoho z klíčových hráčů mocenského trojúhelníku v Perském zálivu. Zůstala tak pouze dvě mocenská centra – Írán a Saúdská Arábie (resp. GCC).

Pro analýzu iránské hrozby v rámci politického sektoru je nejvýznamnější událostí Islámská revoluce v roce 1979, která vynesla k moci ajatolláha Chomejního. Tomu se podařilo prosadit vytvoření islámské republiky v rámci konceptu *velajat-e fakih* (vláda duchovních či teologických soudců - *fakihů*), který se zakládal na šiitské představě ideální vlády, kdy největší moc ve státě drží nejvyšší duchovní představující absolutní autoritu v zemi. Duchovenstvo má mít monopol na moc a sekulární instituce jsou jim plně podřízeny. (Keddie 2006: 240) Tato myšlenka je typická pro šiitskou větev islámu a tvoří jeden z hlavních rozdílů mezi dvěma nejdůležitějšími sektami. Obecný postoj sunnitů k vůdcovství je takový, že mír pod nespravedlivým vládcem je lepší než anarchie za vlády spravedlivého. Podle názoru šiitů se ale nemohla rozvíjet spravedlnost ve správě lidských záležitostí, jestliže vládce nebyl odrazem Proroka. Vládce měl status prorockého symbolu, který by v Prorokově nepřítomnosti měl být nejvyšší duchovní a pozemskou autoritou. (Haeri 1997: 89 – 90)

Islámská revoluce znamenala zásadní zlom v dějinách největšího a nejlidnatějšího státu Perského zálivu. Tato událost pochopitelně měla vliv i na ostatní státy regionu. Navíc Chomejní veřejně prohlašoval nutnost exportu revoluce i do ostatních muslimských zemí. Cíleně pak útočil na monarchie Perského zálivu, které označoval za zdroj utlačování a tyranie.

Pravá islámská společnost se podle něj nemohla rozvíjet pod vládou monarchie, protože jedinými spravedlivými vládci jsou duchovní. (Takeyh 2006: 64) Tyto výroky představovaly přímý útok na legitimitu vládnoucích režimů států Perského zálivu. Chomejní také vyzýval k masovému povstání proti sociální nespravedlnosti a dominanci zahraničních velmocí v regionu. Tou nejsprávnější, nejčistší a duchovně nejsilnější mocností, která je hodná politického následování, měla být právě Islámská republika Írán. Chomejní vývoz revoluce nepodporoval jen rétoricky, ale i skrze pokusy o převrat, bombovými útoky, sabotážemi a atentáty, kterými trpěly prakticky všechny ostatní státy Perského zálivu především v 80. letech. To vše pochopitelně vedlo arabské země Zálivu k nedůvěře vůči Íránu a jeho označení coby hlavní hrozby v regionu. (Marschall 2003: 25 – 27)

Ideologické revoluční nadšení ale po smrti Chomejního nahradil pragmatismus, který se projevil i v zahraniční politice a v postupné rezignaci na podporu vývozu revoluce. Teherán přehlížel konflikty v Čečensku či v čínské provincii Xinjiang, kde byly přítomny velké represe vůči muslimům, došlo k odvolání smrtící fatwy vůči spisovateli Salmanu Rushdiemu a Írán začal hledat možnosti zmírnění napětí mezi ním a státy Perského zálivu. (Maloney 2008: 37) V současné době již nelze hovořit o íránské hrozbě vývozu revoluce, ale Írán v politickém sektoru představuje i na dále ohrožení státní suverenity, územní celistvosti a legitimacy vlády pro ostatní státy Perského zálivu, které jsou tak v pozici referenčních objektů. Legitimita vlád ohrožených států může být narušena nedostatečnou podporou či přímo odmítáním ze strany obyvatel žijících na území konkrétního státu. Zde je zřejmá íránská podpora šíitského obyvatelstva a jeho revolty vůči sunnitským vládám ve státech, kde právě šiité tvoří značnou část obyvatel. Jedná se především o Saúdskou Arábii, Bahrajn, Kuvajt a také i Irák, ve kterém je ale nyní vláda složená ze zástupců obou sekt. Tato problematika ale spadá především do oblasti sociální bezpečnosti a proto se těmto otázkám budu věnovat v části textu jí věnované.

Pokud se zaměříme na otázku územní celistvosti, je třeba rozlišit mezi skutečnou hrozbou a územními spory mezi jednotlivými státy. Těchto sporů je v Perském zálivu celá řada. Nevyhýbají se ani členským státům GCC mezi sebou, kdy existují problémy mezi Katarom a Bahrajnem, Katarom a Saúdskou Arábií, Saúdskou Arábií a Kuvajtem i Saúdskou Arábií a Ománem. (Fuller, Lesser 1997: 48) Samozřejmě i Írán má četné územní spory se svými sousedy. Často se jedná o pobřežní oblasti bohaté na nerostné suroviny, na které si dělá nárok více států. Z těch nejdůležitějších je třeba jmenovat ropné naleziště Dorra, kde se požadavek Íránu střetává s nároky Kuvajtu, a naleziště ropy a zejména zemního plynu severně od Kataru, který vede spory s Íránem o přesně vymezenou námořní hranici. Druhou skupinou

poznávanou územními spory jsou místa strategická pro mezinárodní dopravu (především export ropy a zemního plynu). Zde jsou nejvýraznějšími příklady nedořešený spor o Šatt al Arab mezi Íránem a Irákem a především pak rozepře mezi Íránem a Spojenými arabskými emiráty o suverenitu nad ostrovy Abu Musa a Velký a Malý Tunb. Tyto problémy ale svou povahou spíše spadají do sektoru ekonomické bezpečnosti než do sektoru politického. Proto se jimi budu zabývat až v další části textu zaměřeném na ekonomický sektor.

V současné době představuje Írán v rámci politického sektoru hrozbu především pro nestabilní Irák, jehož stále plně neetablovaný politický systém a slabá státní struktura jsou náchylné na zásahy zvenčí. Dále jako hrozbu vlastní státní suverenitě vnímá Bahrajn íránské prohlášení o tom, že tento ostrovní stát z historického hlediska přísluší Íránu jako jeho další provincie. Nyní se pokusím oba problémy přiblížit a demonstrovat na nich hrozbu referenčním objektům (státy Irák a Bahrajn) ze strany Íránu.

4.1 Role Íránu v postsaddámovském Iráku

Vůči invazi spojeneckých vojsk v roce 2003, která znamenala svržení režimu Saddáma Husajna, se Írán vymezil jako „aktivně neutrální“. Událost byla z hlediska íránské vlády rozporuplná. Na jedné straně znamenal pád Husajna, který představoval pro Írán poslední dvě dekády značné ohrožení, úlevu a zbavení se nepřítelů, na druhé straně ale přinesla americkou vojenskou sílu do přímého sousedství s islámskou republikou.¹³ Destabilizace mocného souseda ale také znamenala pro Írán příležitost v podobě vytvoření silného vlivu v Iráku, který by tak nadále nekonkuroval íránské moci v oblasti Perského zálivu. (Ehteshami 2004: 180 – 181) Nástrojem Íránských ambicí se stali šíité¹⁴, kteří v Iráku tvoří 60 – 65 % obyvatelstva, zatímco sunnitě dosahují podílu 32 až 37 %. (Central Intelligence Agency) Ti byli během baasistického režimu, navzdory tomu, že tvořili většinu obyvatelstva, politicky marginalizováni, zatímco vládu držela pevně v rukou sunnitská menšina.

Írán ostatně podporoval šíitský protisaddámovský odboj již od 80. let 20. století, kdy různé opoziční skupiny organizoval, trénoval i vyzbrojoval. Nejdůležitější z nich byla Nejvyšší rada islámské revoluce v Iráku (Supreme Council of the Islamic Revolution in Iraq –

¹³ Americké vojenské síly jsou tou dobou také ve značném počtu přítomné v Afghánistánu, který sousedí s Íránem na východě. Íránský režim se tak logicky cítil obklíčen americkými vojsky.

¹⁴ Šíitská problematika bude rozebrána v části zabývající se sociálním sektorem bezpečnosti. V případě Iráku a jeho ohrožení v rámci politického sektoru však nelze šíitský prvek pominout. Právě v této sféře je v případě politicky destabilizovaného Iráku dominantní. U ostatních politicky stabilnějších zemí Perského zálivu představuje problém šíitských skupin ohrožení v rámci sociální bezpečnosti.

SCIRI)¹⁵, jejíž ozbrojenou částí byly tzv. Badrovy brigády. Ve chvíli, kdy Spojené státy napadly Irák, čítaly Badrovy brigády 16 000 mužů ve zbrani. Další podstatnou šíitskou skupinou, která našla v Íránu útočiště, byla Islámská strana Dawa (Islamic Dawa party – IDP). I ta disponovala vlastní ozbrojenou jednotkou, přestože mnohem menší. Obě seskupení si dokázala v Iráku vytvořit vlastní podzemní hnutí odporu. Během americké invaze pak Írán začal vysílat do Iráku ozbrojené členy obou skupin. Ti neměli za cíl bojovat s americkými silami, ale být připravení pro nasazení v post-invazivním období, bude-li jich zapotřebí. (Taremi 2005: 34)

Po svržení Husajnova režimu se íránské snahy v Iráku daly rozdělit především podle dvou základních cílů. Tím prvním bylo zabránění USA v tom, aby z Iráku udělaly svůj vazalský stát se silnou americkou vojenskou přítomností. Oficiálně tak Írán činil na půdě OSN, kde volal po přenesení moci právě na OSN a požadoval co nejrychlejší stažení amerických sil ze země. OSN měla také dle íránského stanoviska svolat celostátní volby v co nejrychlejším čase. Druhým íránským cílem v zemi bylo vytvoření vlády, kde by dominovali šíité. To rovněž mělo zabránit vytvoření amerického loutkového režimu. Pro co nejrychlejší svolání voleb a vytvoření šíitské vlády bylo ale nutné stabilizovat situaci v zemi. Írán proto maximálně využíval svého vlivu k tomu, aby šíity obydlené oblasti udržel pokud možno v klidu. Z toho důvodu také naléhal na radikální vůdce, aby se zdrželi konfliktů s koaličními vojsky. Na počátku června 2003 byl proto do Íránu k příležitosti čtrnáctého výročí úmrtí ajatolláha Chomejního pozván Muktada al-Sadr, šíitský duchovní i politický vůdce a zakladatel paramilitární skupiny Mahdího armáda. S ním byl na vládní úrovni vyjednáván další postup a byl žádán o zdrženlivější přístup vůči koaliční armádě a o větší spolupráci s ostatními šíitskými skupinami. (tamtéž s. 36 – 37)

Jako nereálné se ukázaly představy o tom, že by mohl Írán „vyvézt“ svou islámskou revoluci do destabilizovaného Iráku. Již v dubnu 2003 přišel irácký ajatolláh Alí al-Sistani¹⁶ s fatwou, ve které varoval duchovní před přímou participací na národní politice tím, že by přijali jmenování pro kandidaturu. To se interpretovalo jako Sistaniho nesouhlas s konceptem *velajat-e fakih*. Nesouhlas s kandidaturou duchovních nebo vládou kléru ale neznamena, že by byl Sistani apolitický. Naopak. Značně se angažoval svými veřejnými výstupy, fatwami a participací na vytváření nové ústavy. (Noorbaksh 2008: 62) Negativně se k teokratickému

¹⁵ Nejvyšší rada islámské revoluce v Iráku byla v roce 2007 přejmenována na Nejvyšší islámskou radu Iráku (Islamic Supreme Council of Iraq – ISCI) kvůli rušivému slůvku „revoluce“ v názvu, které se již neztotožňovalo se současným politickým postojem skupiny. Rovněž to byl způsob distancování se od Íránu, kde skupina (nyní politická strana) vznikla.

¹⁶ Alí al-Sistani je jeden z nejvlivnějších duchovních v Iráku a je blízký SCIRI, resp. ISCI.

modelu postavila i strana Dawa. Její čelní představitel Ibrahim al-Džafarí prohlásil, že „ne všichni šiité jsou islamisté a ne všichni islamisté věří ve velajat-e fakíh.“ Adel al-Mahdí ze SCIRI se zase vyjádřil, že nechce ani šiitskou vládu, ani islámskou vládu. (Takeyh 2008: 24) Vzhledem k tomu, že koalice stran SCIRI a Dawa s názvem Spojená irácká aliance vyhrála v roce 2005 se ziskem 46 % křesel (více než sunnitské a kurdské bloky dohromady) v národních volbách, není pravděpodobné, že by se k moci dostal subjekt požadující nastolení islámské republiky. (Nasr 2007: 189)

Neochota hlavních šiitských skupin v Iráku zavést režim podobný Íránu ale neznamená, že by se Írán přestal o svého západního souseda zajímat. Především Spojené státy, které jsou hlavním sekuritizačním aktérem v této oblasti, opakovaně obviňují islámskou republiku z vměšování se do iráckých záležitostí a snahy zemi destabilizovat. Írán veškerá tato obvinění odmítá s tím, že se jedná pouze o výmluvu USA kvůli jejich neschopnosti potlačit vzpuru a stabilizovat situaci v Iráku. O iránském vměšování ale byla přesvědčena i irácká prozatímní vláda včetně prezidenta Ghazí Džavara a ministra obrany Hazíma Šalana. Ti kritizovali Írán za podporu rebelů, finanční pomoc iráckým šiitským skupinám a umožnění teroristům průchod přes vlastní území do Iráku. (Taremi 2005: 40) Američané jsou přesvědčeni, že Írán je hlavním aktérem destabilizace Iráku. Ve své zprávě Kongresu zdůraznil americký velvyslanec v Iráku Ryan Crocker, že Írán hraje v této zemi velice škodlivou roli především dodávkami zbraní nepřátelům irácké vlády. (Crocker 2007) Ještě dále pak ve svých tvrzeních zašel generál David Petraeus, když prohlásil, že koaliční vojáci jsou zabíjeni iránskými zbraněmi a povstalci jsou cvičeni jednotkami al-Kuds spadající pod iránské Revoluční gardy. Ty se snaží vytvořit na území Iráku skupinu podobnou libanonskému Hizballáhu. (Petraeus 2007) Revoluční gardy a al-Kuds¹⁷ se tak dostávají do pozice hlavních funkcionálních aktérů.

Po invazi spojeneckých vojsk do Iráku začaly do země proudit jednotky al-Kuds, které započaly organizovat, zásobovat a podporovat různé paramilitární organizace jako milice Muktady Sadra. Během bojů s povstalci bylo americkými vojsky zajato třicet Íránců podílejících se na bojových operacích proti koalici. Al-Kuds se také podílejí na trénování

¹⁷ Jednotka al-Kuds (arabský název pro Jeruzalém) patří ke zvláštním silám Revolučních gard. Specializuje se na nekonvenční způsoby boje, zejména záškodnictví a terorismus. Al-Kuds se dostává zvláštního zacházení a především priority pro výcvik a vybavení. Rozpočet jednotky je přísně tajný a je přímo kontrolován nejvyšším duchovním vůdcem. Skupina operuje primárně v zahraničí, i když její základny se nacházejí v i vně Íránu. K náplni její práce patří i zpravodajská činnost. Z toho důvodu pak často bývají členové jednotky přítomni na iránských ambasádách. Specializují se rovněž na výcvik zahraničních extrémistů a teroristů, které pak v cílové zemi logisticky i personálně podporují. (Cordesman 2005: 48 – 49)

Sadrových mužů ve spolupráci s libanonským Hizballáhem. I Badrovy brigády napojené na SCIRI byly podle získaných dokumentů na výplatní pásce Revolučních gard. Napětí v regionu ještě zvýšilo objevení iránské výroby projektilů tvarovaných explozí (Explosively-formed penetrators – známé také EFP) na iráckém území v roce 2007. Účast jednotek al-Kuds byla také potvrzena u několika různých útoků na koaliční vojska. (Rubin 2008) Otázkou zde zůstává, nakolik veškeré tyto akce Revolučních gard, resp. jednotek al-Kuds, jsou posvěceny iránskou vládou případně samotným Chameneím, a nakolik se jedná o autonomní tajné operace Revolučních gard.

Íránským zájmem i snahou je samozřejmě Irák ovládaný šíitskými souvěrci. Silná centralizovaná vláda ale nemusí být nutně z Íránského hlediska ideální, protože by to vedlo k obnově mocenského trojúhelníku v Zálivu a k větší či menší rivalitě mezi Íránem a Irákem. Na druhé straně ale není v zájmu Íránu mít svého západního souseda destabilizovaného a zmítaného násilím. Ostatně bývalý mluvčí iránského parlamentu (madžlisu) Gholam Alí Haddad-Adel veřejně prohlásil, že Írán silně podporuje politickou nezávislost, teritoriální integritu a stabilitu Iráku. (GlobalSecurity^b) Nestabilní Irák by mohl pro Írán představovat hrozbu v podobně možného přelévání násilností a nepokojů. Irácké teritorium by pak mohlo sloužit jako vhodné prostředí pro budování základů nepřátelských skupin typu Lidových mudžahedínů. Problém by představovalo i porušení teritoriální integrity Iráku, kdy by došlo k rozpadu státu na tři části – sunnitskou, šíitskou a kurdskou. Právě samostatnost kurdského etnika by znamenala hrozbu vytvoření velkého Kurdistánu a následnou snahu o irendentu kurdské menšiny obývající severozápadní Írán. Z opačného pohledu by pak klidný a funkční irácký stát přinesl odchod amerických vojsk, která v současnosti tvoří hlavní bezpečnostní hrozbu islámské republice. Íránským zájmem tedy je stabilizace Iráku pod vedením spřátelené šíitské většiny, avšak nejlépe se značným federalistickým omezením, které by zabránilo posílení státu zpět na úroveň regionální mocnosti. Irák musí být také natolik silný, aby dokázal zamezit násilí v zemi a existenci základů Lidových mudžahedínů na vlastním území, a především natolik suverénní, aby se nestal vazalským státem USA a eliminoval tak přítomnost amerických vojenských sil.

Aktivity jednotek al-Kuds na Iráckém území ale jdou proti výše zmíněné argumentaci a vedou k destabilizaci země a zvýšení míry sektářských násilností i útoků proti koaličním vojskům. Jakkoli lze vznášet pochyby ohledně jednání Revolučních gard na příkaz iránské vlády či nejvyššího vůdce, operace al-Kuds zcela jistě představují hrozbu politické bezpečnosti Iráku. Činnost Revolučních gard představuje ohrožení jak irácké státní suverenity, tak i legitimacy demokraticky zvolené vlády.

4.2 Íránská provincie Bahrajn

Ostrovní stát Bahrajn byl v minulosti často pod perskou správou. Bylo tomu tak zhruba od třetího století našeho letopočtu až do počátku 16. století, kdy ostrov obsadili Portugalci. O sto let později ostrov opět připojil šáh Abbás, aby jej pak jeho následovník ztratil ve prospěch Ománu. V polovině 17. století získal ostrov šáh Náder a za několik let jej obsadili Arabové. Od roku 1861 pak byl Bahrajn pod britskou správou. Na ostrov si ve dvacátých letech dvacátého století dělal neúspěšně nároky šáh Reza Pahlaví. Britové ale své teritorium Íránu nepřepustili. (Marschall 2003: 5 – 6) Na konci 60. let se ale již britská správa nebyla ochotna zdržovat v oblasti a Britové začali jednat se šáhem Muhammadem Rezou Pahlavím o dalším osudu arabských knížectví v regionu. V jednání byla i velká federace zahrnující Bahrajn, Katar a knížectví současných Spojených arabských emirátů. Tento model byl šáhem odmítnut, ale po trpělivém jednání bylo v roce 1970 dosaženo dohody, kdy šáh souhlasil s vyhlášením referenda pod dozorem OSN v Bahrajnu o dalším směřování země s tím, že jeho výsledek bude respektovat. Naprostá většina obyvatel se v něm přiklonila k nezávislosti ostrovního státu. Íránská vláda se po té vzdala jakýchkoli nároků na území Bahrajnu a v roce 1971 tak vznikl nezávislý stát Bahrajn. (Zahlan 1989: 59)

Muhammad Reza Pahlaví své slovo držel a až do islámské revoluce v roce 1979 nevznášel Írán na Bahrajn žádné nároky. Svržením šáha a nastolením teokracie došlo v Íránu také k revizi zahraniční politiky země a snahám o vývoz revoluce. Přítomný byl také rozpor mezi prozatímní vládou a nově vytvořenou Revoluční radou, ve které byl přítomen především konzervativní klérus, který sice přímo nevykonával zahraniční politiku, ale měl jistý (zejména rétorický) vliv na její formování. Nejvýraznějším byl příklad ajatolláha Sadeka Rouháního, který již v červnu 1979 veřejně odmítal dohodu z roku 1970 ohledně statusu Bahrajnu a požadoval připojení tohoto ostrova coby íránské provincie. Oficiální vládní zahraniční politika ale směřovala ke zlepšení sousedských vztahů a odmítla jakékoli teritoriální požadavky. (Marschall 2003: 27)

V roce 1981 prohlásila vláda Bahrajnu, že zadržela skupinu atentátníků vycvičenou v Íránu, kteří plánovali zavraždění vládních činitelů. Bahrajnští představitelé se rovněž domnívali, že v íránském Búšehru byli připraveni vojáci na podporu tohoto pokusu o státní převrat. Bahrajnský premiér al Chalífá prohlásil, že íránský režim představuje svou expanzivní politikou a sabotážemi přímou hrozbu pro arabské státy Perského zálivu a požadoval uvalení ekonomických sankcí i zákaz vstupu íránským občanům na území států

GCC. Celá situace pak vedla k nedůvěře GCC vůči Íránu a utužování bezpečnostních vazeb mezi jednotlivými členskými státy. (Ramazani 1988: 33 – 34)

Oficiální nároky na území Bahrajnu ze strany Íránu ale nepřicházely. Jednalo se pouze o rétorické útoky jednotlivců mimo vládní exekutivu, především z řad konzervativních duchovních. Nicméně Bahrajn na podobné výpady reagoval vždy velice ostře a pokládal je za ohrožování vlastní státní suverenity. Zatím poslední incident se odehrál v únoru roku 2009, kdy bývalý mluvčí parlamentu a vlivný konzervativní duchovní Nateq Núri veřejně kritizoval Muhammada Rezu Pahlavího za to, že se dohodl s Brity a nechal Íránu vzít jeho čtrnáctou provincii, která se nyní jmenuje Bahrajn. Mluvčí íránského ministerstva zahraničí na tuto zprávu okamžitě reagoval s tím, že íránská vláda opakovaně prohlašuje, že respektuje nezávislost a suverenitu všech sousedních zemí, především Bahrajnu. (Fars News Agency 20. 2. 2009) Bahrajnská reakce na tuto událost ale byla tvrdá. Země vykazala až do odvolání íránské lodě ze svých teritoriálních vod a zmrazila veškerá probíhající jednání ohledně dovozu íránského zemního plynu do Bahrajnu. (Press TV 21. 2. 2009)

Bahrajn byl v minulosti několikrát součástí íránského území. Po odchodu britské správy vyhlásil v roce 1971 samostatnost, kterou potvrdil i íránský režim v čele s šáhem Muhammadem Rezou Pahlavím. Po islámské revoluci vzrůstala nedůvěra Bahrajnu vůči teokratickému režimu v Íránu, který svými pokusy o vývoz revoluce a proklamacemi ohledně možného navrácení ostrova coby čtrnácté provincie pod íránskou správu představoval hrozbu bahrajnské státní suverenity a nezávislosti. Důležitý faktor v ostražitosti Bahrajnu vůči svému východnímu sousedovi tvoří i šíitská většina, která nemá přístup k vládní moci a je podporována íránskými souvěrci. Tato problematika ale spadá do societárního sektoru bezpečnosti a budu se jí zabývat v příslušné části práce. V současnosti, kdy revoluční nadšení vystřídal pragmatismus, oficiální íránská politika odmítá jakékoli zásahy do suverenity států v Perském zálivu a snaží se spíše o spolupráci s nimi. Přesto někteří konzervativní duchovní mimo oficiální a vládní sféru rétoricky útočí na suverenitu Bahrajnu a představují tak hlavního funkcionálního aktéra bezpečnosti. To vede představitele bahrajnské vlády v pozici aktérů sekuritizace k označení problému za hrozbu vůči referenčnímu objektu – státu Bahrajn. Nicméně v politickém sektoru bezpečnosti nepředstavují v současnosti Írán a rétorické útoky několika jedinců vůči Bahrajnu reálnou bezpečnostní hrozbu a celá problematika je věcí přehnané sekuritizace ze strany vládních představitelů Bahrajnu.

5 Ekonomická bezpečnost

Region Perského zálivu je z hlediska ekonomické bezpečnosti důležitý zejména kvůli svým ohromným zásobám ropy a zemního plynu, kterými zásobuje prakticky celý svět, představujícím hlavní zdroj příjmů států v oblasti. Státy Zálivu se spolu s dalšími exportéry sdružují do kartelové Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC), která slouží především k dosahování konsenzu mezi členskými zeměmi ohledně množství vývozu a tím i ceny ropy. OPEC v současnosti disponuje 78 % všech prokázaných zásob ropy na světě a tři největší země Perského zálivu (Irák, Írán a Saúdská Arábie) dohromady vlastní 55 % zásob OPECu. Největšími zásobami na světě disponuje se svými prokázanými 264 miliardami barelů Saúdská Arábie. Na druhém místě stojí Írán, který disponuje 136 miliardami barelů, a zásoby Iráku jsou na úrovni 115 miliard. V celé oblasti Perského zálivu se pak nachází 78 % zásob ropy celého OPECu a 61 % všech prokázaných světových zásob. U zásob zemního plynu drží světové prvenství Írán se svými 28 miliardami kubických metrů. Na druhém místě je Katar, který má prokázané zásoby 25 miliard m³. Celkově státy Perského zálivu disponují 73,5 miliardami m³, což tvoří 40 % celosvětových zásob. (OPEC 2007: 41 – 43)

Celosvětová ekonomika je vysoce závislá na exportu surovin ze zemí Perského zálivu. Zabezpečení dodávek ropy a zemního plynu z oblasti je životně důležitou záležitostí pro Spojené státy, Evropskou unii a asijské ekonomiky, které jsou hlavními importéry těchto surovin. USA považují od vyhlášení tzv. Carterovy doktríny z roku 1980 oblast Perského zálivu za klíčovou pro státní bezpečnost. Z toho také vyplývá, že Spojené státy jsou jedním z hlavních aktérů sekuritizace bezpečnosti ekonomického sektoru. Na vývozu ropy a zemního plynu jsou ale značně závislé i samotné státy Perského zálivu, které na nich vybudovaly vlastní ekonomiky. Například ropný sektor Saúdské Arábie tvoří skoro polovinu HDP a téměř 90 % příjmů země z exportu. Íránský vývoz tvoří ropa z celých 80 % (stejně jako v případě Bahrajnu) a i v ostatních zemích Perského zálivu je ekonomická struktura velice podobná. (The Economist)

Možnost těžit, zpracovávat a vyvážet ropu je tak předpokladem životaschopnosti jednotlivých států v oblasti, protože bez této možnosti nebudou schopny zabezpečit základní hmotné potřeby obyvatel ani zachovat svoji vojenskou kapabilitu nutnou k obraně vůči vnějšímu napadení. Zabezpečení exportních tras se tak stává prioritou bezpečnosti ekonomického sektoru a jejich možné uzavření zas největší hrozbou. Tato problematika se

týká především ústí Perského zálivu do Ománského zálivu, které se nazývá Hormuzská úžina, a ostrovů Abu Musa a Velký a Malý Tunb, které se nacházejí v její blízkosti a představují tak strategické místo při obraně či naopak útoku na proplouvající tankery (viz Příloha 4). O suverenitu nad těmito ostrovy se vede dlouhotrvající spor mezi Íránem a Spojenými arabskými emiráty. Rozměr konfliktu ale přesahuje hranice vztahu SAE a Íránu, protože uzavření nejdůležitější tranzitní cesty z Perského zálivu Íránem za použití obsazených ostrovů vytváří ohrožení pro všechny ostatní země regionu. Otázka bezpečnosti transportu se týká i irácko-iránského vztahu ohledně Šatt al Arabu. Tato řeka je součástí hranice mezi oběma zeměmi a představuje hlavní dopravní cestu spojující Irák s Perským zálivem.

Odhlédneme-li od zabezpečení exportu ropy a zemního plynu, můžeme za součást ekonomické bezpečnosti označit i samotnou těžbu. Ta může být ohrožena jak případnými útoky na těžařská zařízení, tak i střety jednotlivých států s Íránem o sporná území, která jsou bohatými nalezišti nerostných surovin. Mezi takováto území, kde se Írán snaží uplatnit svojí svrchovanost pro těžbu, lze zařadit především naleziště Dorra, na které si nároky klade rovněž i Kuvajt, a pak Severní naleziště, které z většiny využívá Katar.

Výše zmíněné problémy jsou typické výrazným přeléváním do jiných sektorů bezpečnosti. Otázka suverenity nad ostrovy a ropnými nalezišti má svou dimenzi v politickém sektoru bezpečnosti. Obsazení a využití strategických míst pak zase významně zasahuje do sektoru vojenského, stejně jako případné napadení těžařských zařízení. Ekonomický rozměr ale v těchto případech zdatelně převažuje a proto budou rozebrány právě v této části práce.

5.1 Uzavření Perského zálivu

5.1.1 Abu Musa a Velký a Malý Tunb

Tyto tři ostrovy nacházející se blízko ústí Perského zálivu (viz Příloha 4) jsou kvůli své strategické poloze i blízkosti k iránskému i arabskému pobřeží předmětem dlouhodobých sporů sahajících několik staletí do historie. Velký a Malý Tunb se nacházejí zhruba 27 kilometrů jihozápadně od iránského ostrova Kešm a téměř 74 kilometrů severozápadně od nejbližšího bodu na pobřeží Spojených arabských emirátů. Velký Tunb, který má v průměru 4 kilometry, obývalo v roce 1970 zhruba 150 Arabů, zatímco Malý Tunb byl podle britské správy úplně pustý. Abu Musa se nachází cca 60 kilometrů od pobřeží SAE a zabírá

plochu 5 kilometrů čtverečních. Obyvatelstvo tvořilo 800 lidí íránského i arabského původu. (Mobley 2003: 628 – 629)

Spory o suverenitu nad ostrovy mezi dvěma současnými státy - Íránem a SAE - jsou dány historickým vývojem, kdy Velký a Malý Tunb i Abu Musa byly střídavě v područí Peršanů a Arabů. Na Abu Musu si činí nárok konkrétně emirát Šardžá a na oba Tunby pak emirát Rás al Chajmá, které jsou nyní součástí SAE. Britská koloniální přítomnost od první poloviny 19. století pak zvenčí zasáhla do územní správy jižní části Perského zálivu. Britové v roce 1903 odebrali ostrovy Íránu a převedli je pod správu Šardžá.¹⁸ Na počátku 70. let, kdy se začal připravovat odchod Britů z oblasti, se šejkové v oblasti začali politicky seskupovat, aby pak v roce 1971 vytvořili jednotný a nezávislý stát SAE. (Roshandel 2002: 135 – 136)

Na konci 60. let s vědomím blízkého odchodu Britů začal šáh Muhammad Reza Pahlaví zdůrazňovat íránské nároky na tyto tři ostrovy. Šáh argumentoval strategickou důležitostí ostrovů, kolem nichž vedou lodní trasy do Hormuzské úžiny, která je branou z Perského zálivu do světa. Írán měl představovat ochránce těchto tras, aby nedocházelo k jejich ohrožení a napadání transportovaného zboží ze strany radikálních sil operujících v Zálivu. Šáh dále prohlašoval, že ostrovy byly historicky majetkem Íránu, který jim vzal britský kolonialismus a předal arabským státům. Dále pohrozil, že ostrovy zabere silou a pozdrží uznání SAE, pokud budou Tunby i Abu Musa Íránu odepírány. Britům pak sdělil, že by ztratil důvěryhodnost u íránské veřejnosti, kdyby se vzdal současně nároků na ostrovy i na Bahrajn. (Mattair 2008: 16) Íránský tlak byl velký a touha získat ostrovy třeba i násilím očividná. Britové proto zprostředkovali dohodu mezi Íránem a emirátem Šardžá, která vyústila v podpis Memoranda o porozumění (Memorandum of Understanding) týkajícího se statusu ostrova Abu Musa. V memorandu byla dohodnuta přítomnost íránských vojenských sil na severu ostrova s jurisdikcí Teheránu. Šardžá pak měl mít kontrolu nad zbytkem území. Došlo také k rozdělení teritoriálních vod a o zisky z těžby ropy se oba státy měly dělit rovným dílem. Dohodu s Rás al Chajmá ohledně Velkého a Malého Tunbu se Íránu uzavřít nepodařilo a šáh se tak rozhodl k 30. listopadu 1971 vyslat své vojáky a ostrovy okupovat silou. Při invazi íránských vojsk zemřeli čtyři policisté z Rás al Chajmá, tři íránští vojáci a arabské obyvatelstvo ostrovů bylo deportováno. Reakce na tento akt ze strany arabských emirátů i Velké Británie byla pouze rétorická a k žádnému vojenskému zásahu nedošlo. Írán

¹⁸ Rás al Chajmá nebyl v té době považován za emirát.

na oplátku již 4. prosince uznal SAE, ale diplomatické vztahy byly navázány až o rok později a to v ještě velice chladné podobě. (Al-Alkim 2002: 158 – 160)

Po islámské revoluci v roce 1979 došlo ke změně situace. Íránské nároky na držení ostrovů sice s novým režimem nepolevily, ale změnilo se pohlížení na celou záležitost ze strany západních mocností i ostatních států Perského zálivu. Do té doby byl problém vnímán především jako územní spor mezi SAE a Íránem. Po svržení šáha ale začaly ostrovy pod íránskou správou představovat ohrožení pro státy Perského zálivu i pro Spojené státy a evropské příjemce arabské ropy. Šáhem deklarované zabezpečení lodních tras se rázem změnilo v jejich přímé ohrožení, což bylo ještě posíleno tzv. válkou tankerů během irácko-íránského konfliktu v osmdesátých letech. Větší podpory SAE se začalo dostávat ze strany ostatních států GCC a především pak ze strany Iráku, který se v rámci Husajnem představovaného panarabismu přihlásil do první linie obhajoby arabských práv a zájmů. (Ahmadi 2008: 122) Po skončení irácko-íránské války začalo docházet k oteplování vztahů mezi státy GCC a Íránem, které ještě umocnilo napadení Kuvajtu Irákem. Až do roku 1992 byly vztahy mezi Íránem a SAE ohledně ostrova Abu Musa korektní v rámci Memoranda o porozumění. V roce 1992 ale začali Íránci docházet k podezření, že SAE hodlají změnit populační rovnováhu na ostrově ve svůj prospěch. Abu Musa není vyhledávanou turistickou oblastí, má poměrně špatnou infrastrukturu a málo zařízení, která by mohla obyvatelům ostrova nabídnout úroveň životního standardu na pevnině. SAE tak cílenou finanční podporou motivují arabské obyvatelstvo k tomu, aby se na ostrově usídlilo a zůstalo. Írán ale začal obviňovat SAE z toho, že na ostrov umísťuje i nearabské imigranty, kteří dostávají od vlády finance na živobytí a přitom vychylují populační rovnováhu ve prospěch SAE. (Roshandel 2002: 139) Írán zareagoval okamžitou okupací ostrova svým námořnictvem a deportací všech neíránských obyvatel. Poté zastavil veškerou trajektovou dopravu z ostrova do Šardžá. To vzbudilo ohromnou bouři nevole na druhé straně Zálivu. Své kroky Teherán omlouval tím, že SAE dovážely na ostrov převážně indické imigranty, kteří neměli občanství emirátu Šardžá, čímž došlo k porušení Memoranda o porozumění. Írán také vznesl historické nároky na celý ostrov, který měl nyní kompletně pod vlastní správou. (Fürtig 2006: 129 – 130)

SAE se zmohly pouze na rétorické reakce na tento krok a i podpora ostatních zemí GCC spočívala především v podobě různých prohlášení a vydávání stanovisek. Tento přístup je patrný i v současnosti, kdy se k otázce okupace ostrovů vyjadřuje každé Závěrečné prohlášení schůzí Nejvyšší rady GCC. (Gulf Cooperation Council) Jakékoli pokusy o bilaterální rozhovory mezi SAE a Íránem a snahy o vyřešení problému troskotají na požadavku SAE diskutovat problematiku všech tří ostrovů naráz. Írán totiž odmítá rozhovory

o Velkém a Malém Tunbu, které považuje za nedělitelnou součást svého území, zatímco Abu Musa je vzhledem k dohodě se Šardžá jiný případ. (Ahmadi 2008: 171) Íránská pozice se během času změnila jen do té míry, že začala i ostrov Abu Musa považovat za nedělitelnou součást vlastního území. Íránští představitelé veřejně odmítají jakékoli diskuze ohledně všech tří ostrovů. 16. dubna 2009 se např. mluvčí íránského ministerstva zahraničí Hassan Kaškávi vyjádřil v tom smyslu, že Abu Musa a Velký a Malý Tunb zůstanou součástí íránského teritoria navěky a prohlášení o tom, že by ostrovy měly náležet SAE, jsou naprosto lživá. (IRNA 16. 4. 2009) Írán své plné dominance nad ostrovy začal využívat tak, že posiloval vojenskou sílu a techniku na Abu Muse i Tunbech, čímž vyvolával ještě větší obavy z možného uzavření hlavní transportní cesty z Perského zálivu. V roce 1995 americký generál John M. Shalikashvili prohlásil, že Írán umístil na ostrovy protiletdecké střely a připravil je k akci. Jiný americký oficiální představitel zase tisku sdělil, že Írán navýšil počet vojáků na ostrovech ze 700 na 4 000, rozmístil střely země-vzduch a rozestavil dělostřelectvo. Clintonova administrativa v těchto krocích viděla přípravu na uzavření Hormuzské úžiny Íránem a pokus o zvýšení jeho vlivu v Zálivu. (The New York Times 1. 3. 1995)

5.1.2 Hormuzská úžina

Hormuzská úžina se nachází mezi Ománem a Íránem a tvoří spojení Perského zálivu s Ománským zálivem a Arabským mořem (viz Příloha 4). Úžina představuje hlavní světový dopravní uzel pro transport ropy, kdy je skrze ni přepraveno 40 % veškeré ropy dopravované po moři (20 % celosvětově obchodované ropy). Denní transport ropy je v průměru 17 milionu barelů a zásobuje především asijské ekonomiky (tři čtvrtiny japonské spotřeby ropy projde skrze Hormuzskou úžinu), Spojené státy a Evropskou unii. Nejužší místo Hormuzu je široké pouhých 34 kilometrů, ze kterých jsou pro lodní přepravu vyhrazeny tři a půl kilometru široké kanály pro vstup i výstup z Perského zálivu. Případné uzavření Úžiny by znamenalo nutnost exportu ropy a zemního plynu alternativními cestami, které ale nedokážou plně pokrýt požadovaný objem vývozu a ztlačí také prodraží celý transport. Takovouto alternativní cestou může být ropovod známý jako Východ-Západ, který vede ze saúskoarabské rafinerie Abkajk k pobřeží Rudého moře. Maximální kapacita ropovodu je 5 milionu barelů denně. Paralelně s ním je veden i plynovod. Další alternativu může představovat v současnosti nepoužívaný ropovod z Iráku do Saúdské Arábie s kapacitou 1,65 milionu barelů denně a část ropy může být také dopravena z Iráku do tureckého Ceyhanu. (Energy Information Administration 2008) Uzavření Hormuzské úžiny by nepochybně znamenalo značný

negativní dopad jak na ekonomiku zemí Perského zálivu, tak na ekonomiku zemí závislých na dovozu surovin z této oblasti. Čím déle by pak zamezení transportu trvalo, tím větší by byly hospodářské škody na obou stranách. Navíc většina těžařských zařízení na straně států GCC je značně zranitelná a nejinak tomu je i v případě odsolovacích či energetických zařízení. Írán by tak případným přesně vedeným leteckým a námořním útokem mohl vážně poškodit infrastrukturu napadených států. (Cordesman, Kleiber 2007: 201)

Íránská hrozba plynulosti přepravy ropy skrze Hormuzskou úžinu je zřejmá a často artikulovaná aktéry sekuritizace, které představují jak ostatní státy Perského zálivu, tak i evropské importéři ropy a především USA. Ani samotný Írán se netají tím, že v případě svého ohrožení Hormuz uzavře. Během dubna a května roku 1992 proběhlo cvičení íránského námořnictva. Krom jiného bylo nacvičováno i uzavření Hormuzské úžiny za přítomnosti Revolučních gard, které trénovaly útoky pomocí protilodních střel. Během výcviku prezident Rafsandžání varoval SAE a ostatní státy GCC, aby se nepokoušely obsadit strategické ostrovy Abu Musa a Tunby. (Mattair 2008: 44) V roce 1999 např. íránský admirál Askhbus Daneh-Kar popsal íránskou námořní obrannou doktrínu, která výslovně zmiňovala zablokování ropných exportních tras za využití zabraných ostrovů v blízkosti Úžiny, pomocí přepadových oddílů k napadání cizích těžebních zařízení a použití Ománského zálivu coby prvního obranného perimetru. (Ward 2005: 568)

Írán také dlouhodobě buduje svojí vojenskou infrastrukturu k tomu, aby byl logisticky i vojensky schopen exportní trasy uzavřít, napadnout lodní dopravu a zlikvidovat cizí ropné instalace. Nejvýznamnějším íránským vojenským zařízením v oblasti je námořní i letecká základna v Bandar Abbasu. Revoluční gardy pak mají letiště i přístavy vybudovány na ostrovech blízko Úžiny, např. i na Abu Muse. Tato síť vojenských zařízení umožňuje íránskému letectvu dosáhnout Hormuzu během pouhých pár minut letu a k cílům na pobřeží Saúdské Arábie a ostatních menších států GCC se dostane zhruba za sedm minut. Revoluční gardy a íránské námořnictvo dosáhnou transportních tras i saúdskoarabských vod během několika hodin. Zde pak mohou rozmístit např. volně plovoucí miny, které je velice obtížné odhalit. Tuto strategii ostatně Írán vyzkoušel už za irácko-íránské války. (Cordesman 2005: 77) Na podzim roku 2008 došlo k zatím poslednímu kroku k upevnění íránské pozice v i na výstupu z Perského zálivu, když bylo ohlášeno vybudování nové námořní základny na pobřeží Ománského zálivu východně od Hormuzské úžiny. (Press TV 30. 10. 2008) Íránské síly tak budou mít své základny a podporu z obou stran Hormuzu a mohou bránit případné zablokování tras jak zevnitř, tak i z vnějšku.

Íránské posilování pozic v blízkosti Hormuzské úžiny i v samotném Perském zálivu je důkazem toho, že se Írán snaží hrát roli dominantní regionální mocnosti, která má kontrolu nad přístupem do Perského zálivu a nad hlavní exportní trasou oblasti. Případné zablokování Hormuzu Íránem by bylo buď v rámci preventivního útoku Íránu vůči ostatním státům Zálivu, nebo, což je mnohem pravděpodobnější, jako odvetné opatření vůči napadení vlastní země. (Klare 2001: 72 – 73) Vzhledem k nedostatečné íránské vojenské kapabilitě a především přítomnosti vojenských sil USA v oblasti Zálivu se odhaduje, že by byl Írán schopen uzavřít Hormuz pouze na několik dní, maximálně na dobu dvou týdnů za cenu obětování všech prostředků, rizika masivní odplaty a zničení vlastních ropných zařízení i exportních výnosů z nich. Íránská ekonomika je životně závislá na exportu ropy a zemního plynu, který z velké většiny rovněž probíhá námořní cestou. A stejně jako v případě ostatních států Zálivu, i íránské ropné plošiny, rafinerie a nakládací zařízení jsou velice zranitelné vůči vojenským útokům. Írán by bezpochyby mnohem více ztratil, než získal, kdyby se účastnil takového konfliktu. Racionální kalkulace ale v případě přímého ohrožení íránského režimu nehraje velkou roli. (Cordesman, Kleiber 2007: 201) Pro vedoucí ajatolláhy by napadení Íránu především ze strany Spojených států znamenalo útok na samou podstatu islámské republiky a představovalo završení dlouhodobé snahy USA o svržení teokratického režimu. Jednalo by se tak z íránského pohledu o hru s nulovým součtem, kdy by bylo třeba použít všech dostupných prostředků k vlastní obraně a poškození protivníka. Z tohoto pohledu je pak třeba považovat Írán a jeho ozbrojené síly za jasnou hrozbu vůči bezpečnosti ostatních států Zálivu v rámci ekonomického sektoru. Na druhé straně, zablokování námořních tras či útok na infrastrukturu zemí GCC a Iráku nevynucené napadením Íránu v současné době spíše nelze očekávat. Íránská hrozba zemím v Perském zálivu tak do značné míry závisí na ohrožení samotného Íránu. Přesto íránské budování vojenské infrastruktury na vstupu i výstupu ze Zálivu lze rovněž chápat jako projev snahy o hegemonii Íránu v regionu.

5.2 Spor o Šatt al Arab

Šatt al Arab je řeka vytvořená soutokem Eufratu a Tigridu na iráckém území ústící do Perského zálivu. Délka řeky od soutoku po ústí je 204 kilometrů. Na svém dolním toku až k ústí do Zálivu tvoří Šatt al Arab přírodní hranici mezi Irákem a Íránem dlouhou 102 kilometrů. Řeka je klíčovou dopravní cestou spojující Irák s Perským zálivem a představuje tak iráckou životně důležitou exportní tepnu. (Abdulghani 1984: 106) Problematika Šatt al Arabu se přelévá z hlediska bezpečnosti i do jiných sektorů. Významná je především

v politické oblasti bezpečnosti jako záležitost státní suverenity nad sporným územím. Význam má Šatt al Arab i v environmentálním sektoru bezpečnosti z hlediska jeho využívání coby zdroje v regionu vzácné vody. Ekonomická dimenze problému je však dominantní, proto se sporem o Šatt al Arab mezi Irákem a Íránem budu zabývat v této části práce.

Konflikty o Šatt al Arab mezi Irákem a Íránem vedou až na počátek 19. století. Docházelo k uzavírání mnoha dohod a jejich následnému porušování a revizí z obou stran. Důležitou byla smlouva z roku 1937, která stanovila Šatt al Arab volným pro plavbu lodí všech států světa. Státní převraty v Iráku v 50. a 60. letech 20. století přinesly oslabení země na mezinárodním poli a šanci pro Írán posílit své nároky na sporné území. Na konci 60. let íránská vojenská plavidla vstoupila do vod Šatt al Arabu a začala kontrolovat dopravu na řece. Napětí mezi oběma zeměmi tak ještě narostlo a zklidnění se dostavilo až v podobě tzv. Alžírské dohody. (Hiro 2001: 4 – 5) Ta byla uzavřena v roce 1975 během konference OPECu v Alžíru a řešila určení přesných hranic, suverenity nad jednotlivými částmi řeky a obě strany se zde zavázaly k obnovení dobrých sousedských vztahů a přátelství. Poslední zmíněný bod fakticky znamenal ukončení íránské podpory kurdského povstání na severu Iráku, které se kvůli tomu poté zhroutilo. (MidEastWeb) Po svržení šáha ale došlo k mezinárodnímu oslabení íránské pozice a výbojný baasistický režim opět otevřel otázku Šatt al Arabu. Saddám Husajn si otevřeně nárokoval plnou suverenitu nad řekou a nedlouho před vojenskou invazí do Íránu prohlásil Alžírskou dohodu za neplatnou. (Takeyh 2006: 168) Šatt al Arab byl jedním z hlavních důvodů irácko-íránské války v 80. letech a jeho status nebyl přesvědčivě vyřešen ani po skončení konfliktu. Během jednání s OSN o zastavení bojů iráčtí delegáti stále trvali na požadavku, že jejich země má nárok na kontrolu celého Šatt al Arabu a požadovali jeho vyčištění pod dohledem OSN. Íránci naproti tomu trvali na aplikaci původního znění Alžírské dohody. Problém byl tak velký, že dokonce úplně zablokoval výměnu desetitisíců válečných zajatců. Teprve během napadení Kuvajtu v roce 1990 přistoupil Irák na dohodu s Íránem o urovnání hranic z roku 1975. (Brož 2007: 302 a 330)

Problém Šatt al Arabu není do dnešních dní plně vyřešen. Po první válce v Zálívu došlo k jeho zakonzervování a řešení nepřinesla ani americká invaze do Iráku v roce 2003. Jistý posun nastal po zvolení prozatímní irácké vlády v roce 2005, kdy byly s iráckou delegací v Íránu diskutovány otázky týkající se válečných reparací a Alžírské dohody. Diskuze o obou tématech ale byla iráckou delegací odsunuta s odůvodněním, že prozatímní vláda nemá k podobným vyjednáváním dostatečný mandát. (Taremi 2005: 43 - 44) Ani současná irácká vláda v otázce Šatt al Arabu nijak výrazně nepokročila. Ochranu území Iráku i dopravy po řece převzala koaliční vojska a pravděpodobnost, že by se Írán pokusil získat plnou

suverenitu nad celým povodím Šatt al Arabu se v současnosti blíží nule. Ani v budoucnosti po odchodu spojeneckých vojsk nelze předpokládat vyhrocení situace. Oslabený Irák s šíitskou vládnoucí většinou nepředstavuje pro Írán hrozbu ani soupeře. Více než o rivala se jedná o budoucího spojence. Navíc Írán posledních třicet let zastával pozici směřující k návratu platnosti Alžírské dohody z roku 1975, která Iráku zajišťuje dostatečné využívání Šatt al Arabu pro spojení s Perským zálivem. Z tohoto hlediska tedy Írán nepředstavuje hrozbu ekonomické bezpečnosti Iráku.

5.3 Sporná naleziště surovin

Prvním ze dvou významných sporů o naleziště nerostných surovin v Perském zálivu mezi Íránem a členskými zeměmi GCC je Dorra, kde se nacházejí velké zásoby zemního plynu. Dorra je předmětem dlouhotrvajícího sporu o přesné vymezení námořních hranic mezi Kuvajtem, Saúdskou Arábií a Íránem. Na začátku roku 2000 začal Írán provádět v této oblasti vrty. Po ostré reakci Kuvajtu se ale Írán stáhl a vrty ukončil. Později v témže roce došlo k dohodě mezi Kuvajtem a Saúdskou Arábií o rovném rozdělení naleziště, ale námořní hranice mezi Kuvajtem a Íránem zůstává stále nedořešena. Navzdory mnoha diskuzím mezi oběma zeměmi stále nedochází ke shodě a to způsobuje zablokování rozvoje naleziště (které Írán nazývá Araš) a těžby. (Maloney 2008: 67) V polovině roku 2008 došlo k dalšímu zahájení diskuze mezi Kuvajtem a Íránem, kdy se obě strany shodly na tom, že je třeba rozepří, která trvá již od roku 1960, vyřešit co nejrychleji. Írán má značný zájem na těžbě zemního plynu na nalezišti Dorra a také hodlá zlepšit vztahy s Kuvajtem, do kterého chce tuto surovinu ve velkém vyvážet. (Kuwait Times 30. 7. 2008) Do napsání této práce nebyl spor stále definitivně vyřešen, přestože došlo k největšímu posunu za posledních čtyřicet let. Ukončení pře mezi Íránem a Kuvajtem je nyní pravděpodobně věcí velice blízké budoucnosti.

Druhým významným sporem v Perském zálivu je Severní naleziště, které si nárokují Írán s Katar. Odhaduje se, že Katar má třetí největší světové zásoby zemního plynu, který také tvoří ekonomickou prioritu číslo jedna. Nejvíce jej Katar těží právě ze zmíněného Severního naleziště. To, jak název naznačuje, se nachází severně od Kataru a probíhá skrze něj námořní hranice s Íránem. Přesné vymezení hranice bylo předmětem sporu mezi oběma zeměmi. (Dargin 2007: 136 – 138) V roce 1989 Írán požadoval jednu třetinu Severního naleziště, které se nacházelo pod Íránskými vodami. Spor byl nakonec vyřešen dohodou o společné těžbě. (Metz 1993) Navzdory tomu je ale v Kataru i nadále přítomna obava, že by si Írán mohl v budoucnu nárokovat více území Severního naleziště. Nejedná se ale o primární

hrozbu artikulovanou sekuritizačním aktérem v podobě Katarské vlády, ale spíše o přidružený problém k jiné hrozbě ze strany Íránu, která spočívá v podpoře šíitské menšiny v Kataru. Toto ohrožení bude rozebráno v části textu věnující se sociálnímu sektoru bezpečnosti.

Oba dva případy jsou shodné v tom, že se jedná o spor o naleziště nerostných surovin mezi členským státem GCC a Íránem. Rozdíl naopak spočívá ve skutečnosti, že v případě Dorry není problém dosud vyřešen, zatímco Severní naleziště je již mezi Katar a Írán rozděleno. Rozdíl ale spočívá také ve významu sporných území pro Kuvajt a Katar. Pro Kuvajt případné zabránění Dorry Íránem neznamena žádnou významnou ekonomickou újmu (nepočítáme-li potenciální zisky), protože rozepře do současnosti zablokovává rozvoj naleziště i samotnou těžbu. Severní naleziště pro Katar ale znamená životně důležité území, protože podle odhadů se v něm nachází až 98 % veškerých katarských zásob zemního plynu. (EnergyFiles) Anexe tohoto území Íránem by znamenala maximální ohrožení katarské ekonomiky, která je závislá především na vývozu zemního plynu. Přesto nelze v současnosti z tohoto hlediska Írán označit za přímou hrozbu ekonomické bezpečnosti Kuvajtu a Kataru.

6 Societální bezpečnost

V rámci societálního sektoru bezpečnosti lze nalézt v bezpečnostním komplexu Perského zálivu dvě hlavní linie sváru a vzájemného ohrožení vždy mezi dvěma skupinami, které samy sebe považují za ohrožené. První konfliktní linie probíhá na náboženském základě mezi dvěma větvemi islámu – sunnitskou a šíitskou. Sunnité až do pádu Saddáмова režimu tvořili vládnoucí skupinu ve všech státech Perského zálivu s výjimkou Íránu, který byl ovládán šíity. Prakticky každá země regionu ale disponuje významnou šíitskou menšinou (v případě Bahrajnu a Íráku se jedná o početní většinu), které bývá upírána participace na politické moci, jíž drží v rukou sunnitské skupiny. Invazí spojeneckých vojsk do Íráku v roce 2003 došlo ke svržení baasistického režimu ovládaného sunnity v zemi, kde šíité tvoří zhruba dvě třetiny obyvatelstva. Íráčtí šíité se tak mohli dostat k moci a situace, kdy dva ze tří největších států Zálivu jsou ovládány šíity, způsobila pocit ohrožení u sunnitských vládních elit ostatních zemí oblasti. Ty se tak staly hlavními aktéry sekuritizace, které za ohrožený referenční objekt považují vlastní státy a vládní systém pod kontrolou sunnitů. Roli funkcionálních aktérů zde hrají především šíitské menšiny v těchto státech a také íránský režim ovládaný šíitskými duchovními.

Druhá konfliktní linie spočívá na etnickém či národnostním základě, kdy proti sobě stojí Arabové a Peršané. Arabové tvoří většinu ve všech státech Perského zálivu s výjimkou Íránu, který je z více než poloviny obýván Peršany. Vzhledem k výrazné většině perského obyvatelstva v Íránu bývají často z pohledu arabské ummy v Perském zálivu slova Peršan a Íránec považována za synonyma. V Íránu je silná arabská menšina koncentrována do provincie Chúzestán, která je bohatá na nerostné suroviny (především ropu) a která byla jedním z hlavních důvodů irácko-íránské války. Perské (íránské) menšiny jsou sice přítomné v ostatních státech Zálivu, nicméně jejich počet není nijak výrazný. Především v porovnání s šíitskými minoritami v těchto státech.

Obě konfliktní linie se často výrazně překrývají a dochází tak k rozdělení na dvě antagonistické skupiny. Tou první je arabsko-sunnitská a druhou persko-šíitská. Toto zjednodušené rozlišení bývá často používáno arabsko-sunnitským vládním establishmentem k označení nepřítele jako šíitů, tedy Íránců. Poměr šíitských a íránských menšin ve státech Perského zálivu vyjma Íránu je výrazně vychýlený ve prospěch náboženské minority. Označování celé šíitské skupiny za Íránce je tak spíše věcí propagandy sunnitských vládnoucích vrstev. Vulgarizací bychom mohli říci, že ne všichni šíité jsou Íránci, zatímco

všichni Íránci jsou šíité. Sloučením šíitského prvku a perského nacionalismu se snaží vytvořit vlastní identitu i samotní Íránci. Dlouhá, bohatá a slavná historie perské civilizace, která byla v očích Íránců předurčena k vedoucí úloze v oblasti Perského zálivu, se propojovala s pocitem perzekuované náboženské menšiny. Civilizovaná a silná Perská říše, která představovala „střed vesmíru“, byla rozbita arabskými jinověrci a šíitská větev islámu byla cíleně potlačována. Z této premisy pak vychází íránský pocit vlastní výjimečnosti a křivdy zároveň, kdy sousedním arabským státům ovládaným Západem není radno věřit. (Takeyh 2006: 81) Střet perského a arabského nacionalismu pak bývá z obou stran zaměňován za střet šíitů a sunnitů a naopak. Existují ale i situace, kdy dochází ke striktnímu oddělení nacionalistické a náboženské konfliktní linie. Jako příklad lze uvést důraz na panarabismus kladený Saddámem Husajnem během irácko-íránské války, kdy sunnitský baasistický režim potřeboval udržet šíitské obyvatelstvo Iráku na své straně. Většina iráckých šíitů tak dala přednost své arabské identitě před tou náboženskou. (GlobalSecurity^c)

6.1 Šíitský půlměsíc

Rozpor mezi oběma hlavními proudy islámu nastal již nedlouho po smrti proroka Muhammada. Týkal se otázky následnictví Proroka coby vůdce ummy. Šíité věří, že Prorok jmenoval svým zástupcem svého bratrance a zetě v jedné osobě Alího ibn Abí Tálíba, který poté jmenoval svým zástupcem nejstaršího syna Hasana, který pak jmenoval svého bratra Husajna atd. Následovník Proroka byl ale zvolen skupinou starších z Medíny a jednalo se Muhammadova tchána Abú Bakra, který získal titul chalífa. Po odstoupení třetího chalífy byl nakonec Alí Tálíb zvolen za čtvrtého. Na Alího byl úspěšně vykonán atentát a vlády se ujal Mu'ávija, který založil dynastii Umajjovců a přesunul sídlo politické moci do Damašku, kde zavedl despotský styl vlády. To vedlo k vlně nespokojenosti a protestů u určitých skupin muslimů. Symbolem odporu proti imperiální a dynastické vládě Damašku byl Muhammadův vnuk Husajn, jehož mučednická smrt u města Karbalá (v současnosti v Iráku) znamenala definitivní rozkol islámského společenství. (Haeri 1997: 88 -89)

Hlavní názorový rozkol mezi sunnity a šíity spočívá v následnictví a s tím spojeným vládnutím. Termín *šii* ostatně znamená „následovník“ či „stoupenec“. Sunnité obecně preferují i nespravedlivou vládu před anarchií. Šíité oproti tomu věří ve spojení světské vlády s duchovní, kde by vládce měl být obrazem Proroka a nejlépe jeho přímým potomkem. To se pojí právě se zmíněným uctíváním přímých Muhammadových následovníků Alího a Husajna. Přímá linie ale byla ztracena a tak vznikl mýtus tzv. skrytého imáma (duchovní vůdce), který

se jednoho dne objeví a ustanoví vládu Boží.¹⁹ Významným rozdílem mezi oběma hlavními směry islámu je způsob rozvoje a aplikace práva. Sunnitská teologie a právo vycházejí z konsenzu náboženských odborníků, zatímco u šiitů je konsenzus nahrazen uplatňováním intelektu a logického myšlení *mudžtahidů* (provozovatelé *idžtihádu*).²⁰ Sunnitě a šiité se také liší v uznaných *hadíthech*, což jsou formou příběhu zaznamenané skutky a výroky proroka Muhammada, podle nichž se pak vytváří islámské právo. Další rozdíly mezi sunnity a šiity se už týkají méně důležitých aspektů bohoslužeb a právní vědy, jako např. dědických zákonů, dočasného manželství apod. (Haeri 1997: 90 - 92)

Historicky byli šiité v oblasti Perského zálivu po staletí utlačovanou náboženskou skupinou často na okraji společnosti. Nic na tom nezměnil ani vznik moderních států ve 20. století. Šiitům byla odpírána jakákoli politická moc a často byli tvrdě perzekuováni. Nejvyšší míra diskriminace, zastrasování a pronásledování šiitů, se odehrávala v Iráku po vytvoření baasistického režimu a především po nástupu Saddáma Husajna k moci. Šiitské mešity byly zavírány, náboženské texty a knihy likvidovány, oslavy šiitských svátků zakázány a duchovní byli vyháněni a dokonce i vražděni. (Kechichian 2002: 55) Šiité v regionu Perského zálivu ale vůbec nejsou početní menšinou. Odhaduje se, že tvoří celých 70 % obyvatel oblasti. (Terhalle 2007: 69) Nejsou ale rovnoměrně rozloženi, naopak se koncentrují především v Íránu, Iráku a Bahrajnu, kde tvoří většinu obyvatelstva. V Íránu se k šiitské větvi islámu hlásí téměř 90 % lidí, v Iráku to je 60 – 65 % a v Bahrajnu téměř 70 %. Kuvajt disponuje zhruba 30% šiitskou menšinou a SAE 16%. V Ománu je naopak šiitská skupina velice malá, protože dominantní větví islámu je zde Ibadi (cca 75 % obyvatel) a zbytek se dělí mezi sunnity, křesťany, hinduisty a šiity, kteří tak mají podíl na populaci v řádu jednotek procent. (Central Intelligence Agency) Velmi společensky i nábožensky homogenní je také Katar, jehož šiitská menšina se pohybuje mezi 7 – 12 % populace. (Bahry 1999) Případ Saúdské Arábie je trochu odlišný od ostatních států zálivu. Tato země sice nemá nějak závratně vysoký podíl šiitského

¹⁹ Víra v návrat skrytého imáma (bývá rovněž nazýván dvanáctým imámem či Mahdíem) je v rámci šiitské větve rozporuplným bodem a do jisté míry ji štěpí na další sekty. Konzervativní šiitský klérus vnímá tento druh mesianismu, stejně jako úvahy o tom, že dvanáctým imámem byl ajatolláh Chomejní, se znepokojením. Nejvýraznějším náboženským proudem současnosti uctívajícím dvanáctého imáma a očekávajícím jeho brzký příchod je společnost Hodždžatieh, za jejíhož člena je považován i současný íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád. Ten se ve svých veřejných projevech často odkazuje právě na dvanáctého imáma, jeho blížící se znovuobjevení a nutnosti přípravy na něj. (Persian Journal 2005)

²⁰ *Idžtihád* je individuální zkoumání s cílem ustanovit pravidla *šari'i* (islámská pravidla chování), které provádí *mudžtahid*, což je osoba kvalifikovaná k tomuto zkoumání.

obyvatelstva (odhaduje se kolem 10 – 15 %)²¹, ale zato jsou šíité silně územně koncentrováni a to v saúdské Východní provincii (zejména v oázách al Hasa a al Qatif), která je velice bohatá na ropná naleziště. (Nasr 2007: 236)

Takto velká skupina dlouhodobě potlačovaných a diskriminovaných lidí, kterým byl znemožněn přístup k politické moci, byla podobná bombě čekající na roznětku. Ta přišla s islámskou revolucí v Íránu v roce 1979. Nový režim ovládaný šíitským klérem si vzal za jeden z hlavních cílů vývoz revoluce do okolních států. Jako prostředek použil šíitské skupiny v zemích Perského zálivu, které byly neprávem vnímány vládnoucími sunnity jako iránská pátá kolona. Ještě před vypuknutím irácko-iránské války začal Írán podporovat islámskou revolucí inspirované masové protesty především v Bahrajnu, Saúdské Arábii a Kuvajtu, ale protivládní demonstrace se objevily i v Kataru a SAE. Na nich měly podíl zejména radikální šíitské skupiny. Během irácko-iránského konfliktu až do první války v Zálivu docházelo k násilným aktům a sabotážím odehrávajících se zejména na území Bahrajnu a Kuvajtu. Tyto útoky byly vnímány jako odplata Íránu zemím podporujícím ve válce Irák. Po smrti Chomejního došlo ke zklidnění situace v oblasti a Írán postupně upouštěl od své revoluční politiky, kterou nahradil více pragmatickým přístupem. Klid byl ale narušen na konci roku 1994, kdy došlo k šíitskému povstání v Bahrajnu, který spolu s ostatními státy Zálivu celou situaci vnímal jako pokus o státní převrat podporovaný Teheránem. To vedlo k posílení nedůvěry států GCC vůči Íránu i vůči vlastním šíitským menšinám. (Marschall 2003: 34) Původní Chomejního vize revoluce byla širší, než jen zaměření na šíitskou minoritu v ostatních státech. Chtěl se stát vůdcem celého muslimského světa nehledě na příslušnost k jednotlivým sektám islámu. Proto svou revoluci nedefinoval jako šíitskou, ale jako islámskou. Írán se měl stát základnou světového islámského hnutí. Sunnitě ale islámskou revoluci za svou nepřijali a Chomejnímu nevěřili. Vzbuzovala u nich spíše obavy než radost a hrdost, jako tomu bylo u jejich šíitských protějšků. Z islámské revoluce se tak de facto stala pouze revoluce šíitská. (Nasr 2007: 137 – 138)

Další událostí, která posílila kolektivní šíitské vědomí a obavy sunnitských aktérů sekuritizace, byla spojenecká invaze do Iráku v roce 2003. Představa dalšího velkého státu ovládaného šíity způsobovala pocit ohrožení nejen v ostatních státech Perského zálivu, ale také v muslimských zemích za hranicemi regionu. Jedním z nejvýraznějších aktérů sekuritizace se tak stal jordánský král Abdalláh II. Ten poskytl na konci roku 2004 spolu

²¹ Vzhledem k absenci oficiálního sčítání v současné době neexistují přesná data o velikosti šíitské menšiny v Saúdské Arábii. Odhady odborníků proto nejsou úplně shodné. Nejčastěji se odhaduje počet šíitů v saúdském království na úrovni kolem dvou milionů.

s tehdejší iráckým prezidentem Ghazím Džavarem rozhovor americkému deníku The Washington Post, kde zazněl slavný výrok o vzestupu tzv. „šíitského půlměsíce“. Abdalláh prohlásil, že po invazi překročilo iránsko-irácké hranice na milion Íránců s cílem podpořit šíitské souvěrce a vytvořit z Iráku druhou islámskou republiku. Irák ovládaný šíity by vedl k vytvoření zmíněného šíitského půlměsíce táhnoucího se z Íránu, přes Irák do Sýrie a Libanonu. To by znamenalo posílení všech šíitských skupin v oblasti a destabilizaci prakticky všech států v Perském zálivu včetně jinak silné Saúdské Arábie. Mohlo by také dojít k vyhocení sunnitsko-šíitského konfliktu nerespektujícího hranice jednotlivých států. Prezident Džavar k tomu dodal, že je více než zřejmé, že Írán výrazně zasahuje do iráckých záležitostí, poskytuje finance šíitským skupinám a vyvíjí značnou zpravodajskou činnost zejména na jihu Iráku. (The Washington Post 8. 12. 2004) O pár měsíců později král Abdalláh prohlásil, že Irák je v současnosti hlavním bojištěm Západu proti Íránu a sunnitů proti šíitům. Podle mínění jordánského krále je třeba situaci v Iráku stabilizovat a udělat z něj silný a samostatný stát, jinak se dostane pod přímý vliv Íránu, což by destabilizovalo náboženskou i politickou situaci v celém regionu Perského zálivu. (rozhovor pro Middle East Quarterly 2005)

Další vývoj v Iráku a tím i v ostatních státech Perského zálivu nelze v současnosti dostatečně předvídat. Stejně tak reakci šíitských minorit na irácký vývoj ukáže až budoucnost. Co se ostatních států Zálivu týče, tak lze v současnosti říci, že vývoj šíitského problému nebude ve všech zemích probíhat stejně. Již nyní je možné považovat šíitskou hrozbu v rámci sociálního sektoru za různě velikou. To je zapříčiněno nejen různou početností šíitského obyvatelstva v jednotlivých státech Zálivu, ale také mírou jejich integrace do politického a společenského systému. V Saúdské Arábii jsou šíité občany druhé třídy, kteří musí často čelit nepřátelství ze strany konzervativních vládců a minimální toleranci své náboženské odlišnosti. Náboženská nesnášenlivost, dopady sektářského násilí a nemožnost politické participace jsou hlavními faktory, které zapříčiňují vyšší náchylnost šíitské skupiny uvnitř Saúdské Arábie k radikalismu. Obdobná situace panuje v současnosti i v Bahrajnu. Oproti tomu šíité v Kataru nebyli nikdy v pozici přímé opozice. Dostává se jim možnost participace ve vládních institucích i plné náboženské svobody. (Louër 2008: 9 – 10) Plnou integraci šíitské menšiny do politiky nalezneme nyní i v Kuvajtu, kde díky možnosti reálně ovlivňovat vládu ztratili kuvajtští šíité na svém radikalismu a začlenili se do fungování státních struktur. (Gause 2007: 24) V SAE se šíitská menšina prakticky kryje s menšinou perskou. Lidé iránského původu zde dosahují značných úspěchů v ekonomické sféře, kde tvoří významnou část bohatých obchodníků. Rovněž lze hovořit o významné politické reprezentaci, která je až

nepoměrně vysoká vzhledem k malému procentuálnímu zastoupení Íránců mezi občany SAE. To je do jisté míry způsobené tím, že etničtí Peršané svůj původ většinou zastírají a přijímají arabskou identitu. (Nasr 2007: 109) Omán pak úplně vybočuje z řady malých sunnity ovládaných monarchií. Ománské šíitské obyvatelstvo tvoří nejnižší poměr vůči většinové společnosti ze všech zemí Perského zálivu. V Ománu existuje značná náboženská svoboda i možnost politické participace pro všechny skupiny obyvatelstva. Nejdůležitějším znakem je ale absence sunnitsko-šíitské rivality, protože v zemi tvoří náboženskou většinu Ibadité²². (Jones 2006: 158)

Šíitským menšinám v Kataru, Kuvajtu, SAE i Ománu se v současnosti dostává dostačující náboženské svobody i možnosti politické participace. Tvoří také menší procento obyvatelstva v porovnání s případem Iráku a Bahrajnu. Z těchto hledisek momentálně nepředstavují šíité významné ohrožení sociální bezpečnosti těchto čtyř zemí. Rovněž vládní představitelé zmíněných států nezastávají nyní pozici sekuritizačních aktérů. Tyto faktory výrazně snižují možnost Íránu působit v pozici funkcionálního aktéra na bezpečnostní dynamiku ve jmenovaných státech. Samotný Írán se momentálně spíše snaží o sblížení s těmito zeměmi a upustil od zjevných intervencí z 80. a začátku 90. let 20. století. Jiný případ ale představují Irák, Saúdská Arábie a Bahrajn. Protože šíitský problém v Iráku je přímo propojen se současným budováním iráckého státu a jeho nezávislosti, zabývám se jím v části textu věnující se sektoru politické bezpečnosti. Blíže zde tedy budou rozebrány problémy sociální bezpečnosti Bahrajnu, kde šíité, kterým je upírán větší podíl na správě země, tvoří až 70 % obyvatelstva, a Saúdské Arábie. Zde šíitské skupiny sice nepředstavují zdaleka tak významnou část obyvatel, ale jsou územně koncentrovány a také radikalizovány vlivem náboženské nesvobody, diskriminace a autoritativním stylem vlády saúdské dynastie.

6.1.1 Šíité v Bahrajnu

Bahrajní šíité tvoří 70 % populace tohoto ostrovního státu a považují se za původní obyvatele, zatímco sunnitská minorita je vnímána jako skupina osadníků, kteří vpadli do Bahrajnu z Kataru v 18. století. Od roku 1971, kdy Bahrajn získal nezávislost, byli šíité

²² Ibadismus je malou islámskou sektou, jejíž členové se vyskytují kromě Ománu pouze v Maroku, v malých skupinách v Alžírsku a některých místech na východě Afriky. Ibadismus se zrodil zhruba ve stejném období, v kterém došlo ke štěpení mezi sunnity a šíity. I zde byl hlavním motivem spor o následovnictví Proroka. Ibadité, kteří se dokážou modlit společně se sunnity i šíity, jsou obecně považováni za velice snášenlivou sektu islámu. Považují se za pravověrné následovníky Koránu, odmítají antropomorfní podobu Boha a věří v predestinaci. Liší se také vlastními zvyky i náboženskými tradicemi. (Hoffman)

účastni každého pokusu o státní převrat, rebelie, pouličních protestů i reformních hnutí. Bahrajnským šiitům je upírána širší politická participace a tvoří nižší a chudší sociální skupiny. (Nasr 2007: 234) Po svržení šáha v Íránu a nástupu konzervativního šiitského duchovenstva k moci, začala islámská republika zaměřovat svou pozornost i na ostatní země Perského zálivu. Nejdůležitějším pro nový íránský establishment se stal právě Bahrajn kvůli dlouhotrvajícím územním nárokům ze strany Íránu a značné šiitské populaci. Revoluční rozhlasové stanice otevřeně vybízely z Teheránu bahrajnské šiity ke svržení svých vládců. Během roku 1979 ajatolláh Rouhání trval na íránských územních požadavcích vůči Bahrajnu a dokonce vyzýval k jeho anexi (viz sektor politické bezpečnosti). Írán začal naplno podporovat diverzní aktivity bahrajnských šiitů vůči sunnitské vládě. (Zahlan 1989: 62 – 63)

Pro tyto účely založil Islámskou frontu pro osvobození Bahrajnu (Islamic Front for the Liberation of Bahrain – IFLB) vedenou íránsko-iráckým duchovním ajatolláhem Hádím Modaressím. Ten popsals osvobození Bahrajnu jako svatou povinnost. IFLB svolávala v Bahrajnu masové šiitské demonstrace a volala po povstání všech muslimů pod vedením ajatolláha Chomejniho, ustanovení islámské vlády a osvobození muslimské země. IFLB bývá také spojována s pouličním násilím i politicky motivovanými útoky na státní představitele. Po první válce v zálivu začal v Bahrajnu operovat libanonský Hizballáh, který zde začal vytvářet skupinu Bahrajnský Hizballáh. Podle bahrajnských představitelů probíhaly tyto aktivity za podpory a účasti Íránu. Íránské Revoluční gardy úzce spolupracují s libanonským Hizballáhem, který spoluvytvářely. Odtud pak vedlo propojení přes libanonského šiitského vůdce Fadlalláha až k Bahrajnskému Hizballáhu. (Marschall 2003: 32) Obě skupiny se aktivně účastní nejrůznějších sabotážních akcí i pokusů a svržení bahrajnské vlády. IFLB podnikla v roce 1981 nepodařený pokus o státní převrat, který znamenal tvrdé potlačení Islámské fronty ze strany bahrajnské vlády a utlumení násilných aktivit skupiny. V tom jí ale nahradil Bahrajnský Hizballáh, jehož plány o násilné svržení vlády byly bahrajnskými úřady odhaleny v roce 1996. Na přípravě převratu se podílely také jednotky al-Kuds za pomoci íránských zpravodajských složek. (Friedman 2007: 2)

Největší otřes ale Bahrajn zažil v roce 1994, kdy v zemi propuklo protivládní povstání šiitské chudiny kvůli nedostatku pracovních míst a politické participace, které bahrajnská vláda tvrdě potlačila. Bahrajn ze situace vinil Írán a následná diplomatická roztržka vedla ke zmrazení vztahů mezi oběma zeměmi a v roce 1996 dokonce k odvolání bahrajnského velvyslance z Teheránu. Vzájemné vztahy se začaly opět zlepšovat až na konci roku 1997 a v březnu 1998 dokonce zemi navštívil bývalý íránský prezident Rafsandžání. (Marschall 2003: 141) V roce 1999 se nový bahrajnský vládce šejk Hamad Bin Isa al Chalífa rozhodl, že

více otevře politický systém a nechal svolat všeobecné volby, které měly poskytnout zastoupení lidu ve vládě země. Nešlo ale v žádném případě o demokratizaci země, jako spíš o posvěcení vlády šejka skrze volený (ale bezmocný) parlament, který měl udržovat fasádu vlády z vůle lidu. (Nasr 2007: 234) Nicméně i v této otázce se projevila diskriminace šíitského obyvatelstva, když pomocí vhodného rozdělení volebních obvodů (tzv. gerrymandering) byla zajištěna sunnitská většina v parlamentu navzdory jejímu faktickému statusu minority v bahrajnské společnosti. Tak např. řídce obydlené sunnitské jižní provincii náleželo šest křesel v parlamentu, zatímco severní šíitská provincie s vysokou hustotou obyvatelstva mohla získat křesel pouze devět, jakkoli by při férovém rozdělení měla mít nárok na dvojnásobek. Z tohoto důvodu se čtyři opoziční skupiny rozhodly volby v roce 2002 bojkotovat. Protože volby ignorovalo převážně šíitské obyvatelstvo, sunnitě získali 27 ze 40 mandátů. (International Crisis Group 2005: 7) Po druhé válce v Zálivu začal šíitský tlak ještě více stoupat. Bahrajnští šiité vzhlíželi k iráckým souvěrcům, kteří se po dlouhých letech útisku dostali v Iráku k moci. Šiité se také více klonili k Íránu a svou sociální i politickou nespokojenost začali dávat stále více najevo. V roce 2005 proběhla Bahrajnem vlna demonstrací, kdy tisíce šiitů vzývali chválu iránskému duchovnímu vůdci Chameneímu slovy: „Odpovíme na tvé volání, Chameneí!“ (Mahdi 2005)

V posledních letech opět dochází k jistému zklidnění situace. Radikálnost bahrajnských šiitů je také nižší z toho důvodu, že tato skupina není a nikdy výrazně nebyla (na rozdíl od šiitů v Saúdské Arábii) perzekuovaná na náboženském základě. Svoboda pro šíitské vyznání v Bahrajnu je dostatečná, o čemž svědčí i ústavní garantování dvoudenního volna pro šiity při oslavách svátku Ašúra. Během uctění památky smrti imáma Husajna bývají dále přítomni vysocí vládní představitelé, kteří skládají na počest mučedníka dary a nabízejí jídlo účastníkům oslav. (Louër 2008: 24 – 25) Problém ale stále tvoří nedostatečné politické zastoupení šiitů a především praktická nemožnost participace na vládě. Přestože v parlamentních volbách v roce 2006, které již nebyly bojkotovány, došlo k výraznému posílení šíitské pozice a náměstek premiéra byl dokonce šíitského původu, výsledek mnoho nevyovídá o vlivu šíitské většiny na politiku vykonávanou sunnitskou menšinou, protože kompetence parlamentu jsou minimální. Důležitým bodem pro posouzení šíitské (resp. iránské) hrozby Bahrajnu je fakt, že se zde přímo nejedná o propojení celošíitského povstání napříč státy Perského zálivu zosnované Íránem k posílení jeho vlivu. Bahrajnští šiité ve většině podporují národní jednotu a nezávislost státu. Mnohem více se aktivizace šíitského prvku v Bahrajnu týká socioekonomických problémů, jako jsou zvyšující se nezaměstnanost,

značná chudoba a rostoucí náklady na živobytí. Tyto problémy postihují především právě šiitské obyvatelstvo. (Terhalle 2007: 72 – 73)

Šiitské skupiny v současnosti představují hrozbu sunnitskému vládnímu establishmentu v Bahrajnu. Na vině je radikalizace šiitů vzhledem k vývoji v Iráku a zejména jejich nedostatečný podíl na politické moci a tvorbě vládní politiky a socioekonomické problémy sužující sice celou bahrajnskou společnost, ale nejvíce dopadající právě na šiitské obyvatelstvo. Šiitská hrozba je o to větší, že šiité tvoří v Bahrajnu 70 % obyvatel, což je nejvíc ze všech ostatních států Perského zálivu s výjimkou Íránu. Přestože Írán není hlavním důvodem šiitské hrozby v Bahrajnu, roli funkcionálního aktéra zde přeci jen hraje především skrze Revoluční gardy a zpravodajské služby. Ty poskytují finanční, logistickou i další podporu radikálním šiitským skupinám, jakými jsou IFLB a Bahrajnský Hizballáh, které se snaží o násilné svržení bahrajnského režimu. Z tohoto hlediska představuje Írán v rámci sociálního sektoru jednoznačně hrozbu bezpečnosti Bahrajnu.

6.1.2 Šiité v Saúdské Arábii

Saúdskoarabská šiitská minorita tvoří 10 – 15 % obyvatelstva země a představuje tak po Íránu a Iráku největší šiitskou skupinu v Perském zálivu. Šiité nejsou v zemi rozloženi rovnoměrně, ale naopak jsou koncentrováni ve Východní provincii především v oázách al Hasa a al Qatif. Východní provincie disponuje značnými zásobami ropy a zemního plynu. Zde je patrné přelévání problému do ekonomického sektoru bezpečnosti, protože ohrožení stability této citlivé a strategické oblasti může mít značné negativní ekonomické dopady na hospodářství Saúdské Arábie. Sociální dimenze hrozby je ale v tomto případě mnohem důležitější a právě náboženský konflikt mezi menšinou šiitů a většinovými wahhábisty je podstatou problému.

Wahhábismus²³ je radikální odnož sunnitské větve islámu pojmenovaná po zakladateli této nauky Muhammadem ibn Abd al Wahhábem²⁴. S ním se v první polovině 19. století spojil regionální vůdce Muhammad ibn Saúd v odboji proti istanbulským sultánům. Povstání bylo v roce 1817 potlačeno. To ale neznamenalo konec wahhábismu a politických ambic

²³ Lze se setkat i s označením saláfismus. Přesné oddělení pojmů wahhábismus a saláfismus znatelně překračuje možnosti i cíle této práce. Některé zdroje uvádějí, že wahhábismus je odnoží širší fundamentalistické nauky označované jako saláfismus. Označení za wahhábisty je pak jimi samotnými považováno za znevažující. Korektnější je proto pro celou skupinu použití názvu saláfisté. (GlobalSecurity^d) Jiné zdroje naopak oddělují saláfismus a wahhábismus jako dvě různé sekty islámu, přičemž wahhábismus je náboženská nauka spojená se jménem Muhammada ibn Abd al Wahhába původem v Saúdské Arábii, zatímco saláfismus je radikální panislamistické hnutí, které bylo do Saúdské Arábie importováno egyptskými radikály. (Stanley 2005)

²⁴ V českém prostředí je možné se setkat i s překladem Muhammad ibn Abdalwahháb.

Saúdů. Odboj pokračoval až do úspěchu Abdula Azize al Saúda, který dokázal s pomocí Velké Británie vytlačit Turky a v roce 1932 založil království a saúdskou dynastii na ideologii wahhábismu. V tomto odkazu pokračují saúdští vládcí až do současnosti, k čemuž jim pomáhá i fakt, že na saúdskoarabském území se nacházejí dvě nejsvětější místa islámu Mekka a Medína. Saúdští vládcí se tak pasovali do role ochranitelů a služebníků těchto svatých míst a kolébky islámu. Wahhábismus v Saúdské Arábii je ultrakonzervativní a radikální nauka podporovaná státem, která je založena na tisíc let starém islámském právu. Wahhábismus má představovat nejvěrnější zpodobnění pravého islámu, je typický tvrdými zásahy do společnosti a značnou nesnášenlivostí vůči jiným druhům náboženského vyznání. (Elhadj 2006: 71 – 72)

Šiité v Saúdské Arábii jsou de facto i de iure značně diskriminováni po náboženské i politické stránce. Tento stav trvá již od počátku 19. století, kdy na jejich území začali pronikat wahhábističtí beduíni, kteří se snažili vyčistit islám od všech cizorodých vlivů. Šiité jimi byli považováni za kacíře a polyteisty kvůli uctívání svatých, což ovšem dělá i většina ostatních sunnitů. To mělo za následek silnou náboženskou i společenskou perzekuci, vypalování mešit, ničení svatyň i likvidaci kulturních památek. Většinová wahhábistická šiitským obyvatelstvem pohrdají. Mezi místními se dokonce říká, že šiité plivou do jídla. Takovéto výroky mají nepochybně odrazovat od socializace s touto skupinou skrze společné stolování. Potřesení rukou se šiitou je znečišťující skutek a je třeba se po něm pečlivě omýt. (Fuller 1999: 20 a 179 – 180) Šiité jsou také vyloučeni z politického a veřejného života. Teprve před několika lety byli přijati dva šiité do 120 členného parlamentu a v roce 2005 při rozšíření na 150 křesel získali šiité další dva mandáty. V Saúdské Arábii není žádný šiitský starosta nebo šéf policie. Vláda také omezuje pojmenování šiitských dětí, kdy jsou zakázány jména poukazující na šiitský původ. Saúdské školní učebnice jsou pak plné útočných textů proti šiitům, kteří jsou zde označováni jako kacíři. V mnoha městech je zakázáno nebo omezeno slavení svátku Ašúra a stavba šiitských mešit nebývá povolována. (Nasr 2007: 237) Šiité také bývají terčem násilných útoků wahhábistických fanatiků. Vyskytují se rovněž případy zapálení šiitských mešit, znesvěcení hřbitovů, vandalismu na autech šiitských majitelů apod. (International Crisis Group 2005: 11)

Jako rozbuška pro šiitský problém v Saúdské Arábii zafungovala islámská revoluce v Íránu. Hned v listopadu roku 1979 započaly masové protesty šiitských obyvatel v Saúdské Arábii a došlo k násilnému obsazení islámského nejsvětějšího místa Velké mešity v Mekce asi čtyřmi sty ozbrojenými útočníky, kteří byli většinou šiitského vyznání. Saúdové tuto rebelii rychle a tvrdě potlačili. Během útoku na mešitu zemřelo 127 vládních vojáků, 25

poutníků a 117 rebelů. Ze 170 zadržených agresorů bylo 103 posláno na dlouhou dobu do vězení a zbytek byl sťat mečem na veřejných místech. Chomejní hned veškeré akce saúdské vlády označil za službu americkým vojákům a západnímu světu a zřízení v Saúdské Arábii nazval americkým zkorumpovaným islámem. (Hiro 1987: 335) Incident v Mekce vyburcoval k aktivitě šíity v al Hase. Ti se o pár dní později rozhodli navzdory vládnímu zákazu zorganizovat průvod k připomenutí mučednictví imáma Husajna v rámci oslav svátku Ašúra. 28. listopadu se v al Qatifu shromáždilo na 90 000 šíitů, kteří drželi v rukou obrázky ajatolláha Chomejního a vykřikovali protisaúdská a protiamerická hesla. Požadovali také zastavení dodávek ropy do USA, podporu islámské revoluce v Íránu, rovnější distribuci bohatství a ukončení diskriminace. Někteří dokonce požadovali ustanovení Islámské republiky al Hasa. Když se policie snažila rozehnat dav, začaly nepokoje a výtržnosti. Rebelie se rozšířila prakticky po celé provincii a došlo dokonce i k sabotážím na několika ropných zařízeních. Nepokoje trvaly celkem tři dny a účastnilo se jich téměř 200 000 šíitů. Poté silou zasáhla saúdská Národní garda a vzpouru potlačila. (Fürtig 2006: 37)

Napětí tím ale nepolevilo a hned na začátku roku 1980 zorganizovali šíité sérii velkých demonstrací k oslavám prvního výročí návratu Chomejního do Íránu. Demonstrace byly opět potlačeny Národní gardou, která při zásahu zabila několik protestujících. V reakci na to vznikla Organizace islámské revoluce, která reprezentovala šíitskou komunitu ve Východní provincii. Ta začala provozovat rozhlasovou stanici vysílanou z Teheránu, která měla politicky organizovat saúdskoarabské šíity pod íránským vedením. Saúdvé toto brali jako jasné vměšování Íránu do jejich záležitostí a po několika násilných konfrontacích bylo vedení Organizace islámské revoluce přinuceno k odchodu do íránského exilu. Saúdská vláda se také rozhodla zklidnit napětí a rozjela sérii ekonomických reforem. Vládní představitelé také začali hojně navštěvovat šíitský region a začali investovat do jeho vzdělávacího i zdravotního systému a do ekonomické infrastruktury. (Rasheed 2002: 147) Organizace islámské revoluce ale nebylo jediným šíitským opozičním uskupením. Na začátku 80. let došlo také k vytvoření teroristické organizace Saúdský Hizballáh²⁵. Ten se soustředil především na napadání saúdského režimu, ale byl také i silně protiamerický. Stejně jako v případě původního libanonského Hizballáhu, i Saúdský Hizballáh je úzce napojen na Írán, který organizaci poskytuje finanční i logistickou podporu a cvičí její členy. Mezi největší a nejznámější akce této skupiny patří bombový útok v Chobaru v Saúdské Arábii v roce 1996. Zde bylo odpáleno nákladní auto u budovy obývané členy amerických leteckých sil. Výbuch

²⁵ Lze se také setkat s názvem Hizballáh al Hidžáz

zničil celou severní část budovy, zabil 19 amerických vojáků a dalších 372 lidí zranil. (Cordesman 2003: 197 – 203)

Saúdové pochopitelně vnímali všechny tyto incidenty jako důkaz iránské hrozby, která využívala saúdskoarabskou šiitskou menšinu jako pátou kolonu. Přímé ohrožení z Íránu ale přicházelo spolu s iránskými poutníky do Mekky. Tu by měl každý muslim navštívit alespoň jednou za život v rámci pouti nazývané hadždž. Právě hadždž se stala každý rok symbolem srážek mezi Íránci a saúdskou policií a také hlavním bodem sváru mezi Saúdskou Arábií a Íránem. Již v roce 1980 propukly masové demonstrace, když tisíce iránských poutníků skandovalo heslo – *Alláhu akbar va Chomejní rahbar* (Bůh je veliký a Chomejní je vůdce). Saúdští představitelé to nazvali podvratnou iránskou propagandou, která nemá nic společného s cílem hadždže. Chomejní těmto nařčením odporoval s tím, že islám nerozlišuje mezi náboženstvím a politikou, takže hadždž je stejně tak politická, jako je náboženská. Šarvátky a násilnosti mezi saúdskými strážci a iránskými poutníky se pak pravidelně s různou intenzitou opakovaly každý rok. V roce 1982 docházelo k dalším násilnostem, sabotážím a politické propagandě. Několik iránských poutníků bylo zatčeno, když vyvěšovali plakáty vyzývající k islámské jednotě a zobrazující Chomejního. Saúdové na nich byli také obviňováni z kolaborace se Spojenými státy a Izraelem. Přesto saúdská vláda neměla dostatek odvahy k tomu, aby zakázala iránským poutníkům vstup do země. Místo toho v roce 1983 omezila počet Íránců účastnících se hadždž na 100 000. Navzdory tomu ale protesty a šarvátky dále pokračovaly a svého vrcholu dosáhly v roce 1987, kdy Chomejní vyzýval poutníky k co největším demonstracím a nepokojům. Íránci také s sebou brali kromě Chomejního portrétu i ruční zbraně. Vše vyvrcholilo krvavou srážkou v Mekce mezi poutníky a saúdskými strážci, kdy bylo zabito 402 lidí z toho 275 Íránců. Následovala diplomatická přestřelka mezi Íránem a Saúdskou Arábií, kdy se obě strany vzájemně osočovaly z rozpoutání krveprolití. Saúdská Arábie na celou situaci zareagovala dalším omezením počtu iránských poutníků na 45 000. Problém hadždže se táhl až do iráckého útoku na Kuvajt, který znamenal dramatickou změnu politického uspořádání v regionu. Saúdskoarabsko-iránské diplomatické vztahy byly opět obnoveny a počet poutníků zvýšen na 110 000. (Fürtig 2006: 45 – 55)

Normalizace vztahů mezi Saúdskou Arábií a Íránem, podpořená iráckým napadením Kuvajtu, Chomejního smrtí a pragmatickou zahraniční politikou islámské republiky, trvala až do invaze spojeneckých vojsk do Iráku v roce 2003. Vzestup politické moci šiitů v Iráku a jejich spolupráce s americkou armádou Saúdskou Arábií znervózňovala. Strach z vytvoření „šiitského půlměsíce“ a přelítí sektářského násilí a šiitského obrození do vlastní země vedl

Saúdy k podpoře sunnitské minority v Iráku. Tento problém má další dimenzi v politickém sektoru, kde šíitská menšina spatřuje vzor v demokratizaci Iráku a požaduje vlastní větší participaci na vládnutí. (Jones 2005) Šíité ve Východní provincii v současnosti tvoří až 75 % obyvatel tohoto území a se svými souvěrci v Iráku se ztotožňují daleko více než se saúdským státem. Velká část šíitských duchovních studovala v iráckém Nadžáfu a navzdory státním hranicím existují mezi iráckými a saúdskými šíity těsné vazby a kontakty. Dilema, před které jsou saúdstí vládcové postaveni, spočívá v tom, jestli mají uvolnit napětí a poskytnout šíitům účast na moci v rámci systému, nebo sledovat, jak jejich moc sílí pomocí vnějších aliancí. Vzhledem ke značné propustnosti saúdských hranic představuje druhá možnost reálnou hrozbu. V současnosti ale saúdská vláda zavírá oči i před první možností. Když v únoru roku 2009 došlo k násilným střetům u vstupu do Mešity proroka Muhammada v Medíně, zahynuli na útěku před náboženskou policií tři lidé a velké množství jich bylo zadrženo. Krátce poté se zástupci šíitské komunity pokusili vyjednat schůzku s králem Abdalláhem, kterou ale král odmítl. Tato událost byla saúdskými vládci interpretována jako bezpečnostní hrozba prosazování iránské politiky, protože se časově shodovala s oslavami třicátého výročí islámské revoluce. (Yamani 2009)

Šíitská hrozba je značně artikulována saúdskoarabskou vládou představující hlavního aktéra sekuritizace. Ohrožení je spojováno s iránskou podporou šíitské menšiny, která tak tvoří iránskou pátou kolonu. Ohrožení představuje také stále ještě nestabilní Irák, kde se k moci dostali dlouho utlačovaní šíité rovněž podporovaní Íránem. Z těchto hledisek je Írán vnímán saúdskými představiteli jako důležitá bezpečnostní hrozba. Reálně však zatím k přímému ohrožení nedochází. Saúdstí šíité stále ještě nejsou militantní a agresivní, přestože často demonstrují své požadavky i pomocí násilných nepokojů. Saúdský Hizballáh pravděpodobně nemá více než tisíc členů a až na výjimky nepůsobí jeho aktivity žádné významné škody. (Cordesman 2003: 210) Íránský vliv v celé problematice je zřejmý a doložitelný, přesto míra šíitské hrozby bude záviset především na dalším saúdském postupu vůči této vlastní minoritě a vývoji situace v Iráku. Přímé Íránské intervence do saúdských záležitostí a podpora šíitské menšiny mají spíše sekundární vliv, nicméně nelze pominout značné zainteresování Íránu do situace v Iráku, který v současnosti představuje hlavní ohrožení saúdskoarabské bezpečnosti. Proto lze Írán jednoznačně označit za hrozbu saúdskoarabské sociální bezpečnosti.

6.2 Nacionalismus

Problém nacionalismu v oblasti Perského zálivu lze představit jako konflikt dvou soupeřících národností či etnik - Arabů a Peršanů. Obě skupiny spojuje především prvek islámu a částečně také písmo a společná historie, která je ale Araby i Peršany interpretována různě. Rozděluje je pak zejména etnický původ, jazyk a kultura. Moderní státy vytvořené ve 20. století v sobě zahrnují menšiny druhé strany. Peršané jsou přítomni ve všech státech Zálivu, zatímco silná arabská menšina je koncentrována v iránské provincii Chúzestán. Ta byla také jedním z hlavních důvodů irácko-iránské války. Perský nacionalismus je pak o to silnější, že v Íránu tvoří etničtí Peršané jen o něco víc než polovinu obyvatelstva. V zemi se krom arabské menšiny nachází i početná ázerská populace, o něco menší kurdská a balučská a celá řada dalších. (Central Intelligence Agency) Tyto čtyři jmenované mají v různé míře separatistické a iredentistické sklony a jsou Íránem vnímány jako bezpečnostní hrozba.

Perský nacionalismus vychází z bohaté a dlouhé historie Perské říše obývané národem Árijců, která byla dobyta Araby. Ti ji podle interpretace perského nacionalismu vnutili svou kulturu i náboženství a Peršany po staletí utlačovali. Podobných odkazů na perskou historii a kulturu využíval hojně šáh Muhammad Reza Pahlaví, který se jimi snažil vytvořit národní jednotu a legitimitu své vlády. Šáh sám sebe prezentoval jako přímého následníka linie krále králů a označoval se jako *Aryamehr* (světlo Árijců). V roce 1971 uspořádal ohromnou slavnost v historických ruinách města Persepolis k uctění dvou a půl tisícileté existence iránského národního státu. Šáh využíval nacionalismu i k útoku na radikální šíitský islám, který tou dobou nabýval na síle a tvořil hlavní opozici vůči jeho režimu. Prohlašoval, že islám byl do země přivezen arabskými dobyvateli, kteří přinutili původní zoroastriánské věřící konvertovat. Zašel dokonce tak daleko, že změnil islámský kalendář a letopočet na historický perský. (Haas 2000: 62) Po islámské revoluci ale došlo ke zrušení všech šáhových změn šíitským klérem. Rovněž byly zakázány všechny předislámské zvyky jako kacířské a podle Chomejního mělo být dosaženo toho, že veškeré šáhovy odkazy na pohanské národní dědictví budou potlačeny na co nejvyšší míru. (Buchta 2000: 183)

Íránský nacionalismus tím ale vymícen nebyl a po smrti ajatolláha Chomejního, kdy bylo pozvolna upouštěno od radikální islámské revoluční politiky, byl opět využíván vládními představiteli k vytváření národní jednoty a hrdosti. Hraní na národní strunu také bylo jedním z hlavních bodů úspěchu Mahmúda Ahmadínežáda v prezidentských volbách v roce 2005. Také během jeho prezidentství došlo ke zvýšení míry nacionalismu ve společnosti a jeho podpoře iránskými vládními představiteli. (Keddie 2006: 239) Dodnes si s sebou Írán

nese přesvědčení o své národní, historické i kulturní nadřazenosti vůči arabským sousedům v Perském zálivu. Od toho se také odvíjejí snahy a požadavky Íránu, aby se stal hlavním a vedoucím státem regionu. (Maloney 2008: 112) Dalším prvkem ovlivňujícím zahraničně-politické chování Íránu je spojení nacionalismu s náboženstvím. Chomejní představoval lidu svou myšlenku rozdělení světa na utlačované a utlačovatele, kde na straně utlačovaných byl perský národ náležející k šíitskému vyznání, který po staletí potlačovali krutí a výbojní arabští sunnité. Islámská revoluce tak měla být bojem mezi dobrem a zlem. (Takeyh 2006: 62)

Oproti perskému nacionalismu stojí nacionalismus arabský. Ten začal být významný v polovině 20. století, kdy se v Egyptě dostal k moci Gamál Násir a v Iráku byla svržena Hašemitská monarchie. Násir a Abdul Kásim, který se dostal do čela nového iráckého režimu, výrazně propagovali myšlenku panarabismu, tedy jednoty všech arabských států a považování jejich obyvatel za jediný národ Arabů. Koncepce panarabismu se pak také velké míře (především rétoricky) držel Saddám Husajn. Nový irácký režim se pasoval do role obránců všech Arabů vůči Peršanům a jejich expanzionismu. Dělal si nároky zejména na Šatt al Arab a také iránskou provincii Chúzestán, která je hojně obývaná etnickými Araby a především disponuje značným nerostným bohatstvím. Impulsivní Kásim dokonce začal označovat Chúzestán jako „Arabistán“. (tamtéž s. 164) Přejmenování iránské provincie ale nebyl jediný pokus o zdůraznění arabské identity v zeměpisných názvech. Největší spor v této oblasti, který symbolizoval snahu o získání mocenské převahy v regionu, se týkal označení Perského zálivu. Pro arabskou stranu slovo „Perský“ představovalo iránskou historickou dominanci v oblasti. V roce 1968 přišel egyptský prezident Násir s myšlenkou, že by se Perský záliv měl přejmenovat na Arabský záliv. Logiky, že pobřeží Zálivu obývají především Arabové a není tedy důvod, aby se vodní plocha jmenovala po Peršanech, se ujal i baasistický režim v Iráku. Označení „Arabský záliv“ se ujalo i ve státech GCC, pro něž používání tohoto názvu znamenalo distancování se od Íránu coby dominantního hráče v regionu. (Ehteshami, Zweiri 2007: 102) Problematika národní emancipace pomocí názvu Zálivu je pro Araby natolik důležitá, že například ve Spojených arabských emirátech je dokonce užívání termínu „Perský záliv“ ilegální. (Darbandi 2007) Írán pochopitelně tyto snahy odmítá a současný mluvčí iránské parlamentu Alí Larídžání je označil za zbytečné, protože takovéto kroky problémy arabských zemí stejně nevyřeší. (Fars News Agency 28. 4. 2009)

Kromě rétorické roviny ale nedochází ke střetům mezi oběma tábory na základě národnostního či etnického citění. Íránské menšiny v arabských státech Zálivu často přebírají arabskou identitu a ponechávají si pouze své šíitské vyznání. Íránci bývají obvykle velice dobře integrováni do společnosti a stávají se z nich úspěšní obchodníci. Například hlavní

tržiště v katarské Doze se místními označuje jako Íránský bazar. Podporu etnických Arabů ze strany vlád států GCC lze vykládat spíše jako obavu ze šíismu, který představuje pro zmíněné státy hlavní ohrožení v rámci sociálního sektoru, než obavu z perského nacionalismu. (Nasr 2007: 108 – 109) Přesto nelze faktor etnické příslušnosti k jedné či druhé straně podceňovat. Během irácko-iránské války většina šíitských iráckých Arabů bojovala na straně Iráku, kde Husajn zdůrazňoval právě etnickou rovinu konfliktu, aby si zachoval loajalitu šíitského obyvatelstva. Na druhé straně pak po první válce v zálivu, kdy Husajn v roce 1992 krvavě potlačoval šíitské povstání, vyhlásil Írán neutralitu navzdory masakrování jeho souvěrců. (Terhalle 2007: 74) V současnosti nelze považovat perský nacionalismus za hrozbu pro arabské státy Perského zálivu, přestože občas bývá aktéry sekuritizace v podobě vlád těchto států jako hrozba představován.

7 Environmentální bezpečnost

Sektor environmentální bezpečnosti je v případě bezpečnostního komplexu Perského zálivu méně významný ve srovnání s ostatními sektory. To je dáno zejména slabou sekuritizací tématu ze strany vlád jednotlivých států, jejichž environmentální bezpečnost by měla být ohrožena. Podíl na tom má i fakt, že starost o životní prostředí, které představuje hlavní referenční objekt, není v regionu mezi obyvatelstvem, nevládními organizacemi ani vědeckou komunitou na takové úrovni jako ve vyspělých státech Evropy, Ameriky či Asie. Nastává zde tak problém s tím, jak definovat environmentální hrozbu a určit iránský podíl na ní, když hlavní aktéři sekuritizace toto ohrožení nevnímají a neartikulují. Navíc definované hrozby jsou často multidimenzionální a přelévají se především do politického a ekonomického sektoru, kde jsou jako hrozby vnímány mnohem více.

Jako příklad lze uvést problém Šatt al Arabu, řeky tvořící přírodní hranici mezi Íránem a Irákem. Ta je hlavním zdrojem sladké vody proudící do Perského zálivu a zároveň zdrojem čerstvé vody pro potřeby zemědělství i průmyslu. Její využívání oběma zeměmi způsobuje její vysychání, čímž je ohrožena zemědělská produkce zejména v Iráku. Vinou nižšího přítoku sladké vody do Perského zálivu se v této oblasti zvyšuje salinita, která má značný negativní vliv na flóru i faunu v něm žijící. Průmysl Íránu i Iráku také způsobuje značné znečištění řeky, čímž je ohrožen jak říční biotop, tak i okolní prostředí na řece závislé. (Abuzinada 2007: 61 – 62) Bezpečnostní problém Šatt al Arabu, který tvoří hlavní dopravní spojení Iráku s Perským zálivem, se ale primárně týká jeho používání jako exportní cesty, čímž se řadí do sektoru ekonomické bezpečnosti (viz Spor o Šatt al Arab, Ekonomická bezpečnost).

Obdobně lze postupovat i v případě hrozby útoku na ropná těžařská a zpracovatelská zařízení. Tato problematika začala být aktuální během osvobozování Kuvajtu spojení od irácké okupace v roce 1991. Tehdy irácká stahující se vojska vypouštěla kuvajtskou ropu z pobřežních terminálů přímo do vod Perského zálivu. O několik dní později iráčané vyprázdnili do Zálivu pět svých plných tankerů a nakonec vypustili i vlastní ropný terminál. Během těchto incidentů vyteklo do vod Zálivu šest milionů barelů ropy. Ropná skvrna pokryla prakticky celé kuvajtské pobřeží a blízké ostrovy a zasáhla i břehy Íránu. Při ústupu z Kuvajtu pak irácká vojska umístila výbušniny k ropným vrtům, z nichž 650 nechala vybuchnout a hořet. Toxický dým a prach pokryl značnou část kuvajtského území a způsobil závažnou přírodní katastrofu a zdravotní problémy kuvajtského obyvatelstva. (Hulme 2004: 164 – 165) Tuto událost lze zcela jistě vnímat jako ohrožení v rámci environmentálního

sektoru bezpečnosti. Její podstatný rozměr se ale rovněž nachází v sektoru ekonomickém. Případný iránský útok na ropná těžařská i zpracovatelská zařízení ostatních zemí Zálivu by jistě znamenal ekologickou katastrofu obřích rozměrů. Nicméně primární cíl takového iránské ataku, který by pravděpodobně přišel v rámci odvety po vlastním napadení (viz kapitola Ekonomická bezpečnost), by bylo poškození hospodářství napadených států záviselící z většiny právě na těžbě a zpracování ropy. Samotní aktéři sekuritizace vnímají tuto hrozbu jako ohrožení vlastní ekonomické bezpečnosti. Z těchto důvodů je logické zařazení této problematiky do sektoru ekonomické bezpečnosti navzdory přítomné environmentální dimenzi.

V současnosti lze v environmentálním sektoru bezpečnosti identifikovat dvě významná témata. Tím prvním jsou iránské jaderné aktivity a tím druhým znečištění Perského zálivu. O vývoji jaderných technologií v Íránu se zmiňují kapitole věnované vojenskému sektoru bezpečnosti, kde je pojednáváno o snahách islámské republiky získat jaderný arsenál. Ta veškerá tato nařčení odmítá s tím, že se jedná pouze o výzkum pro mírové účely. Těmi Írán myslí kompletaci palivového cyklu, který by zemi umožnil soběstačnost a nezávislost při výrobě elektřiny z jaderných elektráren. V environmentálním sektoru není předmětem obav aktérů sekuritizace, jimiž jsou převážně představitelé ostatních států Zálivu, možné vlastnění jaderných zbraní Íránem. Hrozbu pro ně představuje jakýkoli iránský jaderný výzkum, byť by sloužil k mírovým účelům. Ministři zahraničí států GCC na svém setkání v roce 2006 diskutovali aktuální téma v podobě iránských jaderných testů v elektrárně v Búšehru. Shodli se na tom, že případná ekologická katastrofa způsobená nukleárními testy by znamenala značné riziko pro členské státy GCC. (Esteshami, Zweiri 2007: 117) Jeden státní představitel SAE potvrdil tisku obavy států GCC, když prohlásil, že Írán vytváří elektrárnu černobylského typu podle sovětského modelu a zastaralých technologií pouhých 120 kilometrů od břehů Zálivu, což značně ohrožuje životní prostředí i všechny obyvatele regionu. (The New York Times 1. 2. 2006) Nicméně v současnosti nelze prokázat, že by iránský jaderný výzkum a provoz elektrárny v Búšehru trpěl nějakými značnými nedostatky, které by představovaly environmentální ohrožení. Kroky, které provádí mezinárodní společenství vůči iránskému jadernému programu, se ale týkají hrozby zisku nukleárního arzenálu a tím pádem vojenského ohrožení. V environmentálním sektoru tedy jaderné aktivity Íránu nepředstavují hrozbu sousedním státům v regionu ani životnímu prostředí v oblasti Perského zálivu.

Znečištění vod Perského zálivu je záležitostí, která se dotýká všech států regionu. Rovněž všechny státy se na tomto znečištění podílejí. Do vod Zálivu jsou běžně vypouštěny domácí i průmyslové splašky, tuhý odpad i toxické chemikálie. Nejvíce ale Perský záliv

zatěžuje odpad z těžby a zpracování ropy. Ropné znečištění postihuje celý mořský ekosystém a je toxický zejména pro ryby. (Abuzinada 2007: 131 – 132) Těžba a zpracování ropy má ještě jeden negativní dopad na ekologii. Tím je zvyšující se teplota vody v Zálivu. Ta má za následek úhyn flóry náchylné na stálost prostředí. To spolu s toxicitou ropného odpadu a zvyšující se salinitou vody způsobuje úhyn ryb. (Sarkar 1999) Přestože tato lidská činnost má prokazatelně negativní dopad na životní prostředí v regionu Perského zálivu, nedosahuje zatím takové míry, aby ji bylo možné považovat za hrozbu. Rovněž je zde také problematické určit roli Íránu v environmentálním sektoru bezpečnosti, protože na těžbě nerostných surovin a tím i znečišťování se podílejí všechny státy Zálivu.

Závěr

Region Perského zálivu od poloviny 20. století až do současnosti prošel značným vývojem ve vzájemných mocensko-politických vztazích mezi jednotlivými státy. Největšími, nejlidnatějšími a také nejdůležitějšími státy oblasti byly a jsou Írán, Irák a Saúdská Arábie. Za vlády Muhammada Rezy Pahlavího představoval Írán hlavního spojence Západu a zároveň i nejsilnější stát v Perském zálivu. Jeho dominantní pozicí ale otrásla islámská revoluce v roce 1979 pod vedením ajatolláha Chomejního, který ustanovil v zemi režim *velajat-e fakih*. Rázem se tak z „četníka Zálivu“ stala hlavní bezpečnostní hrozba pro ostatní státy regionu. Ty vnímaly jako vlastní ohrožení zejména íránské snahy o vývoz revoluce a podporu šiitských menšin na území těchto států. Írán se těchto cílů snažil dosáhnout i pomocí politického násilí, terorismu a záškodnictví. Především tyto důvody vedly postižené státy k podpoře Iráku, který na Írán nedlouho po islámské revoluci zaútočil. Irácko-íránská válka znamenala fakticky přímý střet mezi těmito dvěma státy a nepřímý střet mezi Íránem a ostatními zeměmi regionu. Ty se začaly politicky, mocensky i ekonomicky integrovat pod vedením Saúdské Arábie do společenství nazvané Rada pro spolupráci zemí Perského zálivu (GCC), aby vytvořily vlastní protipól íránské i irácké moci.

Na konci 80. a začátku 90. let došlo k oteplení vztahů mezi Íránem a státy GCC způsobené několika faktory. Jedním bylo ukončení irácko-íránské války, ve kterém docházelo často i k napadání neutrálních stran, což mělo pochopitelně za následek ještě vyšší vzájemnou averzi. Druhým podstatným faktorem byla smrt Ajatolláha Chomejního v roce 1989. Ta způsobila uvolnění v íránské domácí i zahraniční politice a především rezignaci na snahu o vývoz revoluce. Konečně třetím důležitým faktorem bylo napadení Kuvajtu Irákem v roce 1990, které znamenalo opět vnitřní transformaci vztahů v rámci bezpečnostního komplexu. Hlavní bezpečnostní hrozbu pro státy GCC tak najednou představoval Saddámův Irák, který byl doposud jejich spojencem. Zmírnění napětí mezi GCC a Íránem ale nelze zaměňovat za absenci pocitu ohrožení těchto států ze strany islámské republiky. Írán i nadále podporoval šiitské minority a spolupracoval s teroristickými organizacemi v zahraničí.

K dalšímu zlomu v regionální dynamice bezpečnostních vztahů uvnitř komplexu došlo v roce 2003 invazí spojeneckých vojsk do Iráku. Zásah vnější síly, který Buzan označuje jako *překrytí*, způsobil eliminaci jednoho z mocenských pólů regionu a navíc měl za následek silnou americkou vojenskou přítomnost v oblasti. Nastalá situace znamenala vytvoření bipolárního bezpečnostního vztahu mezi Íránem a státy GCC, v němž se Irák dostal do pozice

pomyslného kolbiště, kde se moc obou bloků střetává. Změna režimu v Iráku, kterému vládla sunnitská menšina, znamenala opětovnou aktivaci šíitského problému v celém regionu. Dva ze tří největších států Perského zálivu nyní byly ovládnuty šíity. To vyvolalo emancipační nálady u šíitských skupin v ostatních zemích, jejichž vládní představitelé to vnímali jako přímé ohrožení státní bezpečnosti. Celá situace tak značně posílila vliv Íránu v bezpečnostním komplexu a také obavu okolních států z iránské dominance. Pocit ohrožení ještě vzrostl po nastoupení Mahmúda Ahmadínežáda na post prezidenta islámské republiky v roce 2005. Ahmadínežád představuje návrat ke konzervativní iránské politice a náboženskému radikalismu z 80. let, navíc s přídavkem populismu a nacionalismu. Ahmadínežádovy (především rétorické) výpady proti Izraeli a Západu jsou jako hrozby vnímány především Spojenými státy, které představují jednoho z nejdůležitějších aktérů sekuritizace v regionu, čímž se napětí v regionu ještě více zvyšuje.

Předkládaná práce používala teoretického rámce tzv. Kodaňské školy. Ten se ukázal jako dobře aplikovatelný na region Perského zálivu, který je tvořen dlouhou historií interakcí mezi přítomnými státy a vztahy přátelství a nepřátelství mezi jednotlivými aktéry. Region je také typický významnou bezpečnostní dynamikou a přeléváním hrozeb mezi sektory. Většina bezpečnostních hrozeb má multidimenzionální charakter, kdy je možné je začlenit do více sektorů současně. Z toho důvodu byla vždy konkrétní hrozba zařazena do toho sektoru bezpečnosti, v němž představuje největší ohrožení. Problém při aplikaci konceptu Kodaňské školy nastal v případě ekonomického sektoru bezpečnosti. Jedinou hrozbu podle Kodaňské školy představuje krize mezinárodní ekonomiky. Ta by v případě ohrožení exportních tras ropy a zemního plynu z Perského zálivu opravdu nastat mohla. Přesto je ale třeba vyvrátit tvrzení Kodaňské školy o tom, že ohrožení národních ekonomik, které v rámci globálního trhu mohou nalézt zdroje jinde, nepředstavuje hrozbu v ekonomickém sektoru. Na příkladu regionu Perského zálivu lze vyvrátit jak tento argument, tak i ten, který říká, že ohrožení hospodářství státu se přelévá do jiných sektorů – politického, vojenského atd., čímž se tato hrozba nelze brát za součást ekonomického sektoru bezpečnosti. Podle této logiky by bylo možné stejným způsobem eliminovat i sektor sociální i politický. Pokud chceme ekonomický sektor zachovat, je třeba vnímat ohrožení národního hospodářství jako hrozbu právě ekonomické bezpečnosti. Co se týče možnosti států uchovat si mobilizační kapabilitu a zabezpečit dodávky pomocí globálního trhu, tak v případě zemí Perského zálivu toto není možné. Národní ekonomiky těchto států jsou životně závislé na těžbě, zpracování a exportu ropy a zemního plynu. Exploatace surovin tvoří většinu jejich domácího produktu. Pokud by jim tato činnost byla znemožněna, nebyly by zmíněné státy schopny zajistit dostatečnou

vojenskou kapabilitu ke své obraně ani naplnění základních lidských potřeb obyvatelstva. Z toho vyplývá, že primární ekonomickou hrozbou pro státy Perského zálivu v pozici referenčních objektů je znemožnění těžby a exportu nerostných surovin. To se také stalo základem kapitoly věnující se ekonomickému sektoru bezpečnosti.

Tato práce si dala za cíl odpovědět na dvě výzkumné otázky. Tou první je, zda se Írán snaží hrát roli hegemona v oblasti Perského zálivu. Írán je největší a nejlidnatější zemí regionu, disponuje nejpočetnější armádou a značnými zásobami nerostných surovin. Historicky navazuje na mocnou Perskou říši, která představovala ve své době „střed vesmíru“. Íránský či perský nacionalismus silně podporovaný šáhem Pahlavím a v současnosti i prezidentem Ahmadínežadem, vyvolává íránský pocit vlastní výjimečnosti, národní hrdosti a přesvědčení, že Írán je předurčen k vedoucí úloze v oblasti Perského zálivu. O tom, že se Írán skutečně snaží hrát roli hegemona, svědčí i podpora šíitských minorit v okolních státech. Ty představují pro íránský klérus příležitost, jak ovládnout skrze jim podřízené souvěrce okolní země v regionu a vytvořit z nich vazalské státy podléhající duchovnímu vedení v Íránu. Jako snahu o hegemonii lze vnímat i íránské angažmá v Iráku, který do spojenecké invaze představoval hlavního íránského protivníka. Současný chaos v zemi po svržení Saddáma Husajna, který ovlivňuje dění v celém regionu, představuje pro Teherán ideální příležitost k naplnění vlastních mocenských ambicí. Vezmeme-li dále jako fakt dohady o tom, že se islámská republika snaží získat jaderné zbraně, lze i touto skutečností podepřít tvrzení o tom, že se Írán snaží hrát roli hegemona v oblasti Perského zálivu.

Snaha o získání postavení hegemona a hegemonech opravdu být jsou dvě rozdílné věci. Írán, coby regionální mocnost, zažíval svůj vrchol v 70. letech 20. století za vlády šáha Muhammada Rezy Pahlavího. Islámská revoluce, následná irácko-íránská válka a mezinárodní sankce způsobily oslabení vojenské kapability země i významný propad její ekonomiky. Ani v jednom jmenovaném měřítku nemůže Írán konkurovat Saúdské Arábii či přímo státům GCC jako celku. Írán nemůže být v regionu hegemonech také kvůli současné značné přítomnosti amerických vojenských sil v Iráku i dalších státech Zálivu, které USA považují za své spojence. Íránská pozice v oblasti se tak nadále bude vyvíjet především podle dvou kritérií, které by mohly islámské republiky zajistit mocenské posílení a časem i dominantní pozici. Prvním faktorem je získání jaderných zbraní. Pokud by Írán disponoval jaderným arsenálem, vykompenzoval by tím technologicky zastaralé konvenční síly a mohl by tak více prosazovat svojí politiku z pozice síly. Členství v prestižním jaderném klubu, ve kterém žádná jiná země Perského zálivu není, by znamenalo značné posílení íránské váhy v mezinárodních otázkách přesahujících hranice regionu. Druhým faktorem, který by mohl

pomocť Íránu dosáhnout postavení hegemonu v oblasti, je Irák. Tato země, která v historii představovala hlavního mocenského soupeře Íránu, je nyní ochromena sektářským násilím, slabou centrální vládou a absencí silné armády. Pokud se Íránu po odchodu spojeneckých vojsk podaří v Iráku etablovat svůj vliv natolik, že se tato země stane slabým a šíity ovládaným státem, který bude mocensky podřízen Teheránu, vedlo by to k posílení iránského vlivu v politické i náboženské rovině. V důsledku toho by mohlo dojít k aktivizaci nespokojených šíitských minorit zejména v Saúdské Arábii a Bahrajnu, které by vzhlížely k ose Bagdád-Teherán. Írán by se tak stal bezesporu nejdůležitějším a nejvlivnějším státem regionu.

Druhá výzkumná otázka se týkala toho, jestli iránská snaha o hegemonní postavení představuje pro ostatní státy v regionu hrozbu. V duchu sektorového přístupu, kterým byl tento text vypracován, budu strukturovat i odpověď na ní. Vojenský sektor bezpečnosti se týká především posouzení vojenské kapability jednotlivých zemí regionu. Írán v současnosti disponuje nejpočetnější armádou v Perském zálivu. Zbrojní embargo ze strany Západu a nedostatek finančních prostředků ale mají za následek špatnou vybavenost pokročilou bojovou technikou, nedostatky v zásobování a logistice, nezkušenost s moderními způsoby velení a málo vycvičené vojsko nižší hodnosti. Státy GCC představující referenční objekt iránské vojenské hrozby jsou oproti tomu vybaveny moderními zbraňovými systémy západní provenience, disponují dostatečnou vojenskou kapacitou a úzce spolupracují se Spojenými státy, které mají na území těchto států své vojenské základny. Přestože ozbrojené síly Iráku jsou v podstatě nefunkční, na jeho území se nachází značná americká vojenská síla, která tak prakticky vylučuje jakékoli ohrožení země ze strany Íránu. V rámci vojenské bezpečnosti je klíčový i geografický faktor. Státy GCC jsou od Íránu oddělené vodní plochou Perského zálivu a invaze početné iránské pozemní armády tak není realizovatelná. K napadení Saúdské Arábie a jejích spojenců by Írán potřeboval technologicky vyspělé námořnictvo, letectvo i logistiku. Tyto prostředky ale islámská republika nemá k dispozici a útok takovýchto rozměrů a náročnosti provést nedokáže. Írán tedy v současnosti nepředstavuje přímou vojenskou hrozbu ostatním státům regionu a jeho potenciální nebezpečí tak spočívá spíše v případném odvetném úderu s cílem způsobit protivníkům co největší škody po napadení vlastní země. K tomu by mohl použít především nekonvenční způsoby boje, jako jsou sabotáže, atentáty či terorismus, a ostřelování balistickými raketami Šaháb 3, které mají schopnost zasáhnout celé území všech států regionu. Situace by se ale změnila, kdyby se Íránu podařilo získat jaderné zbraně, pro něž by jako nosiče mohly sloužit právě rakety Šaháb

3. Možnost iránského jaderného (útočného či odvetného) úderu by znamenala jasnou vojenskou hrozbu ostatním státům regionu.

V politickém sektoru bezpečnosti byl Írán vnímán jako zřetelná hrozba všem státům regionu v průběhu 80. a začátku 90. let 20. století. Tehdy se iránský režim snažil o vývoz vlastní revoluce a používal k tomu i akty politického násilí. V současnosti ale Írán upustil od zjevných snah o změnu režimu v ostatních státech Zálivu s výjimkou Iráku. Zde jsou iránské aktivity v tomto směru zřejmé a logické. Irák byl po desetiletí hlavním iránským protivníkem a nyní se Íránu naskytla možnost přebudovat jej k obrazu svému, nebo alespoň z této země vytvořit spojence. Okamžitě po invazi spojeneckých vojsk začaly iránské jednotky al Kuds operovat na iráckém území a podporovat tamní militantní šíitské skupiny s cílem vytvořit z Iráku islámskou republiku navázanou na Teherán. Odmítnutí tohoto konceptu iráckými šíitskými elitami ale způsobilo změnu strategie, která se nyní soustředí na vytvoření stabilního, centrálně oslabeného a šíity ovládaného Iráku. Podpora šíitských militantních skupin skrze iránské Revoluční gardy (resp. jednotky al Kuds) ale naopak Irák destabilizuje, vyhrocuje sektářské násilí, snižuje legitimitu demokraticky zvolené vlády a ohrožuje územní celistvost země. Lze tedy jasně říci, že Írán představuje v současnosti výraznou hrozbu irácké politické bezpečnosti. U ostatních států GCC ale toto konstatování neplatí. Hrozbu v rámci bezpečnosti v politickém sektoru s výjimkou Bahrajnu ani samy nepocítují. Bahrajnský pocit ohrožení vyplývá především z historických snah Íránu začlenit tuto zemi pod svou správu v podobě čtrnácté provincie. Oficiálně Írán uznává svrchovanost a nezávislost bahrajnského státu a tento fakt se ani nesnaží nijak změnit. Napětí mezi těmito dvěma státy je způsobeno především neoficiálními rétorickými výpady proti Bahrajnu především ze strany některých iránských konzervativních kněží. Přestože iránská vláda se od těchto výroků vždy explicitně distancuje, Bahrajnští státní představitelé podobné útoky vnímají jako nebezpečí pro suverenitu vlastní země. Navzdory tomu ale lze prohlásit, že Írán nyní nepředstavuje reálné ohrožení politické bezpečnosti Bahrajnu.

Pro ekonomický sektor je v bezpečnostním komplexu Perského zálivu typická starost o zabezpečení těžby a vývozu ropy a zemního plynu. Klíčovým pro ekonomickou bezpečnost všech zemí Zálivu (a rovněž i celosvětového hospodářství) se stává vstupní a výstupní brána z oblasti, která je tvořena Hormuzskou úžinou. Její kontrola se rovná kontrole hlavních transportních cest, kudy se vyváží ropa a zemní plyn do celého světa. Právě vývoz ropy a zemního plynu tvoří páteř národních ekonomik každého státu v regionu. Ohrožení exportu by znamenalo ohrožení národního hospodářství a tím i schopnost státu zajistit naplnění základních lidských potřeb obyvatelstva a zachovat stávající vojenskou kapabilitu země.

Uzavření Hormuzské úžiny a zastavení transportu ropy a zemního plynu by dalece přesáhlo hranice regionu, protože by znamenalo ohrožení celosvětové ekonomiky závislé na ropě z této oblasti. Írán otevřeně vyjadřuje svůj úmysl uzavřít Hormuzskou úžinu a zamezit jakékoli dopravě v případě, že by byl vojensky napaden. Íránské vojenské síly dokonce pro tento účel nacvičují případný zásah, který by měl být rychlý a účinný. Írán také soustavně posiluje své vojenské kapacity v oblasti. K uzavření Hormuzu hodlá využít jak své nově budované námořní základny v Ománském zálivu, tak i strategických ostrovů Abu Musa a Velký a Malý Tunb, o které vede mnohaleté spory se Spojenými arabskými emiráty. Přestože vojenští experti odhadují, že by byl Írán schopen uzavřít Hormuzskou úžinu pouze na dobu několika dní za použití veškerých svých kapacit, je zřejmé, že i tento krok by znamenal významnou újmu hospodářství ostatních států Zálivu i celosvětové ekonomice. Jakkoli by taková akce představovala pro íránský režim i ekonomiku téměř záruku zničení odvetnými opatřeními, nelze tento tah vyloučit. Dá se ovšem předpokládat, že by se k němu Írán uchýlil až v nejzazší nouzi, tedy v případě vlastního napadení. Z tohoto hlediska představuje Írán hrozbu pro všechny státy regionu s výjimkou Ománu, jehož geografická poloha způsobuje nezávislost exportu nerostných surovin na Hormuzské úžině.

Kromě uzavření Hormuzu je íránská hrozba artikulována aktéry sekuritizace i v případě sporu o Šatt al Arab. Přestože status této řeky, která tvoří hlavní dopravní spojení Iráku s Perským zálivem, není mezi Bagdádem a Teheránem stále definitivně vyřešen, íránské ambice v této oblasti nepředstavují ohrožení ekonomické bezpečnosti Iráku. Írán již mnoho let trvá na návratu k Alžírské dohodě z roku 1975, která oběma zemím zajišťuje dostatečné využití řeky pro transportní účely. Rovněž současný stav mezi oběma zeměmi není antagonistický, takže íránské stupňování nároků na využití Šatt al Arabu se v nejbližší budoucnosti předpokládat nedá. Íránská hrozba bývá diskutována i v případech ohrožení samotné těžby nerostných surovin, které se nacházejí na sporných územích. Lze identifikovat dvě takovéto problematické oblasti. První je naleziště Dorra, kde Írán vede spor s Kuvajtem, a druhá je Severní naleziště, které si nárokuje kromě islámské republiky i Katar. Oba spory ale nemají charakter bezpečnostního ohrožení ze strany Íránu a jejich sekuritizace je spíše záležitostí hledání podpůrných argumentů pro označení íránské hrozby v jiných sektorech bezpečnosti.

Témata sociálního sektoru bezpečnosti v regionu Perského zálivu jsem pro potřeby práce rozdělil podél dvou konfliktních linií. Jedna spočívá na etnickém či národnostním základě, kdy proti sobě stojí arabský a perský (íránský) nacionalismus. Přestože bývá nacionalismu využíváno propagandisticky na obou stranách (íránské i arabské), nelze

identifikovat žádnou konkrétní hrozbu v rámci sociální bezpečnosti na národnostní bázi. Druhá konfliktní linie pak spočívá na náboženském základě, kde se střetávají dvě hlavní větve islámu – sunnitská a šíitská. Přestože šíité tvoří odhadem 70 % obyvatel Zálivu, až do druhé války v Zálivu v roce 2003, kdy byl svržen sunnitsko-baasistický režim v Iráku, byl jediným šíity ovládaným státem Írán. Šíitské skupiny v ostatních státech oblasti čelily v historii politické, náboženské i sociální diskriminaci. Po islámské revoluci začal Írán v rámci vývozu vlastní revoluce podporovat i šíitské souvěrce v okolních zemích Zálivu v rebeliích vůči sunnitskému vládnímu establishmentu. Docházelo tak k hromadným nepokojům i sektářskému násilí a postižené země (zejména Bahrajn, Kuvajt a Saúdská Arábie) vnímaly íránskou podporu jako přímé ohrožení sociální bezpečnosti. Během 90. let ale docházelo k utlumení šíitských nepokojů vlivem zmírnění původně agresivní íránské politiky a také politickými reformami v řadě zemí. Šíité v Kataru, Kuvajtu, Spojených arabských emirátech i Ománu se nyní těší dostatečné politické participaci a naprosté náboženské svobodě. Sektářské napětí tak v současnosti panuje především v Iráku, kde ale převažuje dimenze tohoto problému zapadající do sektoru politické bezpečnosti, Saúdské Arábie a Bahrajnu.

V Bahrajnu představují šíité 70 % obyvatelstva, přesto se jim v zemi dostává minimální politické participace a nedostatečného podílu na bohatství země. Islámská revoluce a pozdější svržení sunnitského iráckého režimu představovaly dvě hlavní rozbušky, které aktivizovaly bahrajnské šíity, což mělo za následek několik povstání, pokusy o státní převrat a vytvoření radikálních militantních skupin. Islámská fronta pro osvobození Bahrajnu (IFLB) a Bahrajnský Hizballáh, které připravovaly i se účastnily sabotážních akcí a pokusů o svržení sunnitské vlády, jsou napojeny na íránské Revoluční gardy a zpravodajské služby. Ty těmto skupinám poskytují logistickou, finanční i další pomoc. Íránská podpora bahrajnských radikálních šíitů i lidových demonstrací představuje pro Bahrajn reálnou bezpečnostní hrozbu. Šíité v Saúdské Arábii nepředstavují nijak výrazně početnou menšinu. Odhady hovoří o 10 – 15 % populace. Na druhé straně jsou ale silně územně koncentrováni ve Východní provincii, kde tvoří až 75 % obyvatel. Toto saúdkoarabské území je ale významné především značnými zásobami ropy a zemního plynu. Nestabilita ve Východní provincii tak představuje rovněž i hrozbu v rámci ekonomického sektoru bezpečnosti. Šíitům v Saúdské Arábii se nedostává prakticky žádné politické participace, náboženské svobody ani významnějšího společenského statusu. Dá se o nich bez výhrad mluvit jako o občanech druhé kategorie, kteří jsou diskriminováni wahhábiistickou většinou. Nespokojenosti šíitů s tímto stavem významně využíval po islámské revoluci Írán, který podporoval šíitské demonstrace, nepokoje a i oficiální cestou útočil na náboženskou legitimitu saúdkého režimu. Íránská vláda taky

pravidelně organizovala a podporovala náboženské nepokoje během pravidelné pouti do Mekky (hadždž) a stála u zrodu radikálních a militantních skupin Organizace islámské revoluce a Saúdského Hizballáhu. Především Saúdský Hizballáh, přímo napojený na Írán, podniká na území Saúdské Arábie sabotážní i teroristické akce, z nichž největší byl bombový útok ve městě Chobar v roce 1996 na budovu, v níž sídlili členové amerických leteckých sil. Výbuch zničil celou jednu část budovy, zabil 19 amerických vojáků a dalších téměř čtyři sta lidí zranil. Dlouhodobé neřešení šíitské problematiky saúdskou vládou, emancipační snahy této minority po změně režimu v Iráku a podpora radikálním šíitským skupinám ze strany Íránu tvoří v Saúdské Arábii stále větší napětí. Íránské aktivity v tomto směru lze označit za hrozbu saúdskoarabské bezpečnosti v rámci sociálního sektoru.

Sektor environmentální bezpečnosti je v případě bezpečnostního komplexu Perského zálivu méně významný ve srovnání s ostatními sektory. Většina potenciálních bezpečnostních hrozeb je primárně umístěna v jiných sektorech bezpečnosti. Rovněž sekuritizace environmentálních témat je v tomto regionu velice nízká. Lze tedy identifikovat dvě témata spadající do tohoto sektoru bezpečnosti. Tím prvním jsou íránské jaderné aktivity, z jejichž možného dopadu na životní prostředí mají obavy všechny ostatní státy Zálivu. Spekulace o íránském Černobyli (elektrárna v Búšehru), jehož výbuch by ohrozil celý region, jsou často artikulovány na zasedání GCC. Nicméně nelze prokázat, že by íránský jaderný výzkum a provoz elektrárny v Búšehru trpěl nějakými značnými nedostatky, které by představovaly hrozbu. Druhým tématem je znečištění vod Perského zálivu. Na tom se podílejí všechny země regionu, protože největším znečišťovatelem je těžba nerostných surovin a vypouštění odpadu při jejich zpracování. Toto znečištění v současnosti nedosahuje takové míry, aby jej bylo možné považovat za hrozbu. Stejně tak konkrétní role Íránu není prokazatelná. Írán tedy nelze ani v jednom z témat označit za hrozbu v environmentálním sektoru bezpečnosti.

Přílohy

Příloha 1

Seznam geografických názvů, pojmenování organizací a osobních jmen v použité české variantě a anglické transkripci:

Abdul Aziz al Saúd / Abdulaziz al-Saud

Abdul Kásim / Abdul Qasim

Abkajk / Abqaiq

Al-Kuds / Al Quds (Qods)

Alí Larídžání / Ali Larijani

Ghazí Džavar / Ghazi Yawar

Hamad Bin Isa al Chalífa / Hamad Bin Isa al-Khalifa

Hassan Kaškáví / Hassan Qashqavi

Hazím Šalana / Hazim Shaalan

Hizballáh al Hidžáz / Hezbollah al-Hijaz

Hodždžatieh / Hojjatieh

Chobar / Khobar

Ibrahim al-Džafarí / Ibrahim al-Jafari

Mudžahedín-e Chalk / Mujahedin-e Khalq

Nateq Núri / Nateq Nouri

Ostrov Kešm / Qeshm Island

Rás al Chajmá / Ras al-Khaimah

Sadeka Rouhání / Sadeq Rouhani

Šardža / Sharjah

Velajat-e fakíh / Velayat-e faqih

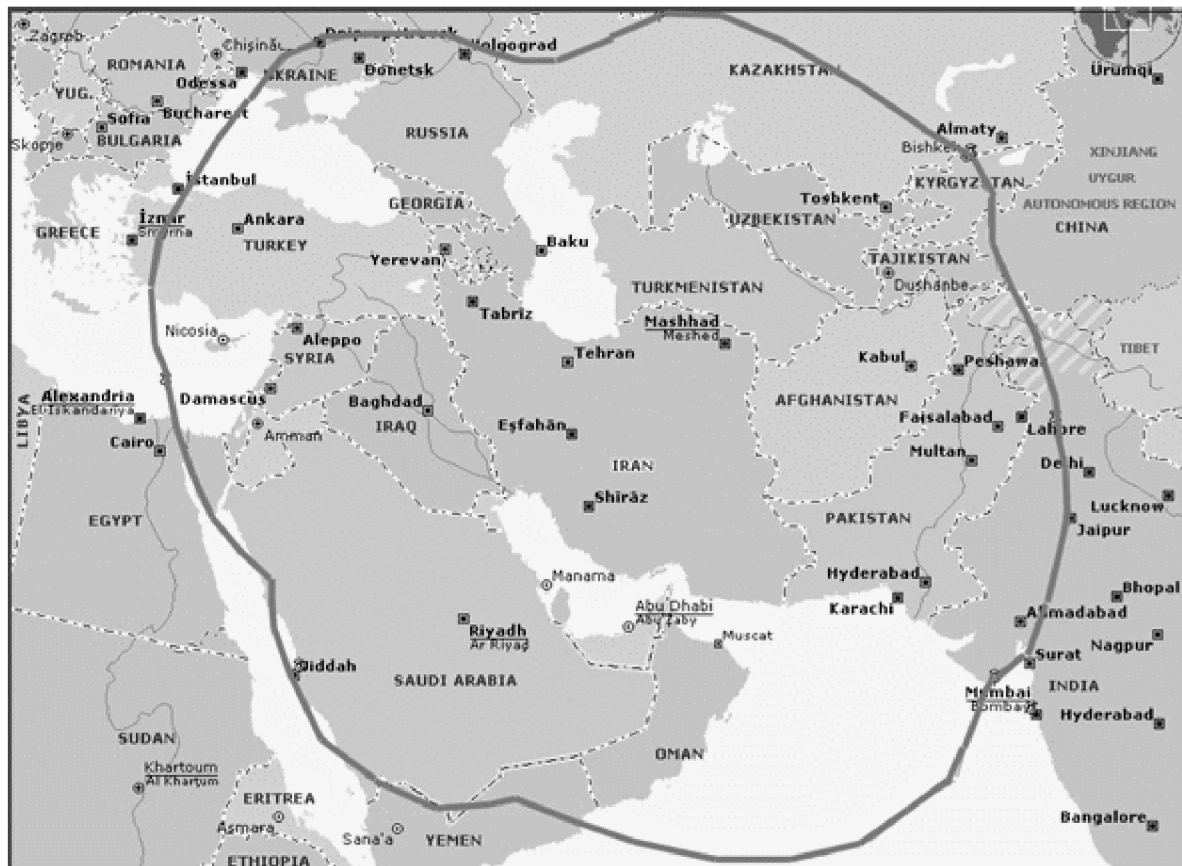
Příloha 2: Ozbrojené síly států Perského zálivu v roce 2007

	Írán	Irák	Bahrajn	Kuvajt	Omán	Katar	Saúdská Arábie	SAE
Armáda - lidská síla	545 000*	136 400	11 200	15 500	41 700	12 400	199 500	50 500
Bojové tanky	1 613	?	180	368	117	30	1 055	469
Obrněné transportéry	640	?	235	321	191	226	3 190	860
Protitankové střely	75	?	15	118	50	148	2 000	305
Samohybné dělostřelectvo	310	0	13	113	24	28	170	181
Minomety	5 000	?	21	78	101	45	400	155
Střely země-země	42	0	0	0	0	0	10	6
Protiletadlové zbraně	1 700	?	27	několik	26	0	0	62
Letectvo - lidská síla								
Letectvo - lidská síla	52 000	900	1 500	2 500	4 100	2 100	18 000	4 000
Bojová letadla celkem	281	0	33	50	48	18	291	184
Stíhací letouny	74	0	21	14	0	0	106	0
Bojové vrtulníky	104	0	40	32	0	19	32	55
Střely země-vzduch	2 500	0	15	36	40	9	5 284	několik
Námořnictvo - lidská síla								
Námořnictvo - lidská síla	38 000*	1 100	1 200	2 000	4 200	1 800	15 500	2 500
Hlídkové čluny	54	0	8	10	11	7	66	14
Minové čluny	5	0	0	0	0	0	7	0
Námořní bojové vrtulníky	19	0	0	0	0	0	21	14

Zdroj: Cordesman, Kleiber 2007: 3 - 7

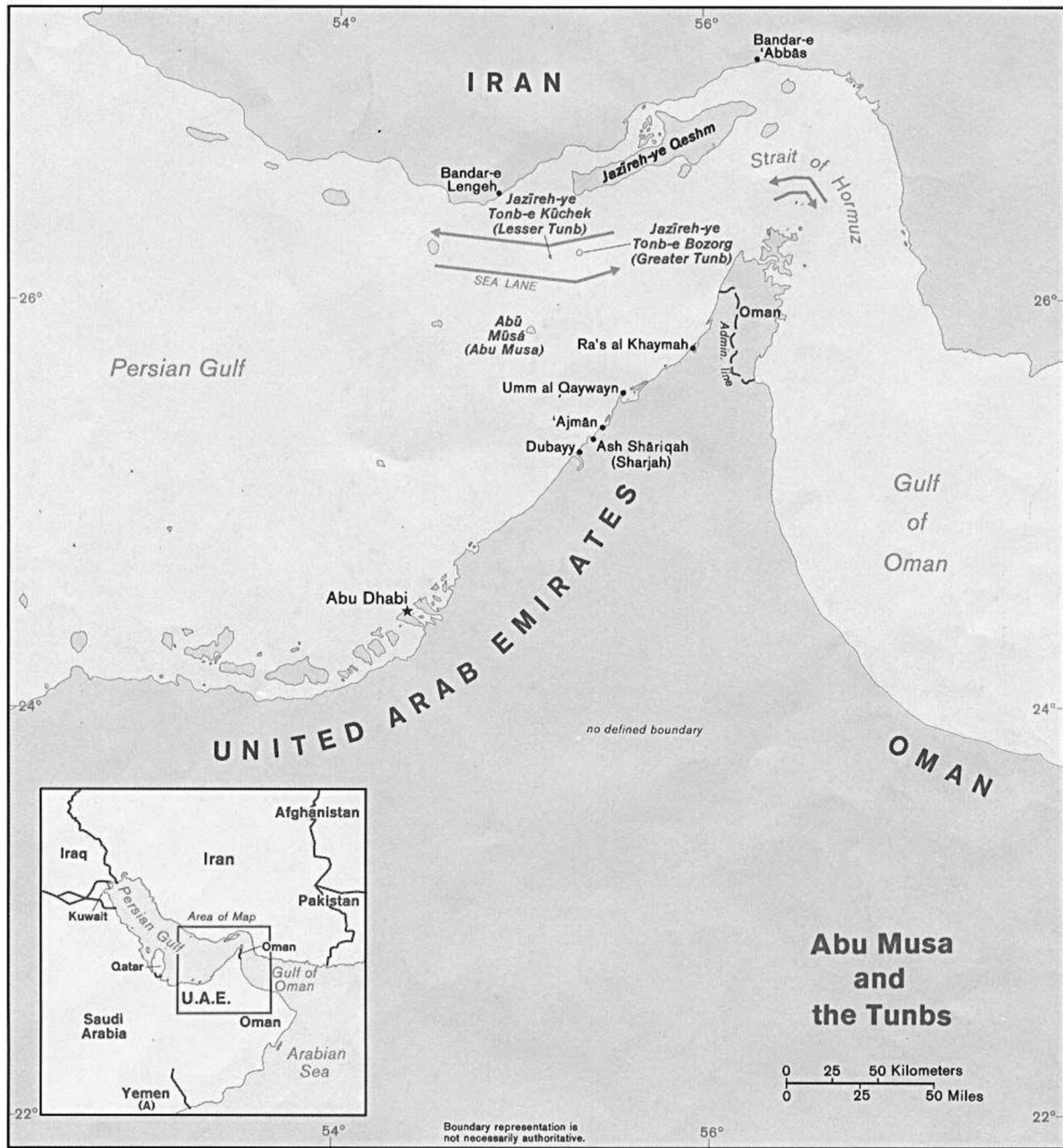
* Do íránských ozbrojených sil jsou započítány i Revoluční gardy, které mají 120 000 mužů v pozemních silách a 20 000 v námořnictvu.

Příloha 3 Dostřel rakety Šaháb 3

Zdroj: Briman 2003

Příloha 4
Hormuzská úžina

504486 4-80 (545353)

Zdroj: Perry-Castañeda Library Map Collection

Seznam zkratek

CentCom	- United States Central Command
CSIS	- Center for Strategic and International Studies
EFP	- Explosively-formed penetrators
EIA	- Energy Information Administration
GCC	- Gulf Cooperation Council
IAEA	- International Atomic Energy Agency
IDP	- Islamic Dawa party
IFLB	- Islamic Front for the Liberation of Bahrain
IRGC	- The Islamic Revolutionary Guard Corps
IRNA	- Islamic Republic News Agency
ISCI	- Islamic Supreme Council of Iraq
MEK (MKO)	- Mudžahedín-e Chalk
NCRI	- National Council of Resistance of Iran
NPT	- Nuclear Non-Proliferation Treaty
OPEC	- Organization of the Petroleum Exporting Countries
SAE	- Spojené arabské emiráty
SCIRI	- Supreme Council of the Islamic Revolution in Iraq
UNEP	- United Nations Environment Programme

Seznam použitých zdrojů

Literatura

Abdulghani, J. (1984): *Iraq and Iran: The Years of Crisis*, Croom Helm, London

Abuzinada, A. (eds. 2007): *Protecting the Gulf's Marine Ecosystem from Pollution*, Birkhäuser, Basilej

Ahmadi, K. (2008): *Islands and International Politics in the Persian Gulf*, Routledge, New York

Al-Alkim, H. (2002): *The Islands Question*, in: Potter, L. - Sick, G. (eds., 1997): *Security Persian Gulf*, PALGRAVE, New York, pp. 155-170

Alfoneh, A. (2007): *How Intertwined Are the Revolutionary Guards in Iran's Economy?*, American Enterprise Institute for Public Policy Research, No. 3, October 2007, pp. 1-10

Allawi, A. (2007): *The Occupation of Iraq: Winning the War, Losing the Peace*, Yale University Press, London

Amuzegar, J. (2006): *Nuclear Iran: Perils and Prospects*, Middle East Policy, Vol. XIII, No. 2, Summer 2006, pp. 90-112

Brož, I. (2007): *Husajn kontra Chomejni: Irácko-Íránská válka 1980 – 1988*, Nakladatelství Epocha, Praha

Buchta, W. (2000): *Who Rules Iran?*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington

Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J. (2005): *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, Centrum strategických studií, Brno

Byman, D. (2001): *Iran's Security Policy in the Post-Revolutionary Era*, RAND, Santa Monica

Cordesman, A. H. (2003): *Saudi Arabia Enters the 21st Century*, Greenwood Press, Santa Barbara

Cordesman, A., H. (2005): *Iran's Developing Military Capabilities*, The CSIS Press, Washington D. C.

Cordesman, A., H., Kleiber, M. (2007): *Iran's Military Forces and Warfighting Capabilities*, The CSIS Press, Washington D. C.

Dargin, J. (2007): *Qatar's Natural Gas: The Foreign-Policy Driver*, Middle East Policy, Vol. XIV, No. 3, Fall 2007, pp. 136-142

- Ehteshami, A. (2004): *Iran's International Posture After the Fall of Baghdad*, The Middle East Journal, Vol. 58, No. 2, Spring 2004, pp. 179-194
- Ehteshami, A., Zweiri, M. (2007): *Iran and the Rise of its Neoconservatives*, I. B. Tauris, London
- Elhadj, E. (2006): *The Islamic Shield: Arab Resistance to Democratic and Religious Reforms*, BrownWalker Press, Boca Raton
- Fuller, G. (1999): *The Arab Shi'a: The Forgotten Muslims*, Saint Martin's Press, New York
- Fuller, G., Lesser, I. (1997): *Persian Gulf Myths*, Foreign Affairs, Vol. 76, No. 3, May/June 1997, pp. 42-52
- Fürtig, H. (2006): *Iran's rivalry with Saudi Arabia between the Gulf Wars*, Garnet Publishing Limited, Lebanon
- Fürtig, H. (2007): *Conflict and Cooperation in the Persian Gulf: The Interregional Order and US Policy*, The Middle East Journal, Vol. 61, No. 4, Fall 2007, pp. 627-640
- Galatík, V. (eds. 2008): *Vojenská strategie*, Ministerstvo obrany České republiky, Praha
- Gause, G. (2007): *Threats and Threat Perceptions in the Persian Gulf Region*, Middle East Policy, Vol. 14, No. 2, Summer 2007, pp. 119-124
- Haas, E. (2000): *Nationalism, Liberalism, and Progress: The Dismal Fate of New Nations*, Cornell University Press, New York
- Haeri, F. (1997): *Základy islámu: Tradice, historie, vývoj, současnost*, Votobia, Olomouc
- Hiro, D. (1987): *Iran Under the Ajatollahs*, Routledge, New York
- Hiro, D. (2001): *Neighbours, Not Friends: Iran and Iraq After the Gulf Wars*, Routledge, New York
- Hiro, D. (2003): *Desert Shield to Desert Storm: The Second Gulf War*, iUniverse.com, Bloomington
- Hrbek, I. (překl.), (2002): *Korán*, Academia, Praha
- Hulme, K. (2004): *War Torn Environment: Interpreting the Legal Threshold*, Martinus Nijhoff Publishers, Den Haag
- International Crisis Group, (2005): *Bahrain's Sectarian Challenge*, Middle East Report, N°40
- International Crisis Group, (2005): *The Shiite Question in Saudi Arabia*, Middle East Report, N°45
- Jäger, T., Kümmel, G. (eds. 2007): *Private Military and Security Companies*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden

- Jones, J. (2006): *Negotiating Change: The New Politics of the Middle East*, I. B. Tauris, London
- Karsh, E. (2002): *The Iran-Iraq War*, Osprey Publishers, Oxford
- Keddie, N. (2006): *Modern Iran: Roots and Results of Revolution*, Yale University Press, London
- Kechichian, J. (2002): *Iran, Iraq and the Arab Gulf States*, Palgrave Macmillan, Basingstoke
- Klare, M. (2001): *Resource wars: the new landscape of global conflict*, Metropolitan Books, New York
- Kohn, H. (1955): *Nationalism: Its Meaning and History*, D. Van Nostrand company, Inc., Princeton
- Lansford, T., Pauly, R. (2004): *Strategic Preemption US Foreign Policy and Second Iraq War*, Ashgate Publishing, Farnham
- Lotfian, S. (2002): *A Regional Security System in the Persian Gulf*, in: Potter, L. - Sick, G. (eds., 1997): *Security Persian Gulf*, PALGRAVE, New York, pp. 109-134
- Louër, L. (2008): *Transnational Shia Politics: Religious and Political Networks in the Gulf*, Columbia University Press, New York
- Maloney, S. (2008): *Iran's Long Reach*, United States Institute of Peace, Washington, D.C.
- Marschall, Ch. (2003): *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, RoutledgeCurzon, London
- Mattair, T. (2007): *Mutual Threat Perceptions in the Arab/Persian Gulf: GCC Perceptions*, Middle East Policy, Vol. XIV, No. 2, Summer 2007, pp. 133-140
- Mattair, T. (2008): *Global Security Watch Iran*, Praeger Security International, London
- Mintzer, I. (1992): *Confronting Climate Change*, Cambridge University Press, London
- Mobley, R. (2003): *The Tunbs and Abu Musa Islands: Britain's Perspective*, The Middle East Journal, Vol. 57, No. 4, Autumn 2003, pp. 627-645
- Munro, A. (2005): *Arab Storm: Politics and Diplomacy Behind the Gulf War*, I. B. Tauris, London
- Murray, W. (2003): *The Iraq War: A Military History*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
- Nasr, V. (2007): *The Shia Revival*, W. W. Norton & Company, Inc., New York

- Noorbaksh, M. (2008): *Shiism and Ethnic Politics in Iraq*, Middle East Policy, Vol. 15, No. 2, Summer 2008, pp. 53-65
- O'Heffernan, P. (2001): *Mass Media and American Foreign Policy*, Ablex Publishing, New York
- Ramazani, R. (1988): *The Gulf Cooperation Council: Records and Analysis*, University of Virginia Press, Charlottesville
- Rasheed, M. (2002): *A History of Saudi Arabia*, Cambridge University Press, London
- Ritter, S. (2008): *Cil Írán*, Mladá fronta, Praha
- Roshandel J. (2002): *On the Persian Gulf Islands*, in: Potter, L. - Sick, G. (eds., 1997): *Security Persian Gulf*, PALGRAVE, New York, pp. 135-153
- Russell, J. (2007): *Whither Regional Security in a World Turned Upside Down?*, Middle East Policy, Vol. XIV, No. 2, Winter 2007, pp. 141-148
- Russell, R., L. (2005): *The Persian Gulf's Collective-Security Mirage*, Middle East Policy, Vol. XII, No. 4, Winter 2005, pp. 77 - 88
- Potter, L. (eds., 2002): *Security in the Persian Gulf: Origins, Obstacles and the Search for Consensus*, Palgrave Macmillan, New York
- Shaw, M. (2007): *What Is Genocide?*, Polity, Cambridge
- Takeyh, R. (2006): *Hidden Iran: Paradox and Power in the Islamic Republic*, Henry Holt and Company, New York
- Takeyh, R. (2008): *Iran's new Iraq*, Middle East Journal, Vol. 62, No. 1, Winter 2008, pp. 13-30
- Taremi, K. (2005): *Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05*, Middle East Policy, Vol. XII, No. 4, Winter 2005, pp. 28-47
- Terhalle, M. (2007): *Are the Shia Rising?*, Middle East Policy, Vol. 14, No. 2, Summer 2007, pp. 69-83
- Tetreault, M., A. (2000): *Kuwait's Unhappy Anniversary*, Middle East Policy, Vol. VII, No. 3, June 2000, pp. 67-77
- Todd, B., Bloch, J. (2003): *Global Intelligence: The World Secret Services Today*, Zed Books Ltd., London
- Walsh, L. (1998): *Firewall: The Iran-Contra Conspiracy and Cover-Up*, W. W. Norton & Company, New York
- Ward, S. (2005): *The Continuing Evolution of Iran's Military Doctrine*, The Middle East Journal, Vol. 59, No. 4, Autumn 2005, pp. 559-576

Zahlan, S. (1989): *The Making of the Modern Gulf States: Kuwait, Bahrain, Qatar, United Arab Emirates, Oman*, Routledge, New York

Internetové zdroje²⁶

Bahry, L. (1999): *A Windows of Democracy Opens in The Gulf*, Middle East Policy, Vol. VI, No. 4, June 1999, on-line (http://www.mepc.org/journal_vol6/9906_bahry.asp)

Briman, I. (2003) : *Iran's Shihab-3 Missile*, on-line (<http://www.iranwatch.org/privateviews/memomonitor/perspex-memomonitor-shihab3missile-090303.htm>)

Carter, J.: *State of the Union Address 1980*, on-line (<http://www.jimmycarterlibrary.org/documents/speeches/su80jec.phtml>)

Central Intelligence Agency: *The World Factbook*, on-line (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>)

Crocker, R. (2007): *Report to U.S. House of Representatives on the Situation in Iraq*, on-line (<http://merln.ndu.edu/archivepdf/iraq/State/91941.pdf>)

Darbandi, K. (2007): *Gulf renamed in aversion to „Persian“*, AsiaTimes, on-line (http://www.atimes.com/atimes/middle_east/ij27ak01.html)

The Economist: *Country Briefings*, on-line (<http://www.economist.com/Countries/>)

EnergyFiles: *Qatar Arabia/Persian Gulf*, on-line (<http://www.energyfiles.com/afme/qatar.html>)

Energy Information Administration (2000): *Persian Gulf Oil and Gas Exports Fact Sheet*, on-line (<http://www.eia.doe.gov/cabs/pgulf2.html>)

Energy Information Administration (2008): *Strait of Hormuz*, on-line (http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Chokepoints/Hormuz.html)

Fars News Agency, 3. 2. 2009: *Iran Sends First Home-Made Satellite to Orbit*, on-line (<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=8711151856>)

Fars News Agency, 20. 2. 2009: *Iran Reiterates Respect for Bahrain's Sovereignty*, on-line (<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=8712021050>)

Fars News Agency, 28. 4. 2009: *Larijani Calls Attempts to Change Persian Gulf Name „Worthless“*, on-line (<http://english.farsnews.com/newstext.php?nn=8802081326>)

Friedman, B. (2007): *Iran and Bahrain: A New Chapter in an Old Gulf Story*, Iran Pulse, No. 14, on-line (http://www.tau.ac.il/humanities/iranian_studies/files/pulse14.eng.pdf)

²⁶ Všechny internetové zdroje byly ověřeny k 1. 5. 2009

- Gulf Cooperation Council: *Closing Statements of the Supreme Council*, on-line (<http://www.gccsg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=5>)
- Gulf Cooperation Council (2006): *The Closing Statement of the Twenty Seventh Session*, on-line (<http://www.gccsg.org/eng/index.php?action=Sec-Show&ID=129>)
- GlobalSecurity.org^b: *Haddad-Adel: We are not willing Iran's nuclear dossier go to UNSC*, on-line (<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iran/2005/iran-050930-irna03.htm>)
- GlobalSecurity.org^a: *Iran-Iraq War (1980 – 1988)*, on-line (<http://www.globalsecurity.org/military/world/war/iran-iraq.htm>)
- GlobalSecurity.org^c: *Shias in Iraq*, on-line (<http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/religion-shia1.htm>)
- GlobalSecurity.org^d: *Wahhabi*, on-line (<http://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/wahhabi.htm>)
- Hoffman, V.: *Ibadi Islam: An Introduction*, on-line (<http://www.uga.edu/islam/ibadis.html>)
- IAEA (2009): *Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008) and 1835 (2008) in the Islamic Republic of Iran*, on-line (<http://iaea.org/Publications/Documents/Board/2009/gov2009-8.pdf>)
- IRNA, 16. 4. 2009: *Iran rejects claims on its trio island as „sheer lies“*, on-line (<http://www.irna.ir/En/View/FullStory/?NewsId=438621&idLanguage=3>)
- Jones, T. (2005): *The Iraq Effect in Saudi Arabia*, Middle East Report, on-line (<http://www.merip.org/mer/mer237/jones.html>)
- Kuwait Times, 30. 7. 2008: *Kuwait, Iran yet to solve maritime borders dispute*, on-line (http://www.kuwaittimes.net/read_news.php?newsid=MzQzMjY4NTE1)
- Mahdi, M. (2005): *Bahraini Shiites Protest Al Ayam Cartoon*, Arab News, July 3 2005, on-line (<http://www.arabnews.com/?page=4§ion=0&article=66306&d=3&m=7&y=2005>)
- Metz, H. (1993): *Persian Gulf States: A Country Study*, on-line (<http://countrystudies.us/persian-gulf-states/80.htm>)
- Middle East Quarterly (2005): *King Abdullah II: „Iraq is the Battleground – the West against Iran*, Vol. XII, No. 2 Spring 2005, on-line verze (<http://www.meforum.org/688/king-abdullah-ii-iraq-is-the-battleground>)
- MidEastWeb: *Algiers Accord*, on-line (<http://www.mideastweb.org/algiersaccord.htm>)
- OPEC (2007): *Annual Statistical Bulletin*, on-line (<http://www.opec.org/library/Annual%20Statistical%20Bulletin/pdf/ASB2007.pdf>)

- Perry-Castañeda Library Map Collection: *Strait of Hormuz (Political) 1980*, on-line (http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/hormuz_80.jpg)
- Persian Journal (2005): *Iran president paves the way for arab's imam return*, on-line (http://www.iranian.ws/cgi-bin/iran_news/exec/view.cgi/13/10945)
- Petraeus, D. (2007): *Report to Congress on the situation in Iraq*, on-line (<http://www.defenselink.mil/pubs/pdfs/Petraeus-Testimony20070910.pdf>)
- Press TV, 30. 10. 2008: *Iran's new bases on Oman Sea coast*, on-line (<http://www.presstv.ir/detail.aspx?id=73783§ionid=351020101>)
- Press TV, 21. 1. 2009: *UAE renounces rights to nuclear fuel cycle*, on-line (<http://www.presstv.ir/Detail.aspx?id=83142§ionid=351020205>)
- Press TV, 21. 2. 2009: *Bahrain bans Iranian ships from its waters*, on-line (<http://www.presstv.ir/Detail.aspx?id=86303§ionid=351020205>)
- Rezoluce Rady bezpečnosti 678 (1990) dostupná on-line (<http://www.un.org/Docs/scres/1990/scres90.htm>)
- Rubin, M. (2008): *Iran's Revolutionary Guards – A Rogue Outfit?*, *The Middle East Quarterly*, Vol. XV, No. 4, Fall 2008, on-line verze (<http://www.meforum.org/1990/irans-revolutionary-guards-a-rogue-outfit>)
- Sarkar, S. (1999): *Persian Gulf Turning Hot, Salty, Oily*, on-line (<http://www.iran-e-sabz.org/news/poisongulf.htm>)
- Stanley, T. (2005): *Understanding the Origins of Wahhabism and Salafism*, *Terrorism Monitor*, Vol. 3, Issue 14, July 15, 2005, on-line (http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Bsword%5D=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews%5Bany_of_the_words%5D=%20Trevor%20Stanley%20&tx_ttnews%5Btt_news%5D=528&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=a5ad45ee77)
- The New York Times, 1. 3. 1995: *U.S. Is Wary As Iran Adds Troops in Gulf*, on-line (<http://www.nytimes.com/1995/03/01/world/us-is-wary-as-iran-adds-troops-in-gulf.html?scp=1&sq=march%201%201995%20abu%20musa&st=cse>)
- The New York Times, 1. 2. 2006: *Gulf States Join Call for Tougher Action Toward Iran*, on-line (http://www.nytimes.com/2006/02/01/international/middleeast/01arab.html?_r=2)
- The Washington Post, 8. 12. 2004: *Iraq, Jordan See Threat To Election From Iran*, on-line (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A43980-2004Dec7.html>)
- Visingr, L., Kotrba, Š. (2007): *Šaháb: Rakety tisíce a jedné noci*, on-line (<http://www.blisty.cz/art/37524.html>)
- Yamani, M. (2009): *Saúdskoarabští šiité povstávají*, *Project Syndicate*, on-line (<http://www.project-syndicate.org/commentary/yamani20/Czech>)